

Lewensoriëntering

ONDERWYSESGIDS

B. Danisa • H. Hermann

Dit is onwettig om enige bladsye uit hierdie boek te fotokopieer
sonder die skriftelike toestemming van die Uitgewer.

OXFORD
UNIVERSITY PRESS
SOUTHERN AFRICA

Oxford University Press Southern Africa (Edms.) Bpk.

Vasco Boulevard, Goodwood, Kaapstad, Republiek van Suid-Afrika
Posbus 12119, N1-stad, 7463, Kaapstad, Republiek van Suid-Afrika

Oxford University Press Southern Africa (Edms.) Bpk. is 'n filiaal van
Oxford University Press, Great Clarendonstraat, Oxford OX2 6DP.

Die Press, 'n departement van die Universiteit van Oxford, bevorder die Universiteit se doelwit
van voortreflikheid in navorsing, vakkundigheid en onderrig deur wêreldwyd te publiseer in

Oxford New York

Auckland Dar es Salaam Hongkong Kaapstad Karatsji
Koeala Loempoer Madrid Melbourne Mexikostad Nairobi
Nieu-Delhi Shanghai Taipei Toronto

Met kantore in

Argentinië Brasilië Chili Frankryk Griekeland Guatemala Hongarye
Italië Japan Die Oekraïne Oostenryk Pole Portugal Singapoer Suid-Korea
Switserland Tsjeggiese Republiek Turkye Viëtnam

Oxford is 'n geregistreerde handelsmerk van Oxford University Press
in die Verenigde Koninkryk en sekere ander lande.

Gepubliseer in Suid-Afrika

deur Oxford University Press Southern Africa (Edms.) Bpk., Kaapstad

Headstart Lewensorientering Graad 9 Onderwysersgids

ISBN 9780199057856

© Oxford University Press Southern Africa (Edms.) Bpk. 2013

Die morele regte van die skrywers word gehandhaaf.

Databasisregte Oxford University Press Southern Africa (Edms.) Bpk. (skepper)

Eerste uitgawe 2013

Alle regte voorbehou. Geen gedeelte van hierdie publikasie mag sonder dat skriftelike
verlof vooraf van Oxford University Press Southern Africa (Edms.) Bpk. verkry is, gereproduseer
of in 'n stelsel vir inligtingsbewaring geberg word of op enige wyse weergegee word nie,
tensy soos uitdruklik deur die wet toegelaat, of kragtens ooreenkoms met die geskikte
organisasie vir reprografikaregte. Rig enige navrae ten opsigte van reproduksie benewens bogenoemde aan
Oxford University Press Southern Africa (Edms.) Bpk., by die adres bo.

Hierdie boek mag nie in enige ander gebonde vorm of met enige ander omslag gesirkuleer word
nie, en dieselfde voorwaarde moet op enige aansaffer geplaas word.

Uitgewer : Elaine Williams

Redakteur: Tammin Barker

Vertaler: Hester Fourie

Gedruk en gebind deur

Erkennings

Die uitgewer en outeurs bedank graag die organisasies wat materiaal verskaf het en toestemming vir die reproduksie daarvan verleen het. Alles
moontlik is gedoen om kopiereghouers op te spoor, maar waar dit onmoontlik was, ontvang die uitgewer graag inligting sodat enige weglatings in
verdere uitgawes reggestel kan word.

Inhoud – check after final pretty doc

Inleiding	5
Riglyne vir die gebruik van hierdie onderwysersgids.....	5
Vyf maklike maniere om afdelings te ondersoek.....	5
Afdeling 1 – Hoe hierdie kursus werk.....	6
Kurrikulum- en Assesseringbeleidsverklaring (KABV)	6
Tydstoekenning vir onderrig	7
Die KABV vir Lewensoriëntering	8
Onderrigplan vir Lewensoriëntering Graad 9.....	11
Voorbeeld van 'n lesplan vir Graad 9.....	13
Afdeling 2 – Beplanning en assessering van die Senior Fase van Lewensoriëntering.....	14
Vier assesseringstappe	14
Soorte assessering	14
Soorte formele assessering	15
Kognitiewe vlakke en vermoens	17
Assesseringsrubrieke.....	18
Afdeling 3 – Onderrig en leer van Lewensoriëntering.....	20
Onderrig van persoonlike en maatskaplike welstand	20
Inklusiewe onderrig.....	24
Metakognitiewe strategieë.....	26
Afdeling 4 – Onderrighulpmiddels.....	28
Kwartaal 1	28
Eenheid 1 Vaardighede om doelwitte te stel: persoonlike leefstylkeuses	31
Eenheid 2 Liggaamlike welstand (1).....	35
Eenheid 3 Seksuele gedrag en seksuele gesondheid	37
Eenheid 4 Liggaamlike welstand (2).....	42
Eenheid 5 Tydbestuursvaardighede	44
Eenheid 6 Liggaamlike welstand (3).....	48
Kwartaal 1 Formele Assessering	51
Kwartaal 2	58
Eenheid 1 Grondwetlike waardes.....	62

Eenheid 2 Spelplannevir individuele of spansporte (1)	66
Eenheid 3 Grondwetlike waardes soos dit in die Suid-Afrikaanse Grondwet vervat is....	68
Eenheid 4 Spelplannevir individuele of spansporte (2)	70
Eenheid 5 Jou opsies na jy graad 9 voltooi het	71
Eenheid 6 Spelplanne vir individuele of spansporte (3)	82
Kwartaal 2 Formele Assessering	84

Kwartaal 3	97
Eenheid 1 Beroeps-en vakkeuses.....	99
Eenheid 2 Verbeter jou liggaamlike welstand (1).....	101
Eenheid 3 Vrywillige dienslewering.....	103
Eenheid 4 Verbeter jou liggaamlike welstand (2).....	106
Eenheid 5 Hoe om geweld te hanteer	108
Eenheid 6 Verbeter jou liggaamlike welstand (3).....	111
Kwartaal 3 Formele Assessering	112

Kwartaal 4	117
Eenheid 1 Finansiering en beplanning vir 'n studiekursus en 'n beroep	120
Eenheid 2 Neem deel aan 'n prettige buitelogaktiwiteit (1)	122
Eenheid 3 Bydraes van verskeie godsdienste om vrede te bevorder	124
Eenheid 4 Neem deel aan 'n prettige buitelogaktiwiteit (2)	127
Eenheid 5 Sportetiek in alle liggaamlike aktiwiteite	128
Eenheid 6 Neem deel aan 'n prettige buitelogaktiwiteit (3)	129
Eenheid 7 Uitdagende situasies: depressie, verlies, smart, krisis en trauma.....	130
Eenheid 8 Neem deel aan 'n prettige buitelogaktiwiteit (4)	134
Kwartaal 4 Formele Assessering	136

Inleiding

Riglyne vir die gebruik van hierdie onderwysersgids

Hierdie onderwysersgids vir Lewensoriëntering is deel van 'n kursus wat ruim hulpbronne bied om te verseker dat die volledige kurrikulum gedek en bevoegdhede in verband met Lewensoriëntering met welslae ontwikkel word.

Die Onderwysersgids ondersteun jou deur:

- die vak, die Nasionale Kurrikulum- en Assesseringbeleidsverklaring (KABV) en onderrigterminologie te definieer
- die pas, inhoud en hulpbronne in inhoudsoorsigte aan te dui, en die kursus in lesse met duidelike onderrigriglyne volgens die KABV te struktureer
- agtergrondinligting te verskaf (voorafkennis en vaardighede wat in vorige grade gedek is en/of interessante agtergrond oor vakke/onderwerpe)
- remediërende en uitbreidingsaktiwiteite te verskaf
- voorgestelde antwoorde vir elke aktiwiteit te verskaf
- Formele Assesseringstake en merkriglyne en -rubrieke te bied, volgens die KABV se vereistes

Vier duidelike afdeling

Afdeling 1: Hoe hierdie kursus werk

- Die Leerdersboek
- Die Onderwysersgids
- Die Kurrikulum- en Assesseringbeleidsverklaring
- Die KABV vir Lewensoriëntering

Afdeling 2: Beplanning en assessering van die Senior Fase van Lewensoriëntering

- Vier assesseringstappe
- Soorte assessering
- Soorte formele assessering
- Kognitiewe vlakke en vermoëns
- Assesseringsrubrieke

Afdeling 3: Onderrig en leer van Lewensoriëntering

- Onderrig van persoonlike en maatskaplike welstand
- Inklusiewe onderrig
- Metakognitiewe strategieë

Afdeling 4: Lesplanne vir Lewensoriëntering

Afdeling 1

Hoe hierdie kursus werk

Hierdie reeks voldoen aan die vereistes van die Nasionale Kurrikulum- en Assesseringbeleidsverklaring (KABV) vir die Senior Fase. In Graad 9 bestaan Lewensoriëntering uit twee kernkomponente: 'n Onderwysersgids en 'n Leerdersboek.

Die Leerdersboek

Die Leerdersboek in volkleur verskaf inhoud en/of vakkennis en sluit aktiwiteite in waarvolgens leerders hulle kennis en vaardighede kan ontwikkel, oefen en vaslê. Onderwysers kry leiding oor hoe om belangrike konsepte te onderrig.

Geskrewe tekste het foto's en illustrasies wat help om die inhoud te verduidelik. Al die voorbeelde, aktiwiteite en illustrasies verteenwoordig al die kulturele groepe.

Aktiwiteite word geleidelik moeiliker sodat leerders hulle begripsvermoë oor konsepte algaande ontwikkel.

Die Onderwysersgids

Die Onderwysersgids bied jou al die instrumente vir beplanning, onderrig en assessering.

Kurrikulum- en Assesseringbeleidsverklaring

'n Oorsig oor die Kurrikulum- en Assesseringbeleidsverklaring vir Lewensoriëntering

Hierdie reeks word gebaseer op die Nasionale Kurrikulumverklaring Grade R – 12 (NKV, Januarie 2012) wat die beleidsdokument vir leer en onderrig in Suid-Afrika behels. Die NKV bestaan uit drie dokumente, naamlik:

- Kurrikulum- en Assesseringbeleidsverklarings (KABV) vir alle goedgekeurde vakke vir Grade R - 12
- Nasionale Beleid met betrekking tot die program- en bevorderingsvereistes van die Nasionale Kurrikulumverklaring Grade R – 12
- Nasionale Protokol vir Assessering van Grade R – 12 (Januarie 2012).

Elke KABV-dokument het vier afdelings:

- Afdeling 1: Inleiding tot die Kurrikulum- en Assesseringbeleidsverklaring vir die bepaalde vak
- Afdeling 2: Die bepaalde vak se doelwitte, tydstoekening en vereistes om dit as vak aan te bied
- Afdeling 3: Oorsig oor onderwerpe en onderrigplan van die bepaalde vak
- Afdeling 4: Assessering met betrekking tot die bepaalde vak.

Afdelings 2, 3 en 4 van die KABV-dokumente, tesame met die Nasionale Beleid met betrekking tot die program- en bevorderingsvereistes van die NKV, verteenwoordig die norme en standaarde van die Nasionale Kurrikulumverklaring Grade R - 12. Hierdie dokumente vorm saam die grondslag om die minste uitkomste, prosesse en prosedures te bepaal wat leerderprestasie in openbare en onafhanklike skole assesseer.

Tydstoekenning vir onderrig

Onderrigtyd vir die Senior Fase is as volg:

Vak	Onderrigure per week	Totaal per kwartaal
Huistaal	5	50
Eerste Addisionele Taal	4	40
Wiskunde	4,5	45
Natuurwetenskappe	3	30
Sosiale Wetenskappe	3	30
Tegnologie	2	20
Ekonomiese Bestuurswetenskappe	2	20
Lewensoriëntering	2	20
Skeppende Kunste	2	20
Totaal	27,5	275

Die KABV vir Lewensoriëntering

Elke KABV-dokument bied:

- 'n oorsig oor onderwerpe en die vakgebied se inhoud (sien hieronder)
- die gewigstoekenning vir elke vakgebied soos voorgeskryf
- 'n onderrigplan vir die vak

Oorsig van onderwerpe

	Onderwerp	Graad 7	Graad 8	Graad 9
Kwartaal 1	Selfontwikkeling in die samelewing	Selfbeeld; Puberteit- en geslagsamestellingss; Groepsdruk	Selfbegrip; self-motivering; Positiewe self-spraak, strategieë en vaardighede; Seksualiteit; Verhoudings en vriendskappe tuis, op skool en in die gemeenskap	Vaardighede om doelwitte op te stel; Leefstylkeuses; Seksuele gedrag en seksuele gesondheid
	Wêreld van werk	Lees en studeer; Ontwikkeling van geheue	Verskillende leerstyle; Lees en skryf	Tydsbestuur-vaardighede; Lees en skryf; Hou 'n joernaal
	Liggaams-opvoeding	Deelname aan en bewegings-uitvoering in 'n fiksheidsprogram; Veiligheidsmaatreëls	Deelname aan en bewegings-uitvoering in 'n fiksheidsprogram; Veiligheidsmaatreëls	Deelname aan en bewegings-uitvoering in aktiwiteite wat fisieke welstand bevorder; Veiligheidsmaatreëls
Kwartaal 2	Gesondheids-, sosiale en omgewings-verantwoordelikheid		Maatskaplike faktore wat tot middelmisbruik in die samelewing bydra	
	Grondwetlike regte en verantwoordelikhede	Menseregte in die Grondwet; Hanteer mishandeling in verskillende kontekse		Burgers se regte en verantwoordelikhede; Grondwetlike waardes; Vier nasionale en internasionale dae

	Wêreld van werk	Loopbaanvelde, uitdagings, verwante skoolvakke, aktiwiteite, geleenthede, vereistes, duur van studie, bronne	Identifiseer en pas eie leerstyle toe; Ses loopbaankategorieë; Rol van werk ivm sosiale en ekonomiese behoeftes	Opsies met skoolsertifikate (NSS vs NSB); Kennis van die werkplek ivm regte, verantwoordelikhede en geleenthede
	Liggaams-opvoeding	Deelname en bewegings-uitvoering in inheemse spele en invalspele; Veiligheidsmaatreëls	Deelname aan en bewegingsuitvoering in teikenspele; Veiligheid-maatreëls	Deelname aan en uitvoering van spelplan vir individuele of spansport; Veiligheidsmaatreëls
Kwartaal 3	Gesondheids-, sosiale en omgewings-verantwoordelikheid	Middelmisbruik: vorms, simptome en voorkoming, persoonlike faktore, vroeë bespeuring; Omgewingsgesondheid Plaaslike omgewings-geondheidsprobleme, projekte en strategieë; ontwikkel 'n aksieplan	Kwessies oor omgewing-geondheid: Wette, beleid en programme; Vereer Aardedag; MIV en VIGS: voorkoming en veiligheidskwessies; versorging van mense wat met die siekte leef	Vrywillige dienslewering; Gesondheid- en veiligheidskwessies in verband met geweld
	Grondwetlike regte en verantwoordelikhede:		Nasiebou: omskrywing, bevordering en bydrae	
	Wêreld van werk:	Simuleer loopbaan-verwante aktiwiteite; Waarde en belangrikheid van werk om aan persoonlike behoeftes en potensiaal te voldoen	Verhouding tussen prestasie in skoolvakke en belangstellings en vermoëns; Besluitneming-proses	Loopbaan- en vakkeuses; Besluitnemings-vaardighede i.v.m. stappe om die mees werksverwante vakke te kies
	Liggaams-opvoeding:	Opeenvolgende fisieke aktiwiteite; Rotasie, balans, elevasie en ritmiese bewegings	Deelname aan en uitvoering van bewegingstegniese; Veiligheidsmaatreëls	Deelname aan en opskerpings van uitvoering van beweging-aktiwiteite; Veiligheidsmaatreëls
	Selfontwikkeling in die samelewing	Persoonlike dieet en voeding: faktore wat persoonlike dieet beïnvloed, maniere om voedingswaarde van persoonlike dieet te verbeter		

Kwartaal 4	Selfontwikkeling in die samelewing	Persoonlike dieet en voeding; hoe om persoonlike dieet meer voedsaam te maak		Uitdagende situasies: depressie, rou, verlies, trauma en krisis
	Grondwetlike regte en verantwoordelikhede	Rol van mondelinge tradisies en geskrifte in vernaamste godsdienste in SA	Skending van menseregte en geslagsgelykheid; Kulturele verskeidenheid; Godsdienste se bydraes tot maatskaplike ontwikkeling	Bydraes van verskeie godsdienste om vrede te bevorder; Sportetiek in alle liggaams-aktiwiteite
	Wêreld van werk:			Verskaffers van befondsing vir studie en loopbane; Beplanning en doelwitstelling vir lewenslangeleer
	Liggaams-opvoeding:	Deelname aan buitelug ontspanning-program; Veiligheidsmaatreëls	Deelname aan en uitvoering van buitemuurse ontspanningaktiwiteit; Veiligheidsmaatreëls	Deelname aan en opskerpings van uitvoering van buitemuurse ontspanning-aktiwiteit; Veiligheidsmaatreëls
	Gesondheids-, maatskaplike en omgewings-verantwoordelikhede	Algemene siektes: TB, diabetes, anoreksie, vetsug, epilepsie, MIV en VIGS; oorsake, handelingsopsies, hulpbronne, strategieë om met siektes saam te leef		

Onderrigplan vir Lewensoriëntering Graad 9

Hierdie onderrigplan toon:

- die pas van die onderwerpe vir die kursus per kwartaal aan
- waar om die betrokke inhoud en aktiwiteite in die Leerdersboek te kry
- kruisverwysings na geskikte aktiwiteite in die Leerdersboek wanneer Formele Assessering plaasvind.

Hierdie onderrigplan volg die tydstoekenning soos in die KABV vir Lewensoriëntering uiteengesit. Twee uur se onderrig per week word veronderstel.

Inhoud/onderwerpe	Leerdersboek	Aktiwiteite	Onderrigtyd
Kwartaal 1	Bladsye 10 tot 53		
Vaardighede om doelwitte te stel: persoonlike leefstylkeuses	Eenheid 1, bladsye 10 tot 20.	1-5	3 uur
Liggaamlike welwese (1)	Eenheid 2, bladsy 21 tot 23.	1	3 uur
Seksuele gedrag en seksuele gesondheid	Eenheid 3, bladsye 24 tot 37.	1-6	4 uur
Liggaamlike welstand (2)	Eenheid 4, bladsye 38 tot 40.	1	4 uur
Tydbestuurvaardighede	Eenheid 5, bladsye 41 tot 48.	1-5	3 uur
Liggaamlike welstand (3)	Eenheid 6, bladsye 49 tot 51	1	3 uur
Formele Assessering			
Kwartaal 2	Kwartaal 2 bladsy 52	Aktiwiteite	Onderrigtyd
Grondwetlike waardes	Eenheid 1, bladsye 54 tot 61.	1-5	2 uur
Wedstrydplanne vir individuele- of spansporte (1)	Eenheid 2, bladsy 62 tot 64.	1-2	2 uur
Grondwetlike waardes soos dit in die Suid-Afrikaanse Grondwet vervat is	Eenheid 3, bladsye 65 tot 75.	1-5	3 uur
Wedstrydplanne vir individuele- of spansporte (2)	Eenheid 4, bladsye 76 tot 78.	1	3 uur
Jou opsies wanneer jy graad 9 voltooi het	Eenheid 5, bladsye 79 tot 86.	1-3	3 uur
Wedstrydplanne vir individuele- of spansporte (3)	Eenheid 6, bladsye 87 tot 91.	1, 2	3 uur
Formele Assessering			

Kwartaal 3	Kwartaal 3 bladsy 92	Aktiwiteite	Onderrigtyd
Beroeps- en vakkeuses	Eenheid 1, bladsye 94 tot 100.	1-3	3 uur
Verbeter jou liggaamlike welstand (1)	Eenheid 2, bladsye 101 tot 103.	1-2	3 uur
Vrywillige dienslewering	Eenheid 3, bladsye 104 tot 112.	1-3	3 uur
Verbeter jou liggaamlike welstand (2)	Eenheid 4, bladsye 113 tot 114.	1-3	3 uur
Hoe om geweld te hanteer	Eenheid 5, bladsye 115 tot 125.	1-4	4 uur
Verbeter jou liggaamlike welstand (3)	Eenheid 6, bladsye 126 tot 127.	1	4 uur
Formele Assessering			
Kwartaal 4	Kwartaal 4 bladsy 128	Aktiwiteite	Onderrigtyd
Finansiering en beplanning vir 'n studiekursus en 'n beroep	Eenheid 1, bladsye 130 tot 135.	1-3	2 uur
Neem deel aan 'n prettige buitelugaktiwiteit (1)	Eenheid 2, bladsye 136 tot 137.	1-2	2 uur
Bydraes van verskeie godsdienste om vrede te bevorder	Eenheid 3, bladsye 138 tot 144.	1-6	1 uur
Neem deel aan 'n prettige buitelugaktiwiteit (2)	Eenheid 4, bladsye 145 tot 147.	1	1 uur
Sportetiek in alle liggaamlike aktiwiteite	Eenheid 5, bladsye 148 tot 151.	1, 2	1 uur
Neem deel aan 'n prettige buitelugaktiwiteit (3)	Eenheid 6, bladsye 152 tot 153.	1	1 uur
Uitdagende situasies: depressie, verlies, smart, krisis en trauma	Eenheid 7, bladsye 154 tot 165.	1-4	3 uur
Neem deel aan 'n prettige buitelugaktiwiteit (4)	Eenheid 8, bladsye 166 tot 167.	1	3 uur
Formele Assessering			

Voorbeeld van 'n lesplan vir Graad 9

Sommige onderwysers vind daaglikse lesplanne nuttig, hoewel dit nie 'n formele beleidsvereiste is nie. 'n Voorbeeld van hoe om 'n lesplan op te stel, verskyn hieronder.

Datum:	Graad: 9	Kwartaal: 1
Module: 1	Eenheid: 5	Kontaktyd: 1 uur
Inhoud/konsep: Tydsbestuur	Aktiwiteit: 2	Hulpbronne benodig: dagboek, almanak, horlosie, wekker
Aktiwiteit 2: Beplan 'n week van jou tyd		
Skakel aan by vorige aktiwiteit: Volg op vorige aktiwiteit 1		
Skakel met vorige aktiwiteit: Aktiwiteit 2		
Onderrigplan		
* Gaan vorige kennis na: Identifiseer verantwoordelikhede en gebruik van tyd		
* Onderrigprosedures (metodes wat jy sal gebruik): klasbespreking, lees van prente en teks vir inligting, praktiese werk: klasbespreking/groep/paar		
* Onderskeiding (hoe jy uitbreiding-/remediërende take gaan hanteer): Laat hulle elke taak per dag neerskryf. Help hulle om alles te onthou – persoonlik, tuis, familie, op skool, gemeenskap.		
* Gaan vordering na: gaan begrip na deur leerders die verskillende bewegings te laat demonstreer		
Assessering: onderwyser		
Vertroulike inligting/Onderwyser se nabetragting:		

Afdeling 2: Beplanning en assessering van Lewensoriëntering in die Senior Fase

Assessering handel oor die insameling van bewyse oor die leerders se leerwerk. Dit is 'n integrerende deel van leer en onderrig, en moet saam met die lesinhoud beplan word. Assessering help om die behoeftes van die leerders te identifiseer. Dit bied ook bewys van vordering, stel onderwysers in staat om na te dink oor wat hulle doen en maak voorsiening om aan alle insethouders terugvoering te gee en verslag te doen. Goeie assesseringspraktyke in Lewensoriëntering sluit in:

- Assessering of vaardighede en doelwitte by inhoudskennis aangepas word
- Verskaffing van terugvoering

Die vier assesseringstappe

1. Om bewyse oor prestasie te genereer en in te samel
2. Om die bewyse te evalueer
3. Om die bevindings aan te teken
4. Om die bevindings as riglyne vir toekomstige leer en onderrig te gebruik.

Soorte assessering

Informele of daaglikse assessering

Informele assessering is daaglikse monitering van die leerders se vordering. Dit word gedoen deur waarnemings, besprekings, praktiese demonstrasies, leerder-onderwyser-konferensies, informele interaksies in die klaskamer, ens. Aktiwiteite op bladsye 26 en 32 is byvoorbeeld geskik vir informele assessering.

Die KABV vertel ons dat informele assessering gebruik moet word om terugvoering aan die leerders te gee en om inligting oor onderrigbeplanning te verskaf, maar dit hoef nie aangeteken of vir bevordering in aanmerking geneem te word nie. Dit behoort nie beskou te word as iets bo en behalwe leeraktiwiteite wat in die klaskamer plaasvind nie. Leerders of onderwysers kan hierdie assesseringstake merk.

Self-assessering en portuur-assessering betrek leerders aktief by assessering. Dit is belangrik, want dit laat leerders uit hulle eie prestasie leer en laat hulle daaroor nadink. Leerders moet gereeld lees en skryf, met sinne en paragrawe begin en uitbou tot op uitgebreide stukke werk. Heelwat hiervan kan gestruktureer word deur aktiwiteite deur te werk wat in hierdie boek voorsien word.

Leerders vind dit dikwels moeilik om uitgebreide skryfwerk te voltooi. Daarom het ons baie aktiwiteite in die Leerdersboek voorsien om hierdie vaardigheid te ontwikkel.

Formele assessering

Al die assesseringstake wat 'n formele assesseringsprogram vir die jaar saamstel, word as formele assessering beskou. Formele assesseringstake word deur die onderwyser gemerk en formeel aangeteken vir vordering- en sertifiseringsdoeleindes. Al die formele assesseringstake word gemodereer vir gehalteversekeringsdoeleindes en om te verseker dat behoorlike standaarde gehandhaaf word.

Formele assessering bied onderwysers 'n stelselmatige manier om te evalueer hoe goed leerders in 'n graad en in 'n bepaalde vak vorder. Voorbeelde van formele assessering sluit in toetse, eksamens, praktiese werkopdragte, projekte, mondelinge aanbiedings, demonstrasies, optredes, ens. Formele assesseringstake maak deel uit van 'n jaarlange formele assesseringsprogram in elke graad en vak.

Soorte formele assessering vir Lewensoriëntering

Toetse en eksamens

Hierdie is individuele assesseringstake. Toetse en eksamens vir formele assessering moet 'n aansienlike hoeveelheid inhoud dek. Toetse en eksamens moet onder streng beheerde omstandighede afgehandel word.

Kognitiewe vlak	Persentasie
Laer-orde: Lys van Wat? Waarom? Wie? Wanneer? Waar?	40%
Middelorde: Bespreek, verduidelik, beskrywe	40%
Hoër- orde: Ontleed, evalueer, voeg saam, evalueer krities, ondersoek	20%

Take en opdragte

Take en opdragte moet opgestel word om die inhoud en konsepte van die vak te dek en 'n verskeidenheid aktiwiteite insluit wat gekies word om die geïdentifiseerde doelwitte en vaardighede te assesseer.

Voordat onderwysers 'n assesseringstaak aan leerders gee, moet hulle seker maak dat hulle self al die vrae kan beantwoord. Wanneer onderwysers 'n assesseringstaak opstel, moet hulle 'n memorandum van antwoorde en/of 'n rubriek vir die assessering optrek. Verwys na die sewepunt-graderingskode of suksesskaal wanneer 'n rubriek opgestel word.

Terugvoering moet sterk punte erken en swak plekke identifiseer om aan leerders se ontwikkelingsbehoefte te voldoen. Aksieplanne oor hoe om leerders by te staan, moet hierdie terugvoering vergesel. Dit is belangrik dat die terugvoering wat aan leerders voorsien word, hulle aanmoedig om beter te doen en hulle selfvertroue te bou.

Formele plan vir Program van Assessering (PvA) vir Lewensoriëntering

Ons het 'n volledige Formele plan vir Program van Assessering opgestel. Die assesserings wat in hierdie afdeling beskryf word, tref voorsorg vir 'n reeks kognitiewe vlakke en vermoëns wat deur die KABV vereis word.

Kwartaal 1	Gesondheids-, sosiale en omgewingsverantwoordelikheid LOT	Opdrag – persoonlike leefstylkeuses (bl.52) Fiksheidsoefeninge
Kwartaal 2	Wêreld van werk: Selfontwikkeling in die samelewing Grondwetlike regte en verantwoordelikhede: LOT	Voorbeeld van Formele Assessering - halfjaar eksamen (bl. 93) Bewegings vir 'n individuele of spansport
Kwartaal 3	Wêreld van werk: LOT	Projek (bl. 134) Keuse: NSS of NBS program Bewegingsvaardighede
Kwartaal 4	Gesondheids-, sosiale en omgewingsverantwoordelikheid Grondwetlike regte en verantwoordelikhede Wêreld van werk Selfontwikkeling in die samelewing LOT	Voorbeeld van Formele Assessering - eindejaar eksamen (bl. 176) Ontspannings-aktiwiteite in die buitelug

Hieronder verskyn die reeks kognitiewe vlakke en vermoëns wat die KABV vereis.

Kognitiewe vlakke en vermoëns vir Lewensoriëntering in die Senior Fase

KENNIS EN GEHEUE	INSIG/ BEGRIP	TOEPASSING	BEGRIPSREDENERING: ONTLEDING	BEGRIPSREDENERING: SINTESE	BEGRIPSREDENERING: EVALUERING
Laer-orde	Middelorde		Hoër-orde		
Inneem	Klassifiseer	Verander	Ontleed	Abstraheer	Takseer
Tel	Vergelyk	Bereken	Onderskei	Reël/skik	Gevolg- trekking
Definieer	Omskep	Saamstel	Diskrimineer	Verbind	maak
Identifiseer	Bespreek	Demonstreer	Ondersoek	Opstel	Kontrasteer
Byskrif	Onderskei	Teken	Organiseer	Saamstel	Skep
Lys	Definieer	Illustreer	Bring in	Skep	Kunskritiek
Laat pas	Demonstreer	Voorspel	verband met	Ontwerp	Kritiseer
Memoriseer	Beskrywe	Bring in	Skei	Bespreek	Besluit
Noem	Waardeer	verband met	Onderverdeel	Formuleer	Betwis
Beskryf in hoof trekke	Verduidelik	Oplos		Veralgemeen	Evalueer
Uitwys	Veralgemeen	Gebruik		Genereer	Gradeer
Aanhaal	Gee			Groeppeer	Beoordeel
Opsê	voorbeelde			Integreer	Regverdig
Erken	Illustreer			Organiseer	Vertolk
Herhaal	Aflei			Opsom	Ondersteun
Onthou	Vertolk				Aanbeveel
Reproduseer	Laat pas				
Reageer	Omskryf				
Kies	Verklaar weer				
Verklaar	Skrywe weer				
Natrek	Kies				
	Opsom				
	Vertaal				

Assesserings rubrieke

Assesserinsinstrument vir die twnn kriteria van die Liggaamsopvoeding Take

Vlak	Beperk	Toereikend	Bekwaam	Uitstekend
Kriterium 1: Gereeldheid van deelname gedurende Liggaamsopvoeding-periodes (20 punte)	0% = 0 punte (geen deelname) 1-5% = 1 punte 6-10% = 2 punte 11-15% = 3 punte 16-20% = 4 punte	21-25% = 5 punte 26-30% = 6 punte 31-35% = 7 punte 36-40% = 8 punte 41-45% = 9 punte 46-50% = 10 punte	51-55% = 11 punte 56-60% = 12 punte 61-65% = 13 punte 66-70% = 14 punte 71-75% = 15 punte	76-80% = 16 punte 81-85% = 17 punte 86-90% = 18 punte 91-95% = 19 punte 96-100% = 20 punte
Kriterium 2: Uitkoms van uitvoering van bewegings (10 punte)	Benodig aansienlike aandag: bewegings lei glad nie tot die gewenste uitkoms nie (0-1 punt)	Benodig aandag en afronding: veral in bewegings wat nie altyd tot die gewenste uitkoms lei nie (2-3 punte)	Doeltreffend, effektief en gepas: bewegings lei meestal tot die gewenste uitkoms (4 punte)	Uitsonderlike Vaardigheidsvlakke: bewegings lei altyd tot die gewenste uitkoms (5 punte)

Liggaamsopvoeding se merkinstrument

	Kwartaal 1	1. Herhaling van deelname (20 punte) LO-periodes per kwartaal (P1=periode 1)							2. Bewegingsuitvoering (10 punte)			Total for Term	
	Leerders se name	P1	P2	P3	P4	P5	%	Punt uit 10	Punt uit 20	1ste waarne- ming Merk uit 5	2de waarne- ming Merk uit 5	Punt uit 10	Totale Punt 30
1													
2													
3													
4													

Instrument vir groepassessering

Naam van die groep:

Punt uit 10	Uitkoms van groep se verrigting en deelname aan bewegingsaktiwiteite			
Organisasie (3 punte)	n v t	Die groep het toerusting gebring en dit ten beste gebruik. OF Geen toerusting was nodig nie want die groep het hulle eie kreatiwiteit gebruik	Die groep het nie geweet hoe om die toerusting te gebruik nie	Die groep het nie die toerusting wat hulle vir hulle optrede nodig gehad het, saamgebring nie
		3	2	1
Tydsbestuur (2 punte)	n v t	n v t	Die groep het binne die toegekende tyd opgetree	Die groep het versuim om tyd te hou
			2	1
Aanbieding (bv. hou al die ingeslote bewegingsaktiwiteite, uitrustings / kleredrag, spanwerk goed verband tydens hulle optrede, ens) (5 punte)	Die groep het al die bewegings-aktiwiteite ingesluit. Uitstekende optrede. Al die leerders het uitrustings gedra.	Die groep het al die bewegings-aktiwiteite ingesluit. Goeie optrede. Al die leerders het uitrustings gedra.	Die groep het twee bewegings-aktiwiteite ingesluit. Hulle moet hulle bewegings verfyn. Al die leerders het uitrustings gedra.	Die groep het een bewegings-aktiwiteit ingesluit. Lomp optrede. Sommige leerders het uitrustings gedra.
	5	4	3	1 - 2

Afdeling 3: Onderrig en leer van Lewensoriëntering

Lewensoriëntering handel oor die holistiese ontwikkeling van die leerder dwarsdeur kinderjare en adolessensie. Dit rus leerders toe met kennis, vaardighede en waardes wat hulle help om hulle volle fisieke, intellektuele, persoonlike, emosionele en sosiale potensiaal te bereik. Die vak moedig leerders aan om Lewensoriëntering te verkry en te beoefen wat hulle sal help om onafhanklik en doeltreffend op die lewende uitdagings te reageer en om aktief en verantwoordelik in die samelewing op te tree. Die vak het ten doel om leerders met betrekking tot drie verskillende, dog verbandhoudende studiegebiede te ontwikkel, naamlik: selfontwikkeling in die samelewing; gesondheid-, maatskaplike en omgewingsverantwoordelikheid; grondwetlike regte en verantwoordelikhede, wêreld van werk en liggaamsopvoeding.

Onderrig van persoonlike en maatskaplike welstand

Daar is 'n wye reeks onderwerpe wat jy tydens die Senior Fase moet dek en alles het ten doel om leerders te help om selfversekerde, verantwoordelike en sorgsame lede van die samelewing te word.

Daar is 'n reeks aktiwiteite dwarsdeur die Leerdersboek met riglyne en antwoorde in die Onderwysersgids. Ons raai sterk aan dat leerders al die aktiwiteite voltooi, omdat dit 'n baie belangrike manier is waarop hulle met die materiaal kan omgaan.

Om al die inligting oor al die onderwerpe aktueel te hou, wees op die uitkyk vir koerantartikels of items oor TV-nuus wat met die Lewensoriëntering-kursus verband hou (daar sal altyd verskeie items wees!) en bespreek dit dan met leerders in jou volgende les. Moedig leerders aan om hierdie inligting ook te deel.

Hier volg 'n paar wenke oor hoe om die verskillende onderwerpe te onderrig:

Selfontwikkeling in die samelewing

Jy moet daarna strew om leerders te help om:

- hulle potensiaal in die lewende te besef
- in selfvertroue toe te neem
- probleme te identifiseer en op te los
- gesonde besluite in hulle persoonlike lewens te neem
- te leer hoe om uitdagings in hulle lewens te hanteer, soos puberteit, groepsdruk, mishandeling/misbruik en trauma.

In die Senior Fase sukkel leerders en onderwysers dikwels om kwessies soos seksualiteit, verhoudings, en mishandeling te bespreek. Leerders is almal skynbaar op effens verskillende stadiums van hulle ontwikkeling, ervaring, en belangstellings. Daarom kan dit moeilik voel om die balans te vind wat al die behoeftes in die klaskamer aanspreek. Die Leerdersboek is sorgvuldig saamgestel om jou te help om hierdie balans te vind.

Om moeilike inligting met vriendelikheid, geduld en op 'n kalm professionele manier te benader, kan nuttig wees om te bepaal hoe die leerders die inligting ontvang. Probeer om nie-veroordelend te bly oor gesindhede en kulturele kwessies wat nie by jou eie pas nie. Deur onbevooroordeelde te wees, kan jy leerders wat hoërisiko-gedrag oorweeg by jou om hulp en raad laat aanklop.

In hierdie ontwikkelings stadium vertrou tieners al hoe meer op hulle portuurgroep vir ondersteuning en inligting. Daarom is dit belangrik dat jy leerders aanmoedig om ervarings te bespreek en te vergelyk. Op hierdie manier help jy hulle om hulle ervarings te normaliseer.

Gesondheids-, maatskaplike, en omgewingsverantwoordelikheid

Suid-Afrika het baie statistieke waarop ons nie trots is nie, soos:

- die hoë vlak van middelmisbruik
- geweld (beide tuis en in die samelewing)
- toename in vetsug (veral by kinders)
- die toenemende verspreiding van MIV/Vigs

Omgewingsgesondheidskwessies in verband met lug- en waterbesoedeling affekteer baie Suid-Afrikanners, veral in gemeenskappe wat nie toegang tot veilige, skoon water en sanitasie het nie. Aan die positiewe kant vind ons baie individue, gemeenskappe en organisasies wat 'n belangrike rol speel om die samelewing en die omgewing te verbeter deur vrywillige werk te verrig. Wanneer onderwerpe gedek word wat dikwels as negatief beskou word, benadruk altyd die rol wat ons almal kan speel om ons samelewing en omgewing te verbeter. Herinner die leerders daaraan dat selfs die grootste rivier met net 'n paar druppels water begin: as ons almal 'n bydrae lewer, kan ons gesamentlike pogings 'n grootskaalse impak hê.

Sodra jy 'n afdeling voltooi het, versterk dit deur in latere eenhede weer daarna te verwys. Wanneer jy byvoorbeeld siektes soos MIV/Vigs bespreek, kan jy dit koppel aan wat hulle reeds geleer het oor hoe belangrik 'n gesonde dieet is.

Grondwetlike regte en verantwoordelikhede

In die Senior Fase word leerders bewus gemaak van hulle regte, vryhede en verantwoordelikhede soos uiteengesit in die Handves van Menseregte in die Grondwet van Suid-Afrika en hoe om dit op hulle daaglikse lewens toe te pas. Jy kan hulle begrip van hulle grondwetlike regte en verantwoordelikhede versterk deur dit in klaskamersituasies toe te pas. Sodoende kan jy dit as 'n nuttige dissiplinêre strategie ontdek. Die Grondwet beskryf voorts die waardes wat die grondslag vorm waarop ons nasie herbou word. Leerders moet hulle eie optredes en dié van ander, veral ons leierskap, volgens die grondwetlike waardes kan evalueer. Die sukses van ons demokrasie berus op die vermoë van burgers om die gehalte van leierskap te assesser en om te verseker dat ons leiers kies wat die waardes van ons Grondwet gestalte gee.

Die basiese reëls van Skoonspel en Sportetiek word ook bekendgestel. Dus, terwyl leerders oor hulle regte en verantwoordelikhede leer, word hulle ook aangemoedig om hulle begrip van redelikheid en respek vir ander op die speelveld tydens sport- en atletiekaktiwiteite toe te pas.

Leerders word in Graad 8 bekendgestel aan die konsep van nasiebou, wat die skepping van 'n algemene Suid-Afrikaanse identiteit as voorvereiste vir samewerking en groei beklemtoon. As grondslag van nasiebou is kommunikasievaardighede wat wedersydse begrip en eensgesindheid tussen verskillende groepe in die samelewing help skep. Nasiebou raak aan die tema van kulturele verskeidenheid, wat in meer besonderhede in die eenheid oor kulturele verskeidenheid in Suid-Afrika ondersoek word. Leerders word aangemoedig om aan ons kulturele, godsdienstige en tale-erfenis te dink as hulpbronne vir ontwikkeling, eerder as bronne van sosiale konflik en wedywing. Ons hanteer ook die sensitiewe onderwerp van 'n samelewing in oorgang, waar ons elkeen die impak van tradisionele en moderne invloede op ons lewenskeuses moet identifiseer en evalueer.

Wêreld van werk

In hierdie onderwerp moet jy daarna streef om leerders te help om:

- bewus te word van die verskeie faktore wat loopbaankeuses beïnvloed
- 'n basiese begrip van loopbaanbeplanning te kry
- 'n mate van insig te kry oor die wêreld van werk
- hulle selfvertroue en motivering oor toekomstige studies en loopbaanstrewe te bou
- hulle met grondliggende vaardighede toe te rus om toekomstige studies en loopbaandoelwitte te behaal

In die Senior Fase kom leerders voor baie uitdagings te staan, insluitende onsekerheid oor toekomstige studies en loopbaanopsies. Gedurende hierdie fase het leerders deurlopend leiding nodig om hulle te help om ingeligte en verantwoordelike besluite te neem oor vakkeuses, toekomstige studies en voortsetting op toekomstige loopbaanpaaie. Die Leerdersboek is opgestel om leerders 'n goeie oorsig oor die verskillende faktore wat loopbaankeuses beïnvloed, te gee. Leerders word bewus gemaak hoe hulle persoonlikhede (belangstellings en vermoëns, hulle vlakke van motivering, hulle beplanningsvaardighede, hulle skoolastiese vaardighede en hulle houding jeens leer) hulle toekomstige lewenstyle vorm, insluitende die beroepe wat hulle volg.

As onderwyser moet jy leerders aanspoor om te streef na suksesvolle loopbane. Dit kan bereik word deur hulle van loopbaaninligting te voorsien wat maklik verstaan word en om hierdie inligting aan hulle te bied as een aspek van 'n betekenisvolle lewe. Jy moet baie leerderinteraksie in jou lesse aanmoedig, besprekings oor loopbane fasiliteer wat nie net kennis en vaardighede in verband met die wêreld van werk bied nie, maar ook die praktiese maatreëls toelig wat leerders kan gebruik om hulle drome te verwesenlik.

Liggaamsopvoeding

Om die Lewensvaardigheidskomponent Liggaamsopvoeding (LO) te onderrig, kan uitdagend wees. 'n Deel van hierdie uitdaging is die siening dat LO leerders slegs leer om sport te beoefen en die vaardighede in verband met daardie bepaalde sportsoort te ken. Miskien vra jy jouself “Weet ek hoe'n mens hierdie bepaalde oefeninge doen of hierdie sportsoort beoefen?” “Hoe kan ek leerders 'n sport leer waaraan ek nog nie deelgeneem het nie?”

Dit is egter belangrik om te onthou dat LO nie net handel oor hoe om sport te beoefen nie. Dit is 'n vak waar leerders aangespoor word om aan fisieke aktiwiteite deel te neem. Gekose sportkodes moet aan leerders geleer word; dog nie op 'n hoogs vaardige vlak nie. Jy wil al jou leerders aan 'n verskeidenheid sportaktiwiteite bekendstel. In jou klas sal daar leerders wees wat graag aan fisieke aktiwiteite en sportaktiwiteite wil deelneem en ander wat liever nie wil nie of om grondige redes nie kan nie. Jou lesse moet aangenaam wees, moet die hele klas se deelname aanmoedig en maatskaplike ontwikkeling onder leerders bevorder. Jou doel is om fisieke beweging en gesonde gewoontes by al jou leerders te kweek. As jy nou goeie gesonde keuses in jong leerders kan kweek, is die kans goed dat daardie goeie gesonde keuses dwarsdeur hulle lewens sal toeneem.

Liggaamsopvoeding is 'n vak wat van jou vereis om jou lesse goed voor te berei, veral die buitemuurse sessies. Jy moet 'n groep leerders en in sommige gevalle 'n baie groot groep leerders, kan hanteer.

- Moenie stres nie! Daar is belangrike strategieë wat jou sal help om doeltreffende, effektiewe en prettige LO-lesse te hê.
- Die kern is om vooruit te beplan. Besluit eerstens oor die aktiwiteite vir die les. Daar is vrae wat jy jouself moet afvrae. Dit kan insluit:
- Hanteer jy 'n aktiwiteit vir die hele klas of sal pare of groepe beter werk of selfs 'n kombinasie daarvan?
- Afhangende van die aktiwiteit, is dit miskien beter om seuns en meisies apart te hou, maar maak seker dat daar gesonde interaksie is wanneer dit toepaslik is.
- Gaan jy die groepe kies of gaan leerders hulle groepe of selfs hulle maats kies? Kyk wat die beste vir die aktiwiteit sal werk. Jy ken jou leerders se vermoëns. Groepeer hulle daarvolgens. Moenie altyd die beste leerders saamgroepeer nie.
- Is daar gestremde leerders? Indien wel, moedig daardie leerders aan om deel te neem wanneer dit moontlik is en maak seker dat die ander leerders geduldig is. Jy sal moontlik die les moet aanpas sodat aan die leerders se behoeftes voldoen kan word.
- Is daar voldoende toerusting? Indien nie, slaan die aktiwiteit oor. Pas die les aan om by jou omstandighede en jou leerders s'n te pas. Dit mag nodig wees om te improviseer. Om in groepe te werk en werkopdragte te roteer, werk beter. Moenie 'n groep ledig laat terwyl hulle hul beurt af wag nie. Die geheim is om al die leerders aktief te hou.
- Het jy 'n alternatiewe plan indien die weer guur word? Miskien kan jy 'n saal of 'n leë klaskamer gebruik of lessenaars verskuiwe sodat daar genoeg ruimte is om te beweeg.

Die aktiwiteite vir die Liggaamsopvoedingskomponent in hierdie boek moet as riglyn gebruik word. Dit is belangrik om daarop te let dat aktiwiteite herhaal kan word sodat leerders grondliggende vaardighede doeltreffend kan uitvoer en bemeester. Onthou dat goeie beplanning 'n selfs beter les kan beteken.

In elke week of siklus is daar minstens een LO-periode. Volgens die KABV mag 'n siklus nie voltooi word sonder dat leerders aan LO deelneem nie. Elke kwartaal het 'n voorgeskrewe bewegingsaktiwiteit (LOT) om uit te voer; d.w.s. fiksheid, ontspanning, sport en spele ens. Daarom word aanbeveel dat al die leerders aan een bewegingsaktiwiteit per kwartaal deelneem.

Inklusiewe onderrig

Wat is inklusiewe onderrig?

In die Senior Fase is dit noodsaaklik dat leerders hulle in 'n omgewing bevind waar hulle in staat sal wees om belangstelling in leer en die wete dat hulle kan leer, te ontwikkel.

Inklusiewe Onderwys word omskrywe as 'n leeromgewing wat die volle persoonlike, akademiese en professionele ontwikkeling van al die leerders bevorder, ongeag die ras, klas, geslag, gestremdheid, godsdiens, kultuur, seksuele voorkeure, leerstyle en taal.

Inklusiwiteit is om te erken en respekteer:

- dat alle leerders die reg het om te leer
- dat alle leerders kan leer
- dat alle leerders ondersteuning nodig het
- dat alle leerders uniek is, met verskillende, dog gelykwaardige leerbehoefes
- dat alle leerders die kans moet kry om hulle eie unieke sterk punte uit te bou
- dat die leerder die middelpunt van die onderrig- en leerproses is
- dat leerders verskil, byvoorbeeld in ouderdom, geslag, taal, kultuur, leerstyle, gestremdhede, MIV-status en so meer.

Dit is moontlik dat sommige leerders in jou klas reeds uitgesluit word of negatief oor onderwys dink. Daar is geen rede waarom hulle uitgesluit moet word nie. Dit is die onderwyser se verantwoordelikheid om seker te maak dat hierdie leerders by aktiwiteite ingesluit word. Dit beteken dat aktiwiteite aangepas word om aan hulle behoeftes en vermoëns te voldoen. Dit is ewe belangrik dat die klas nie om hierdie rede verdeel word nie. Leerders met hierdie agterstand behoort eerder waar moontlik deur hulle portuurgroep aanvaar en gehelp te word. Leerders moet te alle tye ontmoedig word om leerders met spesiale behoeftes te terg, af te knou of te ignoreer. Wanneer hierdie houding jeens 'n leerder ingeneem word, skep dit in daardie leerder 'n struikelblok om te leer.

Praktiese riglyne vir inklusiewe onderrig

- Beskik oor 'n ware begrip van elke leerder se agtergrond, sterk punte, unieke vermoëns, behoeftes en struikelblokke. Gebruik dan hierdie inligting om jou beplanning te doen en 'n duidelike fokus te verskaf.
- Onthou die onderwyser is 'n leerfasiliteerder.
- Hou die inhoud en materiaal so tersaaklik as moontlik.
- Breek die leerwerk in klein, beheerbare en logiese stappe op. Hou werkopdragte duidelik en kort (beplan vooraf).
- Gradeer aktiwiteite volgens die verskillende vlakke en vermoëns van leerders. Probeer verseker dat leerders geprikkel bly sonder om onbehoorlik te stres.
- Ontwikkel 'n balans tussen individuele, portuurononderrig, samewerkende leer en onderrig vir die hele klas.
- Gebruik leerders om mekaar te help in groepsoorte, leer met behulp van maats, maats wat mekaar help en so meer. Maak seker leerders voel deur beide onderwysers en hulle portuurgroep by die klas ingesluit en ondersteun.
- Stel pare en groepe leerders saam waar lede verskillende werkopdragte volgens hulle sterk punte en vermoëns het. Deur middel van die werkopdragte wat jy opstel en die rolle van groepe, bevorder jy selfbestuurvaardighede en -verantwoordelikheid.
- Motiveer leerders en bekragtig hulle pogings en individuele vordering. Bou selfvertroue. Moedig vroeë, redenering, eksperimentering met idees en gewaagde menings aan.
- Bepaal die leerder se Sone van Proksimale Ontwikkeling (SPO) en gebruik dit om doeltreffend te onderrig en te laat leer. Vygotsky beskryf die SPO as die afstand tussen wat die leerder reeds weet en begryp en wat hy/sy met volwasse bystand kan begryp. Om te leer is dus 'n sosiale interaksie namate die onderwyser as bemiddelaar vir die leerder optree en bystand gee wanneer hy/sy 'n nuwe konsep verstaan.
- Bestee tyd om nuwe leerwerk vas te lê. Gebruik verskillende maniere om dit te doen totdat al die leerders die konsep verstaan. Maak tyd om na werkopdragte terug te keer sodat leerders uit hulle eie en ander se ervarings en metodes kan leer.
- Gebruik en ontwikkel doeltreffende taalvaardighede (uitdruklik en ontvanklik, mondeling en nie-mondeling)
- Eksperimenteer met 'n verskeidenheid onderrigmetodes en -strategieë om leerders geïnteresseerd te hou en om vir verskillende leerstyle voorsiening te maak en dit te ontwikkel. Gebruik spele, samewerkende groepwerk, hou 'n dinkskrum, sessies vir probleemoplossing, debatte, aanbiedings, en so meer.

Leerders met leerstruikelblokke

Leerstruikelblokke is enigiets wat voorkom dat 'n leerder ten volle deelneem en doeltreffend leer. Dit sluit in leerders wat voorheen benadeel was en uit onderwys uitgesluit is vanweë die historiese, politiese, kulturele en gesondheidsuitdagings waarvoor Suid-

Afrikaners te staan kom. Daar is ander voorbeelde van leerstruikelblokke soos leerders wat visueel- of gehoorgestremd is; leerders wat linkshandig is of leerders wat verstandelik vertraag is. Leerstruikelblokke dek 'n wye reeks moontlikhede en leerders kan dikwels voor meer as een struikelblok te staan kom. Sommige struikelblokke verg dus meer as een aanpassing in die klaskamer en verskeie soorte en vlakke van bystand.

Hierdie leerders mag meer tyd vereis en dit moet toegestaan word om:

- Werkopdragte te voltooi
- Dinkvaardighede te ontwikkel (eie strategieë)
- Assesseringsaktiwiteite te doen

Onderwysers moet die aantal aktiwiteite wat voltooi moet word, aanpas sonder om leerders te belemmer om die nodige taalvaardighede te kry.

Metakognitiewe strategieë

Wat is metakognitiewe strategieë en hoe kan ek dit gebruik?

Metakognisie is die proses van denke oor hoe jy dink. Volwassenes doen dit dikwels outomaties. Voordat iets nuuts aangepak word, kan ons onself afvra: Wat weet ek reeds hiervan? Wat sal my help om dit beter te verstaan? Hoe is dit saamgestel? Namate ons 'n teks of aksie onderneem, kan ons onself afvra: Het ek dit verstaan? Waarom dink ek dit? Hoe skakel dit aan wat ek reeds ken? Hoe kan ek dit in my lewe toepas? Dan evalueer ons wat ons geleer of gedoen het deur vrae te vra soos: Het ek dit goed verstaan? Watter strategieë het gehelp en watter strategieë het nie gehelp nie? Wat moet ek volgende keer doen as ek so 'n taak aanpak?

Leerders is egter dikwels onbewus van hoe hulle dink en met leermateriaal omgaan. Jy help leerders om onafhanklik te leer deur hulle uitdruklik te lei om hulle lees- en leerstrategieë te beplan, te monitor en te evalueer. Dit is veral doeltreffend vir diegene wat in Engels as tweede taal leer en vir leerders wat sukkel. Dit kan hulle prestasie dramaties verbeter.

Jy onderrig metakognitiewe vaardighede deur leerders te vra om te verduidelik wat hulle dink en watter strategieë hulle gebruik om die materiaal te verstaan. Dit word ten beste in klein groepies gedoen. Jy kan ook “hardop-dink”-strategieë gebruik wanneer jy met tekse en prente besig is. “Hardop-dink” is dikwels doeltreffend wanneer jy tekse aan leerders voorlees, en gedurende klein groepe en pare se lees oefeninge.

Hier volg 'n voorbeeld van hoe om metakognitiewe strategieë met “hardop-dink” saam te gebruik:

1. Kies 'n kort stukkie teks en let op waar jy gaan stop tydens die lees om jou gedagteprosesse te demonstreer.
2. Dinge om in die beplanningstadium in te sluit, kan wees:
 - om die teksopskrif en die inhoudstabel te lees,
 - om na die prente te kyk en te voorspel waaroor die teks moontlik gaan handel,
 - om vlugtig deur die teks te lees op soek na opskrifte, woorde in vet letters, en opsommings. Soos jy vlugtig lees, dink wat jy reeds oor die onderwerp ken en wat jy meer te wete wil kom.
3. Verduidelik aan die leerders in die klas wat jy gaan doen. Begin deur te verduidelik hoe jy beplan het voordat jy die teks lees.
4. Om begrip tydens die lees te monitor, kan jy verduidelik waar jy gestop het om jouself te vra of jy die inhoud verstaan het. As die teks 'n lang of ingewikkelde sin het, beskrywe hoe jy dit verdeel het om dit te verstaan. Kry plekke waar jy vrae kan vra soos:
 - Waarom sou dit ...?
 - Is dit soortgelyk aan ...
 - Hoe kan ek uitmaak wat hierdie nuwe woord beteken?
 - Wat wil die skrywer hê dat ek moet weet?
 - Wat dink ek gaan volgende gebeur? Waarom dink ek so?
 - Moet ek dit weer lees om uiteengesette inligting te kry?
5. Wys nou die leerders hoe hulle hulle metakognitiewe strategieë kan evalueer deur vrae soos die volgende te vra en antwoorde te verstrek:
 - Het ek dit goed gelees en verstaan?
 - Wat het my gehelp om te verstaan? Wat het nie gehelp nie?
 - Wat moet ek doen as ek volgende keer oor hierdie onderwerp lees?
 - Wat sal my help om te onthou wat ek gelees het?

Deur in te skakel met die wyse waarop leerders dink, kan jy hulle beter vir hulle lewens en toekomstige leerwerk voorberei. Besin hoe om hierdie aspek van leer by jou onderrigstyl in te sluit.

Afdeling 4 Onderrighulpmiddels

Kwartaal 1

Eenhede	Tydsduur	Onderwerp	Aktiwiteite
Eenheid 1	3 uur	Vaardighede om doelwitte te stel: persoonlike leefstylkeuses	1-6
Eenheid 2	3 uur	Liggaamlike welstand (1)	1
Eenheid 3	4 uur	Seksuele gedrag en seksuele gesondheid	1-5
Eenheid 4	4 uur	Liggaamlike welstand (2)	1
Eenheid 5	3 uur	Tydbestuursvaardighede	1-4
Eenheid 6	3 uur	Liggaamlike welstand (3)	1

KERNKONSEPTE EN DEFINISIES	
aanneming	'n Regsproses waardeur jy jou baba of kind vir iemand anders gee om te versorg en groot te maak
afskieding	Aansteeklike, taaiërige vloeistof wat uit die liggaam sypel
beskerm	Iemand wie se rol dit is om ander te beskerm
ontmoedig	Wat jou nie motiveer om iets te doen nie
eksperimenteer	Om meer oor iets uit te vind
eties	Wat verband hou met oortuigings oor wat reg of verkeerd is
faktor	Iets wat 'n invloed op 'n besluit of situasie het
fiksie	Stories en romans oor mense en gebeure wat nie werklik bestaan nie
gasvry	Vriendelik en verwelkomend teenoor besoekers en vreemdelinge
geheelonthouding	Om jouself te keer om iets wat jy geniet te doen; om te kies om nie seks te hê nie
gekwatificeer	Onderrig en opgelei om 'n sekere soort werk te doen
haalbaar	'n Taak wat jy kan doen of wat jy goed kan voltooi
instemming	Om toestemming te gee dat iemand iets mag doen
intra-uteriene toestel (IUT)	'n Toestel wat voorkom dat die eiersel aan die wand van die uterus vasheg
invloed	Die mag om te verander wat iemand glo of doen

kern	Die algemene betekenis van iets
kombineer	Om twee of meer dinge saam te voeg of te vermeng
krities dink	Om baie noukeurig na te dink oor hoe een ding ander dinge beïnvloed
kulturele vergoeding	Die plig om te betaal vir dade wat kultureel onaanvaarbaar is
kwesbaar	Om liggaamlik of emosioneel maklik seer te kry
leefstyl	Jou manier van leef
liggaamshouding	Die manier waarop jy sit, staan en loop
los seks	Seks sonder om goed daaroor te dink en sonder om vir die ander persoon iets te voel
niefiksie	Geskrifte wat oor ware mense, gebeure en feite gaan
nuuskierig	Om meer oor iets te wil weet
ongunstige	Wat iets moeilik maak
ontspanning	Om te rus en jouself te geniet wanneer jy nie werk nie
onvrugbaar	Nie in staat om kinders te hê nie
oorweldigend	Iets wat so sterk is dat jy nie weet hoe om daarop te reageer nie
prematuur	Wat voor die normale of verwagte tyd gebeur
selfhandhawend	Om met selfvertroue te praat en eerlik te wees
sitvlak	Daardie deel van jou lyf waarop jy sit
sloer	Om iets wat jy moet doen, uit te stel
spermdoders	Jellies, rome of skuim wat 'n versperring skep om te keer dat lewende sperm die eiersel kan bereik
strategie	'n Plan van aksie
taboe	Iets wat jy nie moet sê of doen nie omdat dit mense sal aanstoot gee
terminering van swangerskap (TVS)	'n Mediese operasie wat veroorsaak dat 'n baba in die ma se baarmoeder sterf; ook aborsie genoem
toeken	Om iets vir 'n spesifieke doel te gee
uitstel	Om te sê jy sal iets later doen as wat jy oorspronklik beplan het
verdraagsaam	Gematig of geduldig met 'n swakheid
verniel	Om iets te beskadig
voorbehoeding	Pille, inspuitings en ander toestelle wat gebruik word om swangerskap te voorkom
Wet op Seksuele Misdade	Die wet wat beskryf watter seksuele gedrag onwettig is

KWARTAAL 1		
Daaglikse klas aktiwiteit aanbeveling		
Ontwikkeling van self in die samelewing: Doelwitstelling-vaardighede: persoonlike lewenstyl keuses – 3 ure		
Aktiwiteit 1: Evalueer hoe gereed jy is om doelwitte te stel	Bladsy 10 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2 Definieer 'n paar doelwitte wat jy reeds het vir jou lewe	Bladsy 11 in LB	Die klas-aktiwiteit deel van hierdie taak behoort leerders min of meer 25-30 minute te neem om te voltooi.
Aktiwiteit3: Onderskei tussen positiewe en negatiewe keuses	Bladsy 12 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 25-30 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 5: Wat gebeur verder?	Bladsy 19 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 25-30 minute te neem om te voltooi in die klas.
Ontwikkeling van self in die samelewing: seksuele gedrag en seksuele gesondheid- 3 ure		
Aktiwiteit 1: Ontleed die storie	Bladsy 26 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Bespreek die risiko's van dwelmmisbruik en armoede	Bladsy 28 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 3: Skryf 'n kort klastoets oor SOIs en MIV/Vigs	Bladsy 31 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 4: Assesseer risiko's van onveilige seks	Bladsy 32 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 5: Besluitneming oor seksuele gedrag	Bladsy 34 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 50-60 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 6: Assesseer die gevolge van tienerswangerskap	Bladsy 37 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-30 minute te neem om te voltooi in die klas.

Wêreld van werk: Tydbestuurvaardighede; lees en skryf vir verskillende redes; skryf in 'n dagboek - 3ure		
Aktiwiteit 1: Lys jou verantwoordelikhede en bespreek	Bladsy 42 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Beplan 'n week van jou tyd	Bladsy 44 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 30-40 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 4: Oefen om opsomming maak	Bladsy 47 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 25-35 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 5: Verbeter jou skryfvaardighede	Bladsy 48 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 50-60 minute te neem om te voltooi in die klas.

EENHEID

Vaardighede om doelwitte te stel: persoonlike leefstylkeuses

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsye 10 tot 20
Tydsduur aanbeveel 3 ure

Dit kan baie help om die jaar te begin deur saam met die leerders 'n groepkontrak op te stel waarin die belangrikste reëls vir klaskamergedrag neergelê word. Die reëls kan onder meer insluit om ander mense altyd met respek te behandel. Al die leerders in elke klas behoort dit te onderteken.

Agtergrondinligting: Dit is belangrik dat leerders vir hulle doelwitte sal vasstel sodat hulle iets definitiefs het om na toe te werk. Om 'n doel te bereik is 'n bevredigende ervaring en 'n manier om jou prestasie te meet. Dit is 'n vaardigheid wat leerders kan gebruik terwyl hulle op skool is en eendag wanneer hulle werk.

Om doelwitte te stel begin met keuses wat jy maak. Die leerders moet bewus gemaak word van die baie faktore wat hulle leefstylkeuses kan beïnvloed soos die media, die omgewing, hulle vriende en portuurgroep, hulle familie, hulle kultuur, hulle godsdiens en hulle gemeenskap. Hulle moet ook let op die gepastheid van hulle keuses. Dit is hoekom die vaardigheid om ingeligte besluite te neem so belangrik is. Die leerders moet ook geleer word om selfhandhawend te wees (met selfvertroue op te tree) ten opsigte van die keuses

wat hulle maak.

In hierdie eenheid sal die leerders:

- leer hoe om doelwitte te stel wat hulle persoonlike leefstylkeuses sal bepaal
- verstaan wat hulle persoonlike leefstylkeuses beïnvloed en hoe hulle op hierdie invloede kan reageer
- ontdek hoe om 'n ingeligte keuse te maak en daarby te bly.

Aktiwiteit 1

Evalueer hoe gereed jy is om vir jou doelwitte vas te stel en persoonlike leefstylkeuses te maak

Leerdersboek bl.10

Riglyne vir onderrig

Hierdie klasaktiwiteit gee aan leerders die geleentheid om selfondersoek te doen met behulp van die “tien groot vrae”. Hierdie vrae is bedoel om die leerder te laat nadink oor die lewe ná skool. Laat die leerders hierdie aktiwiteit alleen doen. As daar genoeg tyd is, kan dit in klastyd gedoen word of anders kan dit as huiswerk gegee word. Die tien groot vrae is:

- Sal ek die soort werk wat ek wil doen, kan kies?
- Sal ek kan gaan studeer en kwalifiseer vir die werk wat ek wil doen?
- Sal ek werk kan kry wat ek goed kan doen en geniet?
- Sal ek genoeg geld verdien om self vir my kos, klere, 'n huis en 'n motor te koop?
- Sal ek iemand vind wat vir my lief is?
- Sal ons kinders hê?
- Sal ons 'n goeie huis vir ons kinders voorsien?
- Sal ek goeie vriende hê?
- Sal ek my familie kan help?
- Sal ek as volwassene suksesvol wees?

1 – 5 Die leerders se antwoorde sal wissel en daarom ook hulle punte.

6 Leerders moet die kwessies in “a” en “b” in 'n groep bespreek. Vir “a” moet hulle redes gee om te verduidelik waarom hulle saamstem of nie. Hopelik sal leerders besef dat dit verantwoordelik is om doelwitte te hê. Vir “b” sal hulle hopelik besef dat goeie doelwitte dit moontlik maak om dit te bereik wat mens waardevol laat voel, en dit dra weer daartoe by dat mense se respek vir hulself vermeerder.

Aktiwiteit 2

Definieer 'n paar doelwitte wat jy reeds in jou lewe het

Leerdersboek, bladsy 11

Riglyne vir onderrig

1 – 4 Hierdie klasaktiwiteit bou voort op die vorige aktiwiteit. Laat die leerders saam met 'n maat werk. Eerstens moet die leerders hulle vrae in doelwitte verander. Daarna kan hulle met hulle maat gesels om vas te stel of hulle enige

gemeenskaplike doelwitte het. Moedig die leerders aan om oor hulle doelwitte te gesels en nog doelwitte by hulle lysies te voeg.

- 5
- a Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet evalueer of hul doelwitte SMART is (spesifiek, meetbaar, altyd bereikbaar, relevant and tyd-gebaseerd).
 - b Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet veranderinge aanbring waar nodig om te verseker dat hul doelwitte SMART is.
 - c Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet evalueer of hulle gemotiveerd voel om hul doelwitte te bereik, en hulle moet nadink oor wat hulle motiveer. Leerders mag sê dat selfrespek hulle aanmoedig om hul doelwitte te bereik.

Onderskei tussen positiewe en negatiewe persoonlike leefstylkeuses

Aktiwiteit 3

Leerdersboek bl.12

Riglyne vir onderrig

Hierdie klasaktiwiteit werk goed as 'n groepaktiwiteit. Die leerders het die geleentheid om 'n paar stellings oor leefstylkeuses te evalueer en dit in 'positiewe leefstylkeuses' en 'negatiewe leefstylkeuses' te sorteer. In die Leerdersboek is daar twee voorbeelde: Stelling A ("Ek wil seks hê om te kyk hoe dit is") verteenwoordig 'n leefstylkeuse om as minderjarige seks te hê. Dit is negatief weens die risiko van swangerskap en seksueel oordraagbare siektes. Stelling B ("Ek wil fiks word") verteenwoordig 'n leefstylkeuse om fiks en gesond te wees. Dit is positief omdat jou liggaam en verstand goed funksioneer wanneer jy fiks en gesond is.

1 – 2 Hier is voorstelle vir antwoorde op die res van die stellings:

- Stelling C verteenwoordig 'n leefstylkeuse om met dwelms te eksperimenteer. Dit is negatief en kan jou gesondheid verwoes.
 - Stelling D verteenwoordig 'n leefstylkeuse om sosiaal te wees en goeie vriende te maak. Dit is positief omdat dit jou kan help om gesonde verhoudings te bou.
 - Stelling E verteenwoordig 'n leefstylkeuse om eerlik te wees. Dit is positief omdat dit jou help om met integriteit te leef.
 - Stelling F verteenwoordig 'n leefstylkeuse om 'n gevaarlike wapen met jou saam te dra. Dit is negatief weens die risiko om iemand seer te maak of 'n misdaad te pleeg.
 - Stelling G verteenwoordig 'n leefstylkeuse om skool vroeg te verlaat. Dit is negatief omdat jy jouself beperk tot werksgeleenthede met 'n lae salaris.
 - Stelling H verteenwoordig 'n leefstylkeuse om meer oor Nelson Mandela uit te vind. Dit is positief omdat jy baie by hierdie bekende persoon kan leer.
 - Stelling I verteenwoordig 'n leefstylkeuse om dwelms en alkohol te begin gebruik. Dit is negatief, want jy sal nooit leer hoe om jou omstandighede te hanteer deur dwelms en alkohol te gebruik nie.
 - Stelling J verteenwoordig 'n leefstylkeuse om geld te spaar. Dit is positief omdat dit jou finansiële bemagtig.
3. a Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet analiseer hoe die proses onderskeiding maak tussen hoe positiewe en negatiewe keuses hul besluitnemingsvaardighede kan verbeter. Hulle mag sê dat dit hulle sal

- help om die oorgrote kwessie objektief te beskou en 'n besluit te maak wat nie deur emosie beïnvloed is nie.
- b Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet 'n lys met drie voorbeelde van werklike situasies maak waarin hulle onderskeid tref tussen positiewe en negatiewe keuses om hul besluitnemingsvaardighede te verbeter. Voorbeelde mag insluit of hulle'n partytjie moet bywoon of of hulle met 'n spesifieke persoon moet uitgaan.

Aktiwiteit 4

Sorteer positiewe en negatiewe invloede

Leerdersboekbl.17

Riglyne vir onderrig

Laat die leerders hierdie aktiwiteit alleen doen. Hulle moet evalueer of iets wat 'n invloed op hulle het, 'n positiewe of 'n negatiewe invloed is. Dit bou voort op die vorige aktiwiteit en fokus op hulle bewustheidsvlak en hulle vaardighede om ingeligte besluite te neem. Die leerders teken die tabel op bladsy 18 van die Leerdersboek oor en voltooi dit. Hulle antwoorde sal verskil en selfassessering is voldoende.

Bykomende aktiwiteit

Ruim tyd in om met die leerders oor die gepaste reaksies op negatiewe leefstylfaktore te gesels. Begin die gesprek deur hulle te vra om verskillende negatiewe leefstylfaktore op te noem. Skryf hierdie faktore op die bord neer en gesels dan oor die gepaste reaksies daarop.

Aktiwiteit 5

Stel jou voor wat gebeur

Leerdersboekbl.19

Riglyne vir onderrig

Voordat julle hierdie klasaktiwiteit doen, maak seker die leerders het ervaring van selfhandhawende gedrag. Herinner hulle dat hulle altyd hulle idees, gedagtes en menings duidelik, gepas en eerlik behoort uit te spreek.

Hierdie aktiwiteit is vir groepwerk geskik. Die leerders lees Bulelwa en Nikiwe se storie (Leerdersboek, bladsy 20) en gesels dan oor die vrae. Jy kan tussen die groepe deur stap en na hulle besprekings luister. Maak seker elke leerder kry die geleentheid om sy of haar mening in die groep uit te spreek. Die leerders se reaksies op vraag 1-3 sal verskil. Nikiwe tree selfhandhawend op.

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsye 21 tot 23

Tydsduur aanbeveel 3 ure

Agtergrondinligting: In graad 9 doen die leerders meer gevorderde liggaamlike fiksheidsoefeninge. Die fiksheidsprogramme is steeds dieselfde, maar die aktiwiteite bou voort op dié wat in die laer grade gedoen is. Liggaamlike welstand is 'n kombinasie van liggaamlike oefening, gesonde eetgewoontes en 'n gesonde leefstyl. Moedig die leerders aan en help hulle om 'n fiksheidsprogram te ontwerp wat by hulle pas – een waartoe hulle hulle kan verbind om elke dag te volg.

Verduidelik hierdie nuwe terme aan jou leerders:

- **Liggaamlike welstand:** 'n balans tussen gesonde eetgewoontes en die werking van die liggaam.
- **Liggaamlike fiksheid:** bestaan uit twee verwante konsepte: algemene fiksheid ('n toestand van gesondheid en welstand) en spesifieke fiksheid ('n taakgeoriënteerde definisie gegrond op die vermoë om die spesifieke aspekte van 'n sport of beroep uit te voer). Liggaamlike fiksheid word oor die algemeen bereik deur die regte kos te eet, oefening en genoeg rus.
- **Gesonde leefstyl:** 'n lewenslange verbintenis om 'n gesonde eetplan te volg, jou gewig te beheer en gereeld aan liggaamlike aktiwiteite deel te neem.

'n Reeks oefeninge

In hierdie eenheid voltooi al die leerders 'n volledige reeks fiksheidsoefeninge wat uit vier stasies bestaan. Kies vier leerders om stasiebestuurders te wees, een vir elke stasie. Hulle sal aan elke groep 'n stel opdragte gee om te volg. Dit is baie belangrik dat jy die pligte en rol van die stasiebestuurders voor die tyd reeds uiteensit. Die stasiebestuurders moet weet watter aktiwiteite gedoen gaan word en moet dit voor die werklike periode saam met jou oefen.

Verdeel die leerders in groepe. Hulle behoort nie altyd in vaste groepe saam te werk nie. Verskillende metodes kan gebruik word om die groepe saam te stel. Die leerders kan hulleself in groepe van vier indeel en hulleself van een tot vier nommer. Hulle kan dan gevra word om volgens dieselfde nommers te hergroepeer. In die volgende periode kan 'n ander metode gebruik word om die groepe te vorm. Jy, as onderwyser, kan ook al die leerders wat van sokker hou, vra om in die een hoek te gaan staan en almal wat van swem hou in 'n ander hoek, ensovoorts. Só kan leerders met dieselfde belangstellings 'n band vorm.

Daar moet toesig en beheer oor die opwarmings- en afkoeloeëninge wees.

Veiligheidswenke

- Kontroleer die oefeninge met die gewigte baie goed om seker te maak die leerders tel nie gewigte op wat te swaar vir hulle is en hulleself gevolglik beseer nie.
- Maak seker daar is oorgenoeg ruimte tussen die leerders om vir hulle vryheid van beweging te gee en die risiko van onopsetlike beserings te verminder.
- Leerders behoort water na alle LO-periodes saam te bring om te keer dat hulle dehidreer.

Kry vrywaringsvorme by die skoolbestuurders. Die leerders se ouers of versorgers moet hierdie vorme invul en teken; hierdeur stem hulle in dat hulle kinders aan die aktiwiteite tydens liggaamsopvoeding mag deelneem en verbind hulle aan die bepalings en voorwaardes wat uiteengesit is.

Elke liggaamsopvoeding- (LO-) periode behoort noukeurig gestruktureer te word sodat dit nie langer duur as die tyd wat in die rooster daaraan toegeken is nie.

Ondersteuning

Onthou om dié leerders wat ontfiks of oorgewig is of wat met die aktiwiteite sukkel stadiger te laat begin. Verlaag die hoeveelheid keer wat hulle 'n aktiwiteit moet herhaal. Verduidelik hoe dit voel wanneer jou spiere oorwerk is, sodat hulle na hulle liggaam kan begin luister en beserings kan voorkom. Leerders wat siggestremd is, kan met die hulp van 'n gids aan die aktiwiteite deelneem.

Aktiwiteit 1 Ontwikkel oefenvaardighede met 'n reeks oefeninge

Leerdersboek bl.21

Riglyne vir onderrig

Hulpbronne benodig

- gewigte, plastiekwaterbottels of houers met sand gevul
- tafels en stoele
- matte of ou handdoeke van die huis af.

Warm op

- Stap en draf.
- Swaai en roteer die liggaam en liggaamsdele.

Stasie 1 – Gewigte

Vra die leerders om twee gewigte te kies wat hulle gemaklik sal kan ophang, een met elke hand. Vra hulle om op 'n stoel te gaan sit, albei arms op die tafel voor hulle te laat rus en dan albei gewigte gelyk op te tel deur hulle elmboë te buig.

Stasie 2 – Spronge

Vra die leerders om hulle hande op hulle heupe te sit, hulle maag en sitvlak in te trek en met albei voete saam te spring. Vra hulle dan om hulle arms op en af te beweeg en hulle hande bokant hulle kop te klap.

Stasie 3 – Aërobiese oefeninge

Speel vinnige musiek en vra die leerders om op die maat van die musiek te beweeg. Laat hulle die stappe hier onder volg, vier keer aan elke kant:

- Draf op een plek.
- Skop sywaarts uit.
- Skop agterop.
- Skop vorentoe.
- Draf weer.
- Herhaal die roetine.

Stasie 4 – Maagoefeninge

Laat die leerders op hulle rug lê en'n maat staan met sy of haar voete aan weerskante van hulle kop. Laat hulle vashou aan die maat se enkels. Lig die bene op om 'n reghoek te vorm. Gebruik die maagspiere en hou die bene bymekaar. Laat sak die bene tot net bokant die grond en herhaal 10 keer.

Koel af

- Stap stadig in die vertrek rond.
- Stap agteruit.
- Lê op jou rug met jou oë toe. Asem in en hou jou asem 30 sekondes lank op. Asem uit. Herhaal die roetine 'n paar keer.

EENHEID

Seksuele gedrag en seksuele gesondheid

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 24 tot 37

Aanbevole tyd: 4 uur

Baie onderwysers en leerders vind hierdie onderwerp uitdagend om mee te werk. Dit stel natuurlike, maar dikwels ongemaklike, inligting oor ons liggaam, seks en seksualiteit bekend. Om met hierdie inligting toegerus te wees en dit te verstaan, kan egter 'n groot bydrae lewer om te keer dat leerders later emosionele- en gedragsprobleme ontwikkel.

Agtergrondinligting: Benader hierdie onderwerp op 'n deernisvolle, geduldige, kalm en professionele manier. Dit sal die leerders help om in te sien hoe hulle hierdie inligting moet ontvang. Probeer om nie gesindhede en kulturele kwessies wat van joune verskil te veroordeel nie. Wees ontvanklik en verdraagsaam; só kan jy leerders wat dit oorweeg om by hoërisikogedrag betrokke te raak, aanmoedig om na jou toe te kom vir hulp en raad.

Dit is belangrik dat leerders die risikofaktore sal verstaan wat tot ongesonde verhoudings kan lei. Dit sluit in 'n swak selfbeeld, swak verhoudings tussen geslagte, gebrek aan ouerleiding, middelmisbruik en armoede. Die leerders moet bewus wees van die ongewenste gevolge van ongesonde seksuele gedrag: tienerswangerskap, seksueel oordraagbare infeksies (SOI's), MIV en VIGS, 'n swak selfbeeld en emosionele letsels.

Herinner die leerders daaraan dat hulle persoonlike gedrag deur hulle gesindheid, doelwitte en vaardighede sowel as hulle omgewing, familie, gemeenskap en vriende beïnvloed word. Hierdie eenheid sal jou help om die leerders in te lig oor strategieë wat hulle kan gebruik om ongesonde seksuele gedrag te hanteer.

Die keuses wat die leerders oor seks maak – of hulle seks gaan hê of nie, en met wie hulle seks gaan hê – sal hulle algemene en seksuele gesondheid op ernstige maniere raak. Beklemtoon herhaaldelik dat die veiligste keuse geheelonthouding van seks is, maar as hulle wel kies om seks te hê, moet hulle aan een maat getrou bly en elke keer kondome gebruik.

In hierdie eenheid sal die leerders:

- 'n storie oor ongesonde seksuele gedrag ontleed
- gesels oor hoe middelmisbruik en armoede hulle seksuele gedrag kan beïnvloed
- die risiko's van onveilige seks assesser
- strategieë evalueer om ongesonde seksuele gedrag te hanteer
- die gevolge van tienerswangerskap verstaan.

Ondersteuning

Daar is 'n groot hoeveelheid teks om in hierdie afdeling te behandel. Dit is belangrik dat jy die leerders wat sukkel om te lees en wat nie goed met Afrikaans vaar nie, ekstra tyd sal gee om deur die inligting te lees. Vra vrae wat die leerders sal help om woorde met hulle lewenservarings te verbind. Gebruik weereens metakognitiewe strategieë om deur die teks te werk. Dit sal tot voordeel van die leerders wees, veral dié wie se huistaal nie Afrikaans is nie.

'n Beroemde aanhaling uit die Tweede Wêreldoorlog kan hier help: “Bly kalm en gaan voort”.

Aktiwiteit 1 Ontleed die storie

Leerdersboek bl.26

Riglyne vir onderrig

Hierdie aktiwiteit is geskik vir leerders om twee-twee saam te werk. Laat hulle die storie oor Kinza op bladsy 26 in die Leerdersboek lees en dan die vrae beantwoord.

Die algemene risikofaktore vir ongesonde seksuele gedrag waaraan Kinza blootgestel is, is 'n swak selfbeeld en swak verhoudings met die teenoorgestelde geslag.

Kinza glo dat om seks met baie meisies te hê, sal bewys dat hy 'n "ware man" is (swak selfbeeld). Hy is redelik oningelig oor hoe meisies daarvoor voel om kondome te gebruik asook oor die redes hoekom hulle vir seks nie sê (swak verhouding tussen geslagte).

Die leerders se antwoorde sal verskil.

Aktiwiteit 2 Bespreek die risiko's van middelmisbruik en armoede

Leerdersboek bl.28

Riglyne vir onderrig

Vra die leerders om die gevallestudie op bladsy 28 van die Leerdersboek te lees. Julle kan dit hardop in die klas lees of die leerders kan dit self in stilte lees. Hulle kan dan twee-twee saamwerk en die vrae beantwoord.

1. Nomathemba moet vir haarself en haar jong broers en susters sorg nadat haar ma aan 'n vigsverwante siekte gesterf het. Ongelukkig raak sy betrokke by 'n vragmotorbestuurder wat vir haar kos en geld gee in ruil vir onbeskermd seks. Dit veroorsaak dat sy baie stres en sy begin drink. Toe sy een aand te veel drink, word sy verkrag.
2. Die risikofaktore wat Nomathemba sal moet hanteer, is: 'n swak selfbeeld, gebrek aan ouerleiding en middelmisbruik.
3. Die leerders se antwoorde sal verskil. Ander keuses wat Nomathemba kon gemaak het, sluit in om na 'n maatskaplike werker te gaan of met ander familieledes, of 'n onderwyser wat sy vertrou te praat, of 'n verpleegster by die plaaslike kliniek.
4. Leerders se antwoorde sal verskil. Hulle mag sê dat hulle vir die persoon sal sê dat dit nie Nomathemba se skuld is dat sy verkrag is nie, want Nomathemba het nie daarvoor gevra nie; sy is nog 'n kind en behoort beskerm te word. Sy is die slagoffer van vreeslike misbruik.

- 1
 - a Onwaar (1)
 - b Waar(1)
 - c Onwaar (1)
 - d Onwaar (1)
- 2 Dit veroorsaak sere en stukkende vel; die virus kan die liggaam so binnedring; ontslag het dikwels 'n hoë vlak van die virus; jou liggaam is minder in staat daartoe omdat die virus afte weer wanneer dit reeds 'n infeksie moet veg. (4)
- 3 'n Persoon kan sy of haar risiko verminder, maar seks is nie die enigste manier waarop mense die virus kan kry nie. Self as jy getroud is kan jou lewensmaat dalk ontrou wees en so die virus opdoen. (2)

Aktiwiteit 4 Assesseer die risiko's van onveilige seks**Riglyne vir onderrig**

Om hierdie aktiwiteit twee-twee te doen, sal besprekings en debattering aanmoedig. Wanneer die leerders die aktiwiteit voltooi het, bespreek die antwoorde saam as klas.

1. Ongewenste gevolge van ongesonde seksuele gedrag: tienerswangerskap, seksueel oordraagbare infeksies (SOI's), MIV en vigs en 'n swak selfbeeld.
2. Faktore wat die risiko vir tienerswangerskap verhoog:
 - Baie tieners gebruik nie kondome of enige ander voorbehoedmiddels wanneer hulle die eerste keer seks het nie.
 - Talle jong meisies is te bang om 'n voorbehoedpil te drink of vir die inspuiting te gaan.
 - Talle jong seuns glo meisies moet verantwoordelikheid vir voorbehoeding aanvaar.
 - Sommige tieners voel skuldig as hulle kondome met hulle saamdra of kliniek toe gaan om raad oor gesinsbeplanning te vra. Baie tieners dink dit sal nie met hulle gebeur nie.
3. Algemene simptome van SOI's:
 - 'n brandende of jeukerige gevoel by die geslagsdele
 - 'n afskeiding met 'n onaangename reuk vanuit die penis of vagina
 - vratjies of blasies
 - pyn in onderbuik.
4. Gedrag wat jou blootstel aan die risiko om met MIV geïnfecteer te word:
 - enige soort seks soos vingerseks, orale seks, anale seks en vaginale seks
 - om 'n skeermes met 'n geïnfecteerde persoon te deel
 - om 'n naald te deel of raakgesteek te word met 'n naald wat deur iemand anders gebruik is

5. Soorte ongesonde seksuele gedrag wat tot 'n swak selfbeeld en emosionele letsels kan lei:
- om te glo seks is die enigste manier hoe jy liefde kan ontvang of 'n verhouding met iemand kan bou
 - om te dink dit is onmoontlik om later nee te sê as jy eers seksueel aktief geraak het
 - om in te stem om seks met volwassenes te hê in ruil vir geld, klere of geskenke
 - om seks onder die invloed van dwelms of alkohol te hê.

Aktiwiteit 5 Besluitneming oor seksuele gedrag

Leerdersboek bl.34

Riglyne vir onderrig

Hierdie aktiwiteit word individueel gedoen en is 'n tyd vir selfondersoek. As daar genoeg tyd is, kan dit in klastyd gedoen word, anders kan dit as huiswerk gegee word. Omdat dit 'n baie persoonlike aktiwiteit is, sal die leerders se antwoorde verskil. Assesseer die leerders se plakkate deur portuurassessering te gebruik aangesien hulle die teikengehoor verteenwoordig. Skryf die volgende riglyne op die bord neer om die assessering van die plakkate te lei:

- Is die plakkaat visueel aantreklik?
- Is die plakkaat gepas vir die teikengehoor?
- Is die plakkaat se boodskap duidelik herkenbaar?
- Dra dit die boodskap goed oor?
- Het die plakkaat visuele impak?
- Is die teks leesbaar?
- Kan die inhoud op 'n afstand gesien word?

Aktiwiteit 6 Assesseer die gevolge van tienerswangerskap

Leerdersboek bl.37

Riglyne vir onderrig

Hierdie aktiwiteit word in kleingroepe gedoen om gesprekke aan te moedig. Lees saam met die leerders deur die aktiwiteit om seker te maak hulle verstaan wat van hulle verwag word.

1. Negatiewe gevolge vir kinders van tienerouers:
- groter kans om prematuur gebore te word
 - 'n lae geboortegewig
 - oor die algemeen swakker gesondheid
 - twee keer groter kans om vroeg in die lewe mishandel of verwaarloos te word
 - groter kans om te sukkel op skool en kan skool vroeg verlaat
 - kan gedragsprobleme ontwikkel soos om te baklei, dwelms te gebruik en misdade te pleeg
 - groter risiko om self tienerouers te word.

2. Die leerders se antwoorde sal wissel afhangende van die huidige koste van die items.
3. Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet redes gee vir hoe hulle voel oor tienerswangerskappe.

Uitbreiding

Moedig die leerders aan om die werk wat hulle doen uit te brei om vraag 2 van Aktiwiteit 5 te beantwoord. Hierdie aktiwiteit kan uitgebrei word tot 'n projek wat die leerders kan aanbied.

EENHEID

Liggaamlike welstand (2)

Eenheidsorsig

Leerdersboek bladsy 38 tot 40

Aanbevole tyd: 4 uur

Agtergrondinligting: Hierdie eenheid gaan voort om leerders by aktiwiteite te betrek wat hulle liggaamlike welstand sal verhoog, maar elke aktiwiteit is veronderstel om meer uitdagend as die vorige een te wees. Die doel van hierdie eenheid is om die leerders se vasberadenheid, volharding, krag en fiksheidsvlak te toets. Talle vaardighede word terselfdertyd geëvalueer. Aan die einde van hierdie eenheid behoort jy die leerders se prestasie ten opsigte van hierdie vaardighede te assesser.

Die leerders gaan 'n hindernisbaan wat uit vyf stasies bestaan, voltooi. Hulle moet die skriftelike opdragte by elke stasie vind, dit noukeurig lees en dan volg. Lees en verduidelik die opdragte reeds voor die tyd aan die stasiebestuurders sodat hulle toesig oor die aktiwiteite kan hou.

Veiligheidswenke

Praat met die leerders oor die volgende veiligheidswenke voordat hulle met die hindernisbaan begin.

- Moenie die verskillende stadiums afjaag nie.
- Gaan die toerusting goed na voordat jy die aktiwiteit doen.
- Daar moenie meer as drie leerders op 'n slag by een stasie wees nie.

Riglyne vir onderrig**Hulpbronne benodig**

- vier bokse
- hekkies (of ander voorwerpe waaroor die leerders kan spring)
- sakke
- matte of ou handdoeke van die huis af.

Warm op

- Draf stadig op een plek en dan 'n bietjie vinniger in die oefenarea rond.
- Roteer jou arms (draai hulle in sirkels) van voor na agter en dan weer van agter na voor.
- Roteer jou kop van kant tot kant.
- Kantel jou kop na regs en links en dan agtertoe en vorentoe.

Stadium 1 – Bokse

Opdragte: Spring in en uit by al vier die bokse. Maak seker jy spring met al twee voete weg en land weer op al twee voete.

Stadium 2 – Hekkies

Opdragte: Hardloop en spring oor die hekkies. (As jy nie hekkies het nie, kan jy enige ander voorwerpe gebruik om oor te spring.)

Stadium 3 – Strekoefeninge

Opdragte: Doen as span saam strekoefeninge van julle keuse. (Voorbeelde word in die foto's in die Leerdersboek, bl 39 gegee.)

Stadium 4 – Kruipoefeninge

Opdragte: Kruip onder deur die pale en gebruik jou hande, tone en voete terwyl jy dit doen.

Stadium 5 – Spronge

Opdragte: Spring met albei voete tot binne-in 'n sak. Hou die sak met albei hande vas. Hop tot by die wenstreep.

Koel af

Hou toesig oor die leerders terwyl hulle die been-, arm- en skouerstrekke doen soos dit in die Leerdersboek, bladsy 40 gewys word.

Assessering

Gebruik hierdie rubriek om die uitkoms van liggaamlike aktiwiteite te assesseer:

Kriterium 2: Uitkoms van liggaamlike aktiwiteite wat liggaamlike welstand bevorder				
Vlak	Beperk	Voldoende	Beduidend	Uitmuntend
Deelname aan aktiwiteite wat liggaamlike welstand bevorder	Leerder kon nie al die fiksheids-aktiwiteite uitvoer nie. ofkon net een fiksheidsaktiwiteit uitvoer. (0-1 punt)	Leerder kon sommige fiksheids-aktiwiteite voldoende voltooi. (2-3 punte)	Leerder het alle fiksheidsaktiwiteite goed uitgevoer. (4 punte)	Leerder het uitsonderlik goed in alle fiksheids-aktiwiteite gevaar. (5 punte)

EENHEID

Tydbestuursvaardighede

Eenheidoorsig

Leerdersboek bladsy 41 tot 48

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: Leerders sukkel dikwels om hulle tyd goed te bestuur sodat hulle genoeg aandag kan gee aan alles wat hulle moet doen. Tydbestuur is 'n sleutel tot sukses terwyl jy leer. Dit is ook baie belangrik in die werkplek omdat dit wys jy beskou jouself as aanspreeklik om jou verantwoordelikhede na te kom. Dit is uiters belangrik dat die leerders hulle werk sal kan organiseer en sal insien hoe hulle hulle tyd doeltreffend kan gebruik. Soms moet leerders net doeltreffer en slimmer werk om take te kan voltooi.

Die tweede deel van hierdie eenheid gaan oor die verskillende doelwitte van lees en skryf, soos om te leer, navorsing te doen, algemene kennis op te doen, te ontspan en kennis toe te pas (soos padaanwysings, 'n resep of instruksies om iets aanmekaar te sit). Die leerders sal die verskillende maniere om te lees, ontdek: vluglees, oppervlakkige lees en noukeurige lees. Net soos ons met verskillende doelwitte lees, skryf ons ook om verskillende redes. By die skool moet die leerders kreatiewe, beskrywende, narratiewe, oorredende en verduidelikende skryfwerk kan bemeester. Moedig hulle aan om 'n joernaal te hou om hulle skryfvaardighede te ontwikkel. 'n Ander belangrike vaardigheid wat op skool en in die beroepswêreld gebruik word, is opsommings. Die leerders sal riglyne ontvang oor hoe om hulle lees- en skryfvaardighede te verbeter.

In hierdie eenheid sal die leerders:

- leer om hulle tyd en verantwoordelikhede te bestuur
- 'n joernaal hou hulle lees- en skryfvaardighede verbeter.

Aktiwiteit 1**Maak 'n lys van jou verantwoordelikhede en bespreek**

Leerdersboek bl.42

Riglyne vir onderrig

Ons almal het verantwoordelikhede en ons is aanspreeklik vir hoe ons hierdie verantwoordelikhede nakom. Vra die leerders om 'n paar verantwoordelikhede wat hulle het, op te noem en skryf dit op die bord neer onder die opskrifte “skool”, “huis” en “ander”. Gesels met hulle en vra of hulle dink dit is belangrik om aanspreeklik te wees teenoor mense wat ons help om hierdie verantwoordelikhede na te kom. Vra hulle om hulle antwoorde te motiveer. Die leerders se antwoorde vir hierdie aktiwiteit sal verskil.

Aktiwiteit 2**Beplan 'n week van jou tyd**

Leerdersboek bl.44

Riglyne vir onderrig

Dit is 'n individuele klasaktiwiteit wat van die leerders vereis om hulle tyd vir een week te beplan. As daar genoeg tyd is, kan dit in klastyd gedoen word, anders kan dit as huiswerk gegee word. Vra die leerders om hulle beplanning vir assessering in te handig. Leerders se antwoorde sal verskil. Hulle moet voorspel of hulle by 'n rooster sal hou, en hulle moet 'n paragraaf skryf waarin hulle verduidelik hoe aanspreeklikheidsstrukture hulle kan help om te deur te druk met hul tydbestuurplanne.

Ondersteuning

Vind voorbeelde van strokiesprente in koerante of in die biblioteek om dié leerders wat sukkel om te lees, te help. Begin die periodes deur die leerders aan te moedig om die strokiesprente te lees sodat die woorde deur die prente ondersteun word. Die leerders kan ook aangemoedig word om sommige van die strokiesverhale op te voer om 'n element van pret en spel in die leerproses in te bring.

Riglyne vir onderrig**Verskillende maniere om te lees**

Al hoe meer leesmateriaal wat vroeër net op papier bestaan het, is nou in elektroniese formaat beskikbaar en maak dit toeganklik vir mense oor die hele wêreld heen. Die meeste koerante, boeke, tydskrifte en ensiklopedieë is op die internet beskikbaar en ons kan toegang daartoe kry deur ons rekenaars, skootrekenaars, selfone en nou ook deur tabletrekenaars (soos die Apple iPad) en e-boeklesers (draaibare elektroniese toestelle soos die Kindle).

Agtergrondinligting: Die leerders moet hierdie aktiwiteit alleen doen en 'n joernaalinskrywing oor 'n onderwerp van hulle keuse maak. Sommige leerders het dalk al 'n joernaal gehou. Dit is iets wat jy vir jouself doen en jy kan op enige manier wat jy wil in jou joernaal skryf.

Moedig die leerders aan om 'n onderwerp te kies waaroor hulle elke dag sal kan skryf as hulle sou wou, soos ervarings met hulle familie en vriende of hulle gevoelens en oortuigings. Buiten die praktiese skryfwerk, is een van die doelwitte van hierdie aktiwiteit om die leerders in 'n gereelde skryfroetine te bring.

Aktiwiteit 4 Oefen om opsommings te maak**Riglyne vir onderrig**

Agtergrondinligting: 'n Opsomming is 'n kort verklaring of weergawe van die belangrikste punte wat in 'n langer teks vervat word. Wanneer jy 'n geskrewe teks opsom, moet jy jou eie woorde gebruik en hulle kombineer met sommige van die sleutelwoorde in die teks om jou boodskap makliker en doeltreffender oor te dra.

Die leerders kan twee-twee saamwerk om die inligting op bladsy 42 en 43 van die Leerdersboek op te som deur die volgende riglyne te gebruik. Jy kan hierdie riglyne op die bord neerskryf sodat hulle maklik toegang daartoe het.

1. Lees om te verstaan

Lees die artikel of teks noukeurig deur om dit deeglik te kan verstaan.

2. Soek na die hoofpunte

Lees die teks weer deur, hierdie keer om die belangrikste punte te belig. Jy kan dit doen deur die belangrikste sinne te onderstreep of te kleurmerk en na sleutelwoorde en –frases te soek. Ignoreer minder belangrike besonderhede.

3. Som op

Skryf jou opsomming neer deur hoofsaaklik jou eie woorde en sleutel frases uit die teks te gebruik.

4. Proeflees

Evalueer of jou opsomming sin maak, die hoofgedagtes bevat, nie langer is as wat dit mag wees nie en geen foute bevat nie.

Die leerders se opsommings sal verskil, maar hier is 'n voorbeeld:

'n Doenlysie is baie nuttig wanneer jy jou werk wil organiseer. Hierdie lysie behoort belangrike daaglikse of weeklikse aktiwiteite te bevat. Jy behoort ook 'n daaglikse rooster te hê om jou te help om jou tyd beter te verdeel. Sit elke dag studietyd opsy en maak seker dit is 'n tyd wanneer jy op jou beste kan leer. Buitemuurse aktiwiteite, huishoudelike take wat jy moet doen, ontspanning en slaap is alles dinge wat jy moet insluit om jou tyd reg te kan bestuur.

Jy behoort die take te lys volgens wat die belangrikste is of wat jy die vinnigste moet doen. Probeer op een ding op 'n slag fokus.

Om jou tyd ten beste te benut, beplan wat jy wil doen en verdeel jou take in klein en maklik beheerbare dele. Voltooi elke taak wat jy begin en dink wat jou nog sal kan help om vinniger en doeltrefferder te werk. Portuurassessering is vir hierdie aktiwiteit geskik.

Uitbreiding

Laat die leerders ander afdelings van die Leerdersboek opsom as voorbereiding vir studietye. Herinner hulle dat die opsommings in hulle eie woorde behoort te wees en net die belangrikste inligting behoort te bevat. Jy kan die leerders laat eksperimenteer met verskillende soorte opsommings soos punt-vir-punt-opsommings, spinnekopdiagramme en paraagraafopsommings.

- 1 Vyf redes waarom leerders sal baat vind daarby omhul skryfvaardighede te verbeter mag insluit dat hulle beter punte sal verwerf, beter sal kan kommunikeer, dekbriewe sal kan skryf in die toekoms wanneer hulle aansoek doen vir werk; deur ander gerespekteer sal word; en vir die genot.
- 2 Doel, gehoor, hoofpunte
- 3 Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet 'n opstel van 200 to 250 woorde skryf waarin hulle beskryf of hulle dink dat mense diskrimineer teen andere wat sukkel daarmee om goed te skryf.
- 4 Leerders moet met 'n maat uitruil en die persoon se werk evalueer; hulle moet opmerkings maak om die persoon te help om te verbeter. Antwoorde sal verskil.
- 5 Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet daaroor nadink oor hoe hulle voel as iemand hulle skryfwerk verbeter, en hulle moet 'n rede gee. Hulle mag dalk voeldat die persoon hulle kritiseer.

EENHEID

Liggaamlike welstand (3)

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 49 tot 51

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: Hierdie laaste eenheid vir die kwartaal is daarop gemik om die leerders se prestasie in al die vaardighede wat hulle in Eenheid 2 en Eenheid 4 aangeleer het, te assesser. In die praktiese sessies het die leerders oorgenoeg tyd gehad om vir die uitvoering van die bewegings voor te berei.

Veiligheidswenke

- Maak seker daar is oorgenoeg ruimte tussen die leerders om vir hulle vryheid van beweging te gee en die risiko van onopsetlike beserings te verminder.
- Maak seker alle leerders neem deel aan die afkoel-oefeninge en ontspan hulle spiere. Sommige leerders sal dalk dink dit is onnodig en wil hierdie fase uitlos.

Aktiwiteit 1 Doen 'n reeks fiksheidsoefeninge

Leerdersboek bl.49

Riglyne vir onderrig

Agtergrondinligting: Hierdie reeks fiksheidsoefeninge bestaan uit vyf stasies. Help die leerders om groepe van ses te vorm wat 10 minute by elke stasie sal deurbring. Kies 'n stasiebestuurder vir elke stasie wat vir elke groep 'n stel instruksies sal gee om te volg, asook 'n tydhouer. Die groepe moet al die stasies voltooi en alle leerders behoort aan al die oefeninge deel te neem.

Herinner die leerders aan die vyf komponente van liggaamlike fiksheid: kardiovaskulêre uithouvermoë, spierkrag, uithouvermoë van spiere, soepelheid en liggaamlike voorkoms. Al hierdie komponente word geëvalueer om hulle fiksheidsvlak te assesseer.

Hulpbronne benodig

- ses springtoue
- matte of ou handdoeke van die huis af.

Warm op

- Stap en draf.
- Swaai en roteer die liggaam en liggaamsdele.

Stasie 1 – Maagoefeninge

Laat die leerders saam met 'n maat werk. Die leerders maak beurte om op hulle rug te lê, met albei hande agter hulle kop, en tien maagkrulle of opsitte te doen.

Stasie 2 – Sy-oefeninge

Die leerders lê op hulle sy, heeltemal uitgestrek, en buig die een arm om hulle kop in hulle hand te stut. Hulle hou hulle lyf reguit terwyl hulle hulle been vanaf die heup lig en hierdie posisie vir tien tellings hou voordat hulle sye ruil en die aktiwiteit herhaal.

Stasie 3 – Touspring

Maak seker daar is ses springtoue by hierdie stasie sodat al die leerders in die groep gelyk kan spring. Vra die leerders om soos volg te spring

- vyf keer met albei voete
- drie keer op die regtervoet en dan drie keer op die linkervoet
- vyf keer terwyl hulle die tou agtertoe swaai.

Stasie 4 – Aërobiese oefeninge

- Vra die leerders om na die musiek te luister en op die ritme te oefen.
- Swaai jou lyf na links en dan na regs.

- Strek jou arms en jou bene.
- Tel tot tien.
- Herhaal die stappe vier keer aan elke kant.

Stasie 5 – Uithouvermoë van spiere

As dit moontlik is, doen hierdie oefening op die maat van 'n liedjie. Vra die leerders om te hurk met hulle knieë weg van mekaar en hulle heupe op dieselfde hoogte as hulle knieë. Hulle gebruik dan een hand op 'n slag en slaan vier keer vuishoue, vorentoe en sywaarts, en daarna gesighoue. Laat hulle dan ontspan en hulle bene strek.

Koel af

Vra die leerders om in die vertrek rond te stap en 'n paar strekoefeninge te doen om af te koel en diep uit te asem.

Assessering

Beklemtoon aan die leerders dat hulle punte kry vir hulle bywoning van die LO-klasse en vir die aktiwiteite wat hulle doen. Hulle moet onthou om hulle eie notaboek (LO-dagboeke) saam te bring, waarin hulle hulle deelname aan alle LO-aktiwiteite neerskryf. Jy kan die voorgestelde assesseringsrubriek, Eenheid 4 op bladsy 94 van hierdie Onderwysersgids gebruik om die leerders se deelname aan 'n fiksheidsprogram te assesser.

Kwartaal 1 Formele Assessering Voorbeeld 1

Taak (70 punte)

Vraag 1

Kyk na die doelwitte wat jy vir jouself gestel het in Aktiwiteit 2 van Eenheid 1. Ons het bespreek dat ons positiewe lewenstylkeuses kan maak wat ons kan help om ons doelwitte te bereik, of ons kan negatiewe lewenstylkeuses maak wat ons kanse kan verwoes om ons doelwitte te bereik.

- Maak 'n lys van positiewe lewenstylkeuses wat jy reeds gemaak het. (10)
- Skryf 'n kort opstel (omtrek een-en-'n-halwe bladsy) waarin jy die faktore beskryf wat jou lewenstylkeuses beïnvloed. Beksryf hoe hierdie faktore jou mag help, in jou individuele situasie, om jou unieke stel doelwitte te bereik, of hoe hulle dit vir jou moeilik mag maak om jou doelwitte te bereik. (7 x 3) In jou opstel, beskryf die volgende faktore en pas hulle toe in jou situasie: die media, jou vriende en ouderdomsgroep, die omgewing, jou familie, jou kultuur, jou geloof en jou gemeenskap.

- c Evalueer watter enkele factor die grootste invloed op jou uitoefen, met bewyse wat jou argument staaf.

[35]

Vraag 2

- a Hoe kan die volgende hulpmiddels gebruik word deur enige persoon, in enige omstandighede, om sy of haar tydsbestuur te beheer: 'n lys van aktiwiteite, 'n rooster en 'n om-te-doen lysie? (10)
- b Skryf 'n paragraaf waarin jy verduidelik hoe jy die vaardigheid van prioritisering gebruik om jou rooster op te stel, en verduidelik waarom dit belangrik is om te prioritiseer. (5)
- c Demonsteer, met voorbeelde, die gebruik van die volgende drie hulpmiddels in jou tydsbestuur vir een week:
'n lys van aktiwiteite vir die week (5)
'n rooster wat wys hoeveel tyd jy beplan vir elke aktiwiteit insluitende buitemuurse aktiwiteite, huiswerkies, ontspanning en slaap (5)
'n om-te-doen lysie. (5)
- d Evalueer hoe effektief jou plan is. (5)

[35]

Kwartaal 1 Formele Assessering Voorbeeld 1

Memorandum

Taak (70 punte)

Vraag 1

- a Leerders moet 'n lys maak van tien positiewe lewenstylkeuses wat hulle reeds gemaak het. (10)
- b Leerders moet 'n kort opstel skryf (een-en-'n-halwe bladsye lank) waarin hulle die faktore beskryf wat hul lewenstylkeuses beïnvloed. Antwoorde sal verskil, maar Leerders moet drie relevante, persoonlike punte maak oor elk van die 7: die media, jou vriende en ouderdomsgroep, die omgewing, jou familie, jou kultuur, jou geloof en jou gemeenskap. (7 x 3)
- c Leerders moet evalueer watter enkele faktor die grootste invloed het op hulle, met redes. Antwoorde sal verskil (4).

[35]

Vraag 2

- a Leerders moet beskryf hoe die volgende hulpmiddels gebruik kan word deur enige persoon in enige omstandighede vir tydsbestuur: 'n lys van aktiwiteite, 'n rooster en 'n om-te-doen lysie. (10)
- b Die leerders se antwoorde sal verskil. Om te prioritiseer beteken om dinge in die volgorde van belangrikheid te rangskik. Aktiwiteite is nie almal ewe belangrik of dringend nie. Om te kan prioritiseer moet jy vra: "Watter taak is nou die belangrikste?" As jy huiswerk het om te doen, maar jy wil ook 'n fliek saam met 'n vriend kyk, watter aktiwiteit is die belangrikste? (5)
- c

3 hulpmiddels	Ken 'n punt van 1 tot 10 toe afhangende van hoe goed die leerder aan die volgende kriteria voldoen het.
'n Lys met die week se aktiwiteite	Die leerder het al die aktiwiteite van die week by die lys ingesluit, onder meer studietyd, buitemuurse aktiwiteite, huishoudelike take, ontspanning en slaptyd; die lys lyk volledig en nuttig om 'n rooster daaruit te kan opstel. (5)
'n Rooster wat wys hoeveel tyd die leerder beplan om aan die verskillende aktiwiteite af te staan, onder meer studietyd, buitemuurse aktiwiteite, huishoudelike take, ontspanning en slaap.	Die leerder het 'n nuttige rooster opgestel wat wys hoeveel tyd hy of sy aan al die verskillende aktiwiteite sal afstaan, onder meer studietyd, buitemuurse aktiwiteite, huishoudelike take, ontspanning en slaap. Dit lyk of die leerder die waarde van prioritisering verstaan en hy of sy het oordeelkundige besluite oor die gebruik van tyd geneem. (5)
'n Doenlysie	Die leerder het al die aktiwiteite wat in die week afgehandel moet word, ingesluit en die belangrikstes geprioritiseer. (5)

- d Leerders moet evalueer hoe effektief hul planne is. Antwoorde sal verskil. (5)
[35]

Kwartaal 1 Liggaamsopvoedingtaak (LOT)

Liggaamsopvoedingtaak (30 punte)

Beide jou deelname en bewegingsvaardighede sal in die Liggaamsopvoedingtaak in elke kwartaal geassesseer word.

- Ken aan leerders 'n punt uit 20 toe vir deelname (sien rubriek op bladsy 18).

- Assesseer hul bewegingsvaardighede op twee keer. Gee elke assessering 'n punt uit 5 vir 'totaal van 10. Gebruik die Kriteria in die rubriek op bladsy 18.

Kwartaal 1 Formele Assessering Voorbeeld 2

Geskrewe taak (70 punte)

Afdeling A

Lees die gevallestudie en beantwoord dan die vrae:

Jonathon gaan al drie maande uit met Nobesuthu. Sy is sy eerste meisie. Voordat hy haar ontmoet het, was hy baie skaam en het hy net 'n paar vriende gehad. Jonathon woon saam met sy ma. Sy pa woon in 'n ander land en Jonathon sien hom net een keer per jaar. Jonathon se ma werk baie hard en soms moet Jonathon alleen tuis bly, die huiswerkies doen en die kruideniersware gaan koop. In Jonathon se kultuur mag mense net seks hê as hulle oud genoeg is en betrokke is in 'n gesonde en gelukkige verhouding. Die paartjie hoef nie getroud te wees nie. In die kultuur van sy meisie, Nobesuthu, mag mense net seks hê as hulle getroud is en lobola moet betaal word..

Terwyl hulle veronderstel was om by Jonathon se huis saam te leer, het hy en Nobesuthu 'n paar biere gedrink en toe vir die eerste keer gemeenskap gehad. Hulle het dit nie beplan nie en het geen beskerming gebruik nie. Jonathon het nie geweet hoe om Nobesuthu te vra of sy voorbehoedmiddels gebruik nie en en ook nie hoe om met haar oor kondome te praat nie. Hy het wel seker gemaak om haar te vra of sy wel gemeenskap met hom wil hê en sy het gesê sy wil. Jonathon was baie gelukkig omdat hy omgang met 'n meisie gehad het, want hy wou graag hê die ander ouens by die skool moet hom meer respekteer, maar hy het ook skuldig gevoel omdat hy nie seker was of hy en Nobesuthu oud genoeg was om wel gemeenskap te hê nie.

1. Lys vier risikofaktore in Jonathon se lewe wat in die gevallestudie genoem word wat hom blootgestel het aan ongesonde seksuele gedrag. (4)
2. Wat kan 'n positiewe invloed op Jonathon se seksuele gedrag wees? (1)
3. Watter van die volgende stellings is vals? (3)
 - a) Alle kinders wat nie baie kontak met hulle vaders het nie, het omgang voor die huwelik.
 - b) Nobesuthu het 'n groter verantwoordelikheid gehad om seksuele omgang te weier.
 - c) Jonathon het gemengde gevoelens daaroor dat hy omgang met sy meisie gehad het.
4. Lys drie risiko's van ongesonde seksuele gedrag wat Jonathon en Nobesuthu geloop het op die dag wat hulle gemeenskap gehad het en noem een manier waarop hulle elkeen van die risiko's kon vermy het. (6)
5. Beskryf vier moontlike negatiewe gevolge, swangerskap uitgesonder, wat Jonathon en

- Nobesuthu mag ervaar weens hulle ongesonde seksuele gedrag. (4)
6. Vergelyk en kontrasteer die invloede van Jonathon en Nobesuthu se kulture op hulle seksuele gedrag. (4)
7. Verbeel jou Nobesuthu wou nie omgang hê nie. Hoe kon sy dit vir Jonathon gesê het met gebruik van 'n "Ek-stelling"? (2)
8. Verduidelik hoe Jonathon se groepsgenote en sy gesinslewe hom kon blootgestel het aan ongesonde seksuele gedrag. (4)
9. Ondersoek die risikofaktore en die sterk punte uiteengesit in hierdie gevallestudie. Gebruik dit om 'n kritiese mening te gee van wat Jonathon kon gedoen het om hierdie onwelkome swangerskap te voorkom. (7)
- (7)
- (35)

Afdeling B

Ses weke later vertel Nobesuthu vir Jonathon sy is swanger en dat hy nou vergoeding aan haar familie moet betaal en dat hulle sal moet trou.

1. Watter van die volgende stellings is waar?
- Dit is baie ongewoon dat 'n meisie swanger raak die eerste keer wat jy omgang met 'n seun het.
 - Nobesuthu het groter skuld daaraan dat sy swanger geword het, want as 'n meisie moet sy seker maak sy gebruik voorbehoedmiddels as sy seksueel aktief is.
 - In sommige kulture word geglo mense mag kinders hê sonder dat hulle getroud is. (3)
2. As Nobesuthu besluit om wel geboorte te gee en die baba te behou –
- Noem 4 negatiewe gevolge wat sy en Jonathon mag ervaar (4)
 - Noem 4 negatiewe gevolge wat die baba mag hê omdat sy/haar ouers nog tienderjariges is. (4)
3. Wat is die "vergoeding" wat Jonathon veronderstel is om te betaal? (1)
4. Is dit verrassend dat Nobesuthu swanger is? Verduidelik jou antwoord. (2)
5. Beskryf hoe Nobesuthu sake sien nou dat sy swanger is. (4)
6. Wat kan die moontlike gevolge vir Nobesuthu en Jonathon wees as sy besluit om die swangerskap te beëindig ('n abortie te ondergaan)? (3)
7. Aangesien Jonathon reeds bier drink, watter moontlikhede is daar dat hy sal begin om middels te misbruik as Nobesuthu besluit om die baba te behou? Verduidelik jou antwoord. (4)
8. Verduidelik redes waarom Nobesuthu Jonathon vra om met haar te trou nou dat sy

swanger is.

(3)

9. Dink jy Jonathon moet verplig word om lobola te betaal omdat hy 'n ongetroude meisie laat swanger word het en ook verplig moet word om te trou? Verduidelik jou antwoord.

(3)

10. Verbeel jou jy is 'n vriend van Jonathon en Nobesuthu. Skryf 'n kort paragraaf waarin jy hulle raad gee wat om te doen.

(4)

(35)

(Total 70 punte)

Kwartaal 1 Formele Assessering Voorbeeld 2

Memorandum

Geskrewe taak (70 punte)

Afdeling A

1. Enigene van die volgende 4 risikofaktore: middelmisbruik, gebrek aan ouerlike toesig, swak selfbeeld, weet nie hoe om te praat oor veilige seks nie, sy portuurgroep dink ongesonde seksuele gedrag verdien respek, in sy kultuur word nie van mense verwag om te trou voordat hulle gemeenskap het nie. (4)
2. Enigene van die volgende: respek vir 'n vrou se liggaam, 'n kultuur wat bepaal mense moet ouer wees as hulle omgang het. (1)
3. Watter van die volgende stellings is vals?
 - a) Alle kinders wat nie veel kontak met hul vaders het nie, het voor huwelikse omgang. (vals)
 - b) Nobesuthu het meer verantwoordelikheid om nie te sê vir seksuele omgang. (vals)
 - c) Jonathon ervaar gemengde gevoelens omdat hy omgang met sy meisie gehad het. (waar) (3)
4. Drie risiko's met drie strategieë om dit te vermy: byvoorbeeld. 1. Hulle was alleen tuis (nooi vriende oor). 2. Gebruik van alkohol (gebruik vasberadenheid om nie te sê vir alkoholiese drank) 3. Het nie voorbehoedmiddels gebruik nie (leer gesinsbeplanning). (6)
6. Vier duidelike beskrywings eerder as eenwoordantwoorde vir – Seksueel Oordraagbare Siektes (SOS), MIV en Vigs, swak selfbeeld, emosionele letsels (4)
7. Volgens albei se kulturele gebruike, moes Jonathon en Nobesuthu nie gemeenskap gehad het nie. Nobesuthu se kultuur bepaal 'n huwelik en die betaling van vergoeding en die bruidsprys (lobola). Jonathon se kultuur bepaal ouderdomsbeperkings en die verhouding moet gesond en liefdevol wees voor omgang. 'n Huwelik is nie ingesluit nie.

- (4)
8. Leerders se antwoorde sal verskil, maar moet almal “Ek-stellings” wees, bv. Ek voel ek is onder druk en is nie gereed om nou al omgang te hê nie. Ek gee om vir jou, maar ek wil nie nou al omgang hê nie, ens.
- (2)
9. Verduideliking hoe Jonathon se groepsgenote glo dis goed of manlik om omgang te hê, want hy dink hulle sal meer respek vir hom hê as hulle weet hy het omgang gehad. Jonathon het nie veel ouerlike toesig nie, want sy ma werk hard en sy pa kan nie juis toesig hou nie omdat hy net een keer per jaar tuis is. Sonder volwasse toesig is Jonathon blootgestel aan die gebruik van alkohol en hy kry moontlik nie leiding van sy ouers af oor veilige seksuele omgang of gesonde seksuele keuses nie. (4)
9. Leerders se antwoorde sal verskil. Antwoorde moet wel melding maak dat Jonathon baie risikofaktore ervaar en moet ‘n reeks moontlikhede insluit wat gepas sal wees vir Jonathon se omstandighede – werk aan sy selfbeeld, leer hoe om te praat oor veilige seks, leer om groepsdruk te weerstaan ten opsigte van alkohol en seks. Dink en probleemoplossing oor wat hy wil hê en oor sy toekoms, seker maak dat hy ‘n kondoom byderhand het. Meer leer oor positiewe kommunikasie, ens.

(7)
(35 punte)

Afdeling B

1. Watter van die volgende stellings is waar?
- Dit is baie ongewoon vir ‘n meisie om swanger te raak as sy die eerste keer omgang het. (vals)
 - Nobesuthu is verantwoordelik daarvoor dat sy swanger is, want as ‘n meisie moet sy seker maak sy gebruik voorbehoedmiddels as sy seksueel aktief is. (vals)
 - In sommige kulture word geglo mense mag kinders hê buite die huwelik. (waar)
- (3)
2. As Nobesuthu besluit om geboorte te gee en die baba te behou –
- Enige 4 van die volgende: liggaamlike probleme – skade aan die baba tydens wangerskap en geboorte, buisswangerskap, swak selfbeeld, depressie, dwelm- en alkoholmisbruik, geldelike probleme, moet die skool verlaat, minder kans op ‘n suksesvolle loopbaan.
 - Enige 4 negatiewe gevolge vir ‘n baba van tienerjarige ouers: kan makliker prematuur gebore word, mag ‘n lae geboortegewig hê asook swakker algemene gesondheid, die kans vir mishandeling is twee keer so groot, sal waarskynlik op skool sukkel, mag die skool vroeg verlaat, mag gedragsprobleme ontwikkel soos bakleiery, dwelmmisbruik en die pleeg van misdad, groter kans om ook ‘n tiener-ouer te word.
- (4)
3. Dit word van Jonathon verwag om kulturele vergoeding te betaal. Dit staan bekend as lobola.
- (1)
4. Leerders se antwoorde mag verskil, maar dis nie verbasend nie, want sy en Jonathan

het onbeskermd omgang gehad en hulle is beide adolosente wie se liggame dus gereed is vir voortplanting. (2)

5. Beskrywings van terminasie van swangerskap, kind vir aanneming gee, die kind hou en self grootmaak, of die kind deur haar of Jonathan se familie laat grootmaak. Om te trou of nie te trou nie. (4)

6. Beskrywings van beëindiging van swangerskap, stel die kind beskikbaar vir aanneming en hou die kind en maak hom/haar self groot of laat die kind grootmaak deur haar eie of Jonathan se familie. Trou of nie trou nie. (3)

7. Dis baie moontlik dat Jonathon middels sal misbruik as hy 'n tiener-pa word. Tiener-vaders is meer geneig om middels te misbruik as ander mans weens die spanning verbonde aan die grootmaak van 'n kind. Jonathon het ook nie sterk onderhandelingsvaardighede of die vaardigheid om vasberade te wees nie en hy ervaar ook min ouerlike toesig. (4)

8. In Nobesuthu se kultuur word verwag mense moet getroud wees voordat hulle omgang het en kinders verwek. Baie mans verwaarloos ook die grootmaak van hulle kinders, sy wil nie die kind alleen grootmaak nie, sy wil nie deur haar gemeenskap verwerp word nie. (3)

9. Leerders se antwoorde en menings sal waarskynlik verskil. Sake rakende die betaal van lobola mag insluit: respek vir mekaar se kulture, om verantwoordelik en aanspreeklik te wees vir jou gedrag. Menings teen lobola: dis nie deel van Jonathon se kultuur nie en mag 'n oortreding wees van sy kulturele tradisies. Sake rakende die huwelik – respek vir mekaar se kultuur, die aanvaarding van verantwoordelikheid, toon van 'n pligsbesef oor die grootmaak van 'n kind. Aspek van 'n huwelik: dis nie deel van Jonathon se kultuur nie, hy en Nobesuthu is te jonk en te onvolwasse om die verpligtinge van 'n huwelik te hanteer. Jonathon mag dalk nie wil troue nie. (3)

10. Leerders se antwoorde sal verskil. Antwoorde moet egter insluit: die gevare van tienerswangerskap en tiener-ouerskap, daar moet ook raad wees om gemeenskapsfaktore, vriendskap, miskien ook opsies vir swangerskap soos aanneming, aborsie en hou van die kind. (4)

(Totaal 70 punte)

Kwartaal 2

Eenheid	Tydstoekenning	Onderwerp	Aktiwiteite
Eenheid 1	2 uur	Grondwetlike waardes	1-5
Eenheid 2	2 uur	Spelplanne vir individuele- of spansporte (1)	1-2
Eenheid 3	3 uur	Grondwetlike waardes soos dit in die Suid-Afrikaanse Grondwet vervat is	1-5
Eenheid 4	3 uur	Spelplanne vir individuele- of spansporte (2)	1
Eenheid 5	3 uur	Jou opsies wanneer jy graad 9 voltooi het	1-4
Eenheid 6	3 uur	Spelplanne vir individuele- of spansporte (3)	1-2

KERNKONSEPTE EN DEFINISIES

aanspreeklik	Iets wat jy verplig is om te verduidelik; verantwoordelik
afdank	Om vir iemand te sê hulle het nie meer hulle werk nie
aktivis	Iemand wat 'n aktiewe rol in 'n organisasie of veldtog speel
barbaars	Wreed en gewelddadig, sonder enige respek
beproewing	'n Moeilike of onaangename situasie
beroep	'n Spesifieke werk
bevorder	Om iets beter te maak
bouplantekenaar	Iemand wat planne vir geboue teken
Braille	'n Drukkerstelsel wat ronde, geëmbosseeerde merkies gebruik wat blinde mense kan lees deur oor die merkies te voel
deernisverlof	Verlof met die dood of ernstige besering van 'n geliefde
eienskap	Iets wat ongewoon of kenmerkend aan iemand of iets is
ekonomie	Die manier waarop 'n land sy geld spandeer en dinge koop en verkoop
elektroniese liassering	Om rekenaars te gebruik om dokumente te stoor
filantroop	Iemand wat vir ander mense omgee en die lewe vir hulle beter probeer maak

gasvryheid	Om in die hotel-, spyseniers- of restaurantbedryf te werk
harmonie	Om in vrede saam te leef
herdenk	Om 'n persoon of 'n gebeurtenis te onthou, byvoorbeeld deur 'n seremonie te hou
ingebore	Iets wat jy van geboorte af het
inspireer	Om iemand die krag te laat ervaar om iets goeds te doen
koolhidraat	'n Voedingstof in sekere kosse wat vir jou energie gee
korrupt	Sleg of oneerlik
kriteria	Reëls of riglyne wat jou help om iets te evalueer
kwotastelsel	Amptelike getal mense uit spesifieke groepe wat in diens geneem moet word
lei	Om die pad aan te dui deur leiding te gee
minimum	Die heel laagste
onafhanklike regsliggaam	'n Organisasie wat die wet toepas en nie deel van 'n politieke party of 'n sakestruktuur is nie
onderdrukking	Om op 'n wrede of ongenaakbare manier oorheers te word
opeenvolgend	Wat direk ná mekaar volg, sonder 'n verposing
opgemors	Swak uitgevoer
oppergesag	'n Posisie waarin een persoon meer gesag as iemand anders het
oppergesag	Die hoogste mag
rasionaliseer	Om die getal werknemers te verminder om koste te bespaar
soewerein	'n Land wat vry is om homself te regeer
stemreg	Die reg om te stem
stigma	Slegte en dikwels onregverdigde gevoelens wat mense oor die algemeen het oor 'n spesifieke siekte of gedrag
tendens	Verander in iets anders; 'n nuwe neiging
toeganklik	Moontlik om bereik te word
trauma	Ernstige liggaamlike en geestelike skok
verbintenis	'n Belofte om die pad te volg waartoe jy jou verbind het of wat jy gekies het
verplichtend	Iets wat volgens 'n wet of reël gedoen moet word
versoen	Om 'n manier te vind om twee teenoorgestelde gedagtes te hanteer
versoening	Die hernuwing van 'n verhouding tussen vyandige groepe
vlugteling	Iemand wat na 'n vreemde land vlug om van gevaar, diskriminasie of armoede en honger te ontsnap
voorheen benadeelde	Dié mense wat voorheen onder apartheid onregverdig behandel is

KWARTAAL 2

Daaglikse klas aktiwiteit aanbeveling

Konstitusionele regte en verantwoordelikhede: Kwessies wat verband hou met burgers se regte en verantwoordelikhede – 2 ure

Aktiwiteit 1: Bespreek die regte van gestremde mense	Bladsy 56 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2 Beantwoord die volgende vrae oor Chelsea se storie	Bladsy 57 in LB	Die klas-aktiwiteit deel van hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem.
Aktiwiteit 3: Beantwoord vrae oor die menslikeregteverslag	Bladsy 58 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 25-30 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 4: Vier 'n nasionale dag	Bladsy 60 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 25-30 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 5: Beplan 'n program vir 'n gesondheidsdag	Bladsy 61 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 25-30 minute te neem om te voltooi in die klas.

Konstitusionele regte en verantwoordelikhede: Konstitusionele waardes in die SA Konstitusie - 3 ure

Aktiwiteit 1: Gesels met 'n maat oor jou persoonlike waardes	Bladsy 66 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Identifiseer Mandela se persoonlike waardes	Bladsy 68 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 25-30 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 3: Pas personal waardes by grondwetlike waardes	Bladsy 71 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.

Aktiwiteit 4: Gesels oor positiewe en negatiewe rolmodelle	Bladsy 73 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 15-20 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 5: Selfassessering: Is ek 'n positiewe rolmodel?	Bladsy 75 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.
Wêreld van werk: Opsies beskikbaar na Graad 9; kennis van die wêreld van werk - 3 ure		
Aktiwiteit 1: Kies 'n studieroetes vir verskillende beroepe	Bladsy 82 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 30-35 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Werk 'n plan van aksie uit	Bladsy 84 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 15-20 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 3: Verantwoordelikhede by die werkplek	Bladsy 85 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 15-20 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 4: Rolspeel 'n werk- voorval	Bladsy 86 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 40-50 minute te neem om te voltooi in die klas.

Grondwetlike waardes

Eenheidsorsig

Leerdersboek bladsye 54 tot 61

Tydsduur aanbeveel 2 uur

Agtergrondinligting: Volgens die Grondwet, het ons almal regte en verantwoordelikhede en albei moet gerespekteer word. Die leerders het agtergrondkennis van menseregte uit vorige grade, veral oor die regte van kinders. Respek vir ander mense se regte moet altyd beklemtoon word. Die konsep van regverdige diskriminasie is iets wat moeilik kan wees vir die leerders om te verstaan sonder om na voorbeelde te verwys. Mense wat met MIV en VIGS saamleef, het dieselfde regte as al die ander mense en tog word daar dikwels teen hulle gediskrimineer.

Die tweede deel van hierdie eenheid gaan oor die viering van nasionale en internasionale dae. Dit is dae wat belangrike mense, gebeure van die verlede of kwessies in ons gemeenskappe herdenk. Voordat jy hierdie afdeling aanbied, sal dit goed wees om meer agtergrondinligting oor die volgende nasionale, internasionale en gesondheidsdae in te samel of om die leerders te vra om as 'n uitbreidingsaktiwiteit navorsing oor hierdie dae te doen.

Datum	Nasionale dae
21 Maart	Menseregte dag
27 April	Vryheidsdag
16 Junie	Jeugdag
9 Augustus	Vrouedag
24 September	Erfenisdag
16 Desember	Versoeningsdag

Datum	Internasionale dae
1 Mei	Werkers dag
25 Mei	Afrikadag
18 Junie	Nelson Mandela-dag
20 Junie	Wêreldvlugtelingdag

Datum	Nasionale gesondheidsdae
4 Februarie	Wêreldkankerdag
24 Maart	Wêreldtuberkulosedag
21 Junie	Nasionale Epilepsiedag
28 Julie	Wêreldhepatitisdag
31 Augustus	Afrika-tradisionele medisynedag
12 September	Wêreldmondgesondheidsdag
11 Oktober	Sigdag
14 November	Wêrelddiabetesdag
1 Desember	Wêreldvigsdag
3 Desember	Internasionale Dag vir Gestremde Mense

In hierdie eenheid sal die leerders:

- gesels oor die grondwetlike regte van gestremde mense, insluitend mense met MIV en vigs
- 'n gevallestudie lees en vrae daarvoor beantwoord
- 'n plaaslike viering van 'n nasionale dag beplan en daaraan deelneem.

Aktiwiteit 1 Bespreek die regte van gestremde leerders

Leerdersboek bl.56

Riglyne vir onderrig

Hierdie aktiwiteit is vir die hele klas bedoel, wat besprekings en debatvoering sal aanmoedig. Dit sal goed wees om 'n afskrif van die Handves van Regte in jou klas te hê sodat die leerders dit kan gebruik. 'n Opsomming is beskikbaar by: http://www.idasa.org/our_products/resources/output/summary_of_the_bill_of_rights/.

1. Die skool respekteer nie Chelsea se reg op onderwys, om met waardigheid en respek behandel te word en om nie teen gediskrimineer te word nie.
2. Die leerders se antwoorde sal dalk verskil. Die skool voel dalk sy is minderwaardig omdat sy gestremd is; hulle wil dalk nie so baie geld op net een leerder spandeer nie; hulle is onsensitief teenoor haar behoeftes.
3. Leerders se antwoorde sal verskil.
4. Leerders se antwoorde sal verskil; hulle bespreek waarom dit goed is om vriende wat gestremdhede het, te hê.

Aktiwiteit 2 Beantwoord die vrae oor Chelsea se storie

Leerdersboek bl.57

Riglyne vir onderrig

Laat elke leerders saam met 'n maat werk om hierdie klasaktiwiteit te voltooi.

- a) Die “redelike stappe” behoort 'n geskikte toilet en wasbak, rolstoelopritte en opleiding aan onderwysers in te sluit.
- b) 'n Geskikte toilet en wasbak beskerm haar waardigheid en beteken Chelsea kan hierdie geriewe maklik bereik sonder dat sy hulp nodig het. Rolstoelopritte beteken sy kan maklik van die een klas na die ander beweeg en toegang tot enige area van die skool kry sonder om op haar hande en knieë te kruip. Opleiding aan onderwysers sal ook help om in haar behoeftes te voorsien.

Die leerders se antwoorde sal verskil afhangende van die geriewe by die skool.

- a) Die hoof se besluit is 'n voorbeeld van onregverdigde diskriminasie omdat Chelsea nie 'n gestremdheid het wat verhoed dat sy kan leer nie; haar gestremdheid maak dit net vir haar moeilik om te beweeg.
- b) Die besluit het Chelsea se selfvertroue geknou, wat daartoe kan lei dat sy sleg voel oor haarself en waarskynlik skaam en verleë sal voel.
- c) Die hoof mag nie die bevel van die Gelykheidshof ignoreer nie. Die Menseregtekommissie het bepaal dat die skool nie 'n bevel van die Gelykheidshof mag verontagsaam nie.

Aktiwiteit 3 Beantwoord vrae oor die menseregteverslag

Leerdersboek bl.58

Riglyne vir onderrig

Die leerders kan hierdie klasaktiwiteit twee-twee doen. Lees saam met hulle deur die aktiwiteit om seker te maak hulle verstaan wat van hulle verwag word. Wanneer die leerders die aktiwiteit voltooi het, bespreek die antwoorde saam as klas.

1. Moord – alle mense het die reg op lewe
2. Verkragting, aanranding en mes-aanvalle – alle mense het die reg op veiligheid
3. Familielede het hulle onder meer as “nutteloos” geëtiketteer – alle mense het die reg op menswaardigheid.
4. Dit is meestal familielede wat hulle aan hierdie mishandeling skuldig maak. Die slagoffers van mishandeling is die kwesbaarste vir die familie wat vir hulle moet sorg.
5. As mense nie weet iemand leef met MIV of vigs nie, sal hulle nie in die versoeking wees om teen hulle te diskrimineer nie.
6. Die gemeenskap is gesamentlik verantwoordelik vir die dood van die Mfiki-familie. Voorstelle oor hoe die gemeenskap die lewe vir Mfiki-familie makliker kon gemaak het, sal op grond van die bespreking verskil, maar behoort verwysings na die volgende in te sluit: hulle kon die familie met respek behandel het; hulle kon gehelp het om die kinders te versorg, en hulle kon emosionele ondersteuning aangebied het.

Aktiwiteit 4 Vier 'n nasionale dag

Leerdersboek bl.60

Riglyne vir onderrig

Die leerders kan hierdie aktiwiteit in groepe doen.

1. Laat die leerders die nasionale en internasionale dae hier onder in hulle huiswerkboeke of op 'n almanak in die klaskamer vind en afmerk.
2. Die leerders se programme sal wissel. Maak seker hulle programme is realisties (maw moontlik). Laat genoeg tyd toe sodat al die groepe hulle programme aan die res van die klas kan voorlê.
3. Leerders moet evalueer of daar 'n hoë waarskynlikheid is dat hul program suksesvol sal wees. Antwoorde sal verskil.

Ondersteuning

Om oor die verskillende nasionale dae te lees en die inligting te memoriseer kan vir sommige leerders nogal uitdagend wees. Deur elke dag te koppel aan 'n storie en 'n idee van wat mense op daardie dag kan doen, sal aan die leerders 'n persoonlike ervaring en begrip van hierdie dae gee. Om liedjies of rapliedjies vir hierdie spesiale dae uit te dink kan ook 'n prettige manier wees om die leerders te help onthou waarom dit gaan.

Aktiwiteit 5 Beplan 'n program vir 'n gesondheidsdag

Leerdersboek bl.61

Riglyne vir onderrig

Die doel van 'n nasionale of internasionale dag is om mense van 'n probleem of saak bewus te maak. Die programme wat die leerders opstel, kan 'n positiewe bydrae lewer om die gemeenskappe oor gesondheidskwessies in te lig. Moedig die leerders aan om meer oor ander gesondheidsdae uit te vind as dié wat in die Leerdersboek genoem word. 'n Nuttige bron om hiervoor te gebruik, is <http://www.kznhealth.gov.za/healthdays.htm>, wat 'n lys van alle nasionale gesondheidsbewustheidsdae, -weke en -maande gee.

Leerders moet evalueer of daar 'n hoë waarskynlikheid is dat hul program suksesvol sal wees. Antwoorde sal verskil.

Spelplanne vir individuele- of spansport (1)

Eenheidsorsig

Leerdersboek bladsy 62 tot 64

Aanbevole tyd: 2 uur

Agtergrondinligting: In hierdie eenheid word die leerders gewys hoe om 'n wedstrydplan op te stel. Dit behels dat die leerders hulle eie planne sal ontwerp, uitvoer en evalueer. 'n Wedstrydplan is 'n noukeurig uitgedinkte strategie om 'n spesifieke doel te bereik. Dit word voor die byeenkoms of wedstryd opgestel, en voor of tydens daardie byeenkoms of wedstryd gebruik. Daar is verskillende soorte wedstrydplanne, maar ons fokus val hier op sport. Al verwag toeskouers met elke wedstryd goeie uitslae, is daar ook die behoefte aan 'n langtermynstrategie wat oor 'n tydperk heen goeie resultate sal lewer. Die fokuspunt van hierdie eenheid is om 'n wedstrydplan vir atletiek op te stel wat 'n oefenprogram, dieet en hardlooptegnieke insluit.

Veiligheidswenke

- Begin alle oefensessies deur op te warm en eindig dit deur af te koel.
- Om in warm weer te hardloop laat 'n mens maklik dehidreer; maak daarom seker die leerders drink genoeg vloeistof.
- Laat die leerders rus of ophou oefen wanneer hulle moeg voel. Dit is veral van toepassing op leerders wat dalk onfiks is. Herinner die leerders dat hulle goed vir hulle liggaam moet sorg.
- Probeer reël dat die leerders op verskillende terreine hardloop; om op 'n harde oppervlak soos 'n teerpad of sementpad te hardloop kan beserings veroorsaak.
- Wanneer leerders buite die skoolgrond hardloop, maak seker hulle dra helder kleure sodat die padgebruikers hulle duidelik kan sien.

Ondersteuning

Indien moontlik, vra 'n atleet of kranige sportpersoon uit julle omgewing skool toe te kom om aan die leerders te verduidelik hoe hulle met 'n oefenprogram begin het en wat hulle doen om vir 'n kompetisie of marathon voor te berei. Wanneer die leerders kan kyk en luister na iemand wat deur die proses gegaan het en vir hulle voorbeelde uit die werklike lewe kan gee, sal dit hulle help om die konsep te verstaan en hulle inspireer en aanmoedig. As jy sukkel om iemand te vind wat bereid is om dit te doen, kan jy vrywilligerorganisasies en webtuistes besoek om daar hulp te vra.

Aktiwiteit 1 Werk 'n oefenprogram uit

Leerdersboek bl.62

Riglyne vir onderrig

Help die leerders om 'n byeenkoms, waaraan hulle graag wil deelneem, te identifiseer. 'n Plaaslike atletiekklub kan jou help met die datums van verskillende pretdae wat die leerders sal kan bywoon. As jy vind dat sommige van jou leerders besonder goed in atletiek vaar, moedig hulle aan om by die klub aan te sluit en gereelde afrigting daar te ontvang. As alternatief kan jy 'n lid van julle plaaslike atletiekklub vra om die leerders by die skool te kom afrig. Werk 'n hanteerbare, gereelde oefenprogram uit waarby die leerders sal kan hou.

Aktiwiteit 2 Stel 'n eetplan op

Leerdersboek bl.63

Riglyne vir onderrig

Dit is 'n aktiwiteit wat met sensitiwiteit hanteer moet word, want weens omstandighede by die huis, sal nie alle leerders hulle eetplan kan uitvoer nie. As jy voel dat dit oor die algemeen die geval gaan wees, doen hierdie aktiwiteit as 'n akademiese oefening en moenie van die leerders verwag om hulle eetplan te volg nie. Neem die leerders se eetplanne in vir assessering en kontroleer dat die diëte gepas is ten opsigte van inhoud en kilojoule- (kalorie-) inname.

As jy gemaklik daarmee voel om vir die leerders raad oor gesonde eetplanne te gee, doen dit gerus. Of besoek hierdie webwerwe vir raad of ondersteuning:

<http://www.livestrong.com/article/219518-diet-plans-for-fitness-competitors11>

<http://msfitness.proboards.com/index.cgi?board=FuelingYourBody&action=display&thread=477>

<http://www.shapefit.com/fitness-figure-competitions-meal-plans.html>

Grondwetlike waardes soos dit in die Suid-Afrikaanse Grondwet vervat is

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 65 tot 75

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: 'n Waarde is iets wat ons glo belangrik is en beskerm moet word. Dit is iets wat ons lei wanneer ons besluite neem en bepaal hoe ons ander mense behandel. Die waardes van die Suid-Afrikaanse Grondwet is die grondslag van ons demokrasie. Die doel van hierdie waardes is om ons te help om 'n vry en demokratiese land te skep, waarin alle burgers gelyke waarde en toegang tot dieselfde geleenthede het.

In hierdie eenheid sal die leerders:

- positiewe en negatiewe rolmodelle van grondwetlike waardes identifiseer
- die waardes van twee beroemde Suid-Afrikaanse rolmodelle wat die grondwetlike waardes uitgeleef het, identifiseer
- die grondwetlike waardes bestudeer en gesels oor hoe hulle hierdie waardes in hulle daaglikse lewe kan utoeef
- kriteria of riglyne gebruik om te bepaal watter gemeenskapsleiers positiewe of negatiewe rolmodelle vir die grondwetlike waardes is
- 'n gevallestudie lees oor 'n jong rolmodel asook die rolmodel wat sy lewe gevorm het
- evalueer hoe goed hulle waardes by dié van die Grondwet pas.

Aktiwiteit 1 Gesels met 'n maat oor persoonlike waardes

Leerdersboek bl.66

Riglyne vir onderrig

Die leerders kan hierdie aktiwiteit twee-twee doen. Sê vir hulle dat, al deel mense nie altyd dieselfde waardes nie, dit nie beteken dat sommige van daardie waardes sleg is nie – die waardes verskil bloot. Al is dit 'n aktiwiteit wat hulle twee-twee doen, moedig hierdie vrae selfondersoek aan.

1. Die waardes wat geïdentifiseer word, sal vir die leerders persoonlik wees. Maak seker hulle sluit agt waardes by hulle spinnepkopdiagram in en noem die teenoorgestelde van elke eienskap.
2. Die leerders se keuse van 'n rolmodel sal verskil.

Ondersteuning

Sommige leerders sal dalk sukkel om te onderskei wie volgens hulle goeie rolmodelle is,

mense wat die waardes wat vir hulle belangrik is, utoeleef. Jy kan hulle help om hierdie onderskeid te tref deur 'n wys-en-vertel-benadering te volg. Wys vir hulle foto's van verskillende soorte beroemde mense (sportsterre, rolprentsterre, TV-sterre, sangers, menseregte-aktiviste). Vra vir die leerders van watter eienskappe in elke persoon hulle hou of nie hou nie. Verbind dan die leerders se antwoorde aan verskillende waardes. Jy sal vinnig moet dink. Dit kan jou hier baie help om voor die tyd reeds 'n lys moontlike waardes op te stel en te dink aan wat die leerders moontlik in die klas kan noem.

Aktiwiteit 2 Identifiseer Mandela se persoonlike waardes

Leerdersboek bl.68

Riglyne vir onderrig

Vra al die leerders om die naam van hulle rolmodel te noem en skryf hierdie name op die bord neer. Die meeste leerders sal beroemde rolmodelle noem. Hou 'n klasbespreking oor watter eienskappe van hierdie mense die leerders bewonder en respekteer. Die leerders se antwoorde op die aktiwiteit se vrae sal verskil. Die volgende is voorstelle:

1. Nelson Mandela: geregtigheid, gelykheid, verdraagsaamheid, toewyding, vryheid, proaktiewe optrede, nederigheid
2. Albertina Sisulu: deernis, dapperheid, toewyding, medemenslikheid, liefdevolheid, volharding, krag, vasberadenheid
3. Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet verduidelik waarom ons goeie rolmodelle soos Nelson Mandela en Albertina Sisulu benodig.
4. Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet bespreek of daar genoeg rolmodelle is in Suid-Afrika.

Aktiwiteit 3 Pas persoonlike waardes by grondwetlike waardes

Leerdersboek bl.71

Riglyne vir onderrig

Dit is 'n hersieningsaktiwiteit wat die leerders alleen kan doen. As daar genoeg tyd is, kan dit in klastyd gedoen word. Alle leerders behoort saam te stem dat Mandela en Sisulu goeie rolmodelle van ons grondwetlike waardes is. Maak seker hulle pas die lys waardes wat hulle in Aktiwiteit 1 en 2 neergeskryf het by die grondwetlike waardes. Leerders moet 'n paragraaf skryf en verduidelik wat hulle ontdek het.

Uitbreiding

Vra die leerders om navorsing te doen en rolmodelle te kies wat ons grondwetlike waardes utoeleef. Die leerders kan klein A4-plakkate maak met 'n foto of tekening van die rolmodel wat hulle gekies het. Hulle kan dan 'n lys voorbeelde noem van hoe hierdie persoon se lewe drie of vier van die grondwetlike waardes weerspieël.

Aktiwiteit 4 Gesels oor positiewe en negatiewe rolmodelle

Leerdersboek bl.73

Riglyne vir onderrig

Lees die kriteria vir positiewe en negatiewe rolmodelle op bladsy 74 en 75 van die Leerdersboek. Verduidelik enige terme wat die leerders nie verstaan nie.

1. Die onderwyser: teenwoordig = positief; afwesig = negatief
Die raadslid: aanvaar omkoopgeskenk = negatief; weier die omkoopgeskenk = positief
Die jeugleier: tree ontwrigtend op = negatief; sit stil = positief
Die gemeenskapswerker: deernisvol = positief; gebrek aan deernis = negatief
2. Bendeledede is negatiewe rolmodelle van ons grondwetlike waardes omdat hulle nie die regte en vryheid van ander mense respekteer nie, diskrimineer teen mense wat anders is, die wet oortree en geen respek vir howe of hofampptenare het nie.

Aktiwiteit 5 Is ek 'n positiewe rolmodel?

Leerdersboek bl.75

Riglyne vir onderrig

Hierdie aktiwiteit is 'n selfassesseringstaak wat die leerders alleen moet voltooi. Hulle reaksies sal wissel en sommige kan met hulle punt teleurgesteld wees. Herinner die leerders dat, om bewus te wees van wat jy dink en doen goed is, dat verskillende mense verskillende waardes het en dat dit nooit te laat is om jou lewe te verander en verbeter nie. Moedig die leerders aan om eenvoudige maniere te identifiseer om hulle punte te verbeter. Leerders moet verduidelik waarom positiewe rolmodelle hulle kan help omselfrespek te vermeerder en hulle moet dink aan ander voordele van positiewe rolmodelle. Antwoorde sal verskil.

EENHEID

Spelplanne vir individuele- of spansport (2)

Eenheidsdoersig

Leerdersboek bladsy 76 tot 78

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: Hierdie eenheid volg op die vorige een, maar julle gaan nou daarop fokus om 'n wedstrydplan vir 'n spansport – sokker – op te stel en uit te voer. Die

wedstrydplan wat opgestel word, sal van die doel daarvan afhang. Een span sal byvoorbeeld wil wen; 'n ander span wil dalk net hulle goeie prestasie verbeter sodat hulle hulle status of posisie kan behou en hulle aanhangers gelukkig kan hou.

Herinner die leerders daaraan dat 'n wedstrydplan dinge insluit wat jy voor, ná en tydens die wedstryd moet doen.

Aktiwiteit 1 Voer die wedstrydplan uit

Leerdersboek bl.78

Riglyne vir onderrig

In hierdie aktiwiteit fokus die wedstrydplan op oefening en voorbereiding, tegnieke wat tydens die wedstryd gebruik kan word en die rolle van die verskillende spelers. As die leerders eers hulle wedstrydplan ontwikkel het, moet hulle dit toets om te kyk of dit werk.

Laat die leerders twee groepe van elf spelers elk vorm en op die veld gaan om sokker te speel. Begin met twee spanne meisies wat teen mekaar speel en twee spanne seuns wat teen mekaar speel. Wanneer al die leerders die vaardighede aangeleer het, kan jy met gemengde spanne eksperimenteer.

Assessering

Gebruik die rubriek op bladsy 18 om die leerders te assesseer op grond van hoe goed hulle die wedstrydplan uitgevoer het:

EENHEID

Jou opsies wanneer jy graad 9 voltooi het

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 79 tot 86

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: In graad 8 het die leerders ontdek hoe belangrik dit is om die regte vakke vir verskillende beroepe te kies. Nou moet hulle dink oor die belangrike keuses wat hulle moet maak oor hulle eie verdere studieloopbaan wanneer hulle graad 9 voltooi het; hulle moet ook oor geleenthede in die beroepswêreld nadink.

Die leerders moet kies of hulle die studie-opsies van die NSS of die NBS ná graad 9 gaan kies en nadink oor die implikasies wat hierdie besluit sal hê.

Om te werk en geld te verdien is 'n belangrike verantwoordelikheid. Volwassenes bring 'n groot deel van hulle lewe by die werk deur. Daarom is dit belangrik om die

beroepswêreld te verstaan. Die leerders moet bewus wees van hulle regte, verantwoordelikhede en geleenthede by die werk. Dit sal hulle baie help om ten minste 'n basiese begrip van die arbeidswet te hê. Werkgewers het ook regte wat deur die werknemers gerespekteer moet word. Respek vir sommige van hierdie regte is soortgelyk aan die verantwoordelikhede wat leerders by die skool het.

Die werkplek is ook 'n plek met geleenthede. Sommige maatskappye bied leerlingskappe aan, wat een manier is om 'n nasionaal erkende kwalifikasie te verwerf, terwyl jy werk. Dit bied gewoonlik aan werknemers die geleentheid om bevorder te word.

Indien moontlik, vra 'n beroepsielkundige om jou skool te besoek en met die leerders te praat. Jy kan ook reël dat die leerders 'n beroepsuitstalling bywoon.

Aktiwiteit 1 Kies 'n studieroete vir verskillende beroepe

Leerdersboek bl.82

Riglyne vir onderrig

Maak seker die leerders verstaan goed watter implikasies dit inhou om die NSS of die NBS te kies.

Hierdie aktiwiteit gee aan leerders die geleentheid om na verskillende beroepe te kyk en te besluit of dit beter sal wees om die NSS of die NBS te volg. Dit is 'n groepaktiwiteit wat besprekings en debatvoering sal aanmoedig. Dit behoort die leerders ook te help om hulle vermoëns en belangstellings te identifiseer en dit aan verskillende beroepe te verbind. Moedig die leerders aan om hulle gedagtes oor hulle toekomsplanne met mekaar te deel en te gesels oor die soort beroep wat hulle graag sal wil kies.

Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet terugvoer gee in groepe.

Uitbreiding

In die vorige grade het die leerders na geleenthede en uitdagings in die verskillende beroepsvelde gekyk. Die tabel hier onder is 'n opsomming van daardie inligting wat jy met dié leerders kan bespreek wat nog onseker is oor die beroepspad wat hulle gaan kies.

BEROEPSVELDE		
Kategorie	Geleenthede	Uitdagings
Regte, Administrasie en Regering	Jy kan die samelewing help deur 'n prokureur of advokaat te word of te werk in 'n regeringsdepartement wat belangrike dienste aan gemeenskappe lewer. Jy kan die regering op verskillende vlakke dien: munisipaal, provinsiaal en	As 'n polisiebeampte, sal jy dalk lewensbedreigende situasies moet hanteer. Jy sal dalk baie hard moet werk as daar nie genoeg werknemers is nie. As 'n staatsadvokaat, sal jy dalk te veel hofsake hê om te hanteer.

	<p>nasionaal.</p> <p>Jy kan jou posisie gebruik om beleide te beïnvloed wat 'n impak op die samelewing het.</p>	
Gesondheidswetenskappe en Tegnologie	<p>Jy kan by navorsing betrokke raak om geneesmiddels vir mediese toestande te vind.</p> <p>Om siek mense te versorg kan op sigself lonend wees en daar is steeds groot status daaraan verbonde om 'n mediese dokter te wees.</p>	Om met baie siek mense te werk kan uiters uitdagend wees, veral as jy in swak omstandighede moet werk.
Informasietegnologie	<p>Hierdie beroepsveld is die een wat die vinnigste verander, want nuwe tegnologieë word voortdurend ontwikkel. Jy sal dus in 'n opwindende, veeleisende omgewing werk, waar jy die hele tyd leer.</p> <p>Daar is die moontlikheid dat jy as IT-konsultant die ure wat jy werk, kan kies.</p>	Jou IT-vaardighede kan verouder raak as jy nie op hoogte van die veranderinge in hierdie beroepsveld bly nie.
Ingenieurswese, Handel en Konstruksie	<p>Jy kan help om die samelewing te ontwikkel deur produkte, strukture en dienste wat in hierdie veld aangebied word.</p> <p>As loodgieter, ingenieur of elektrisiën kan jy vir 'n maatskappy werk of jou eie onderneming begin.</p>	<p>Die werksomstandighede kan soms moeilik en gevaarlik wees, soos om 'n pad deur 'n berg te bou, op 'n olieboor te werk of elektriese kables te herstel.</p> <p>Jou werkplek kan ver van die huis af wees; jy sal dus soms weg wees van jou familie en vriende.</p>
Maatskaplike dienste	<p>Jy kan positiewe veranderinge in die lewe van ander mense teweegbring deur onderwys, maatskaplike werk of deur jou werk vir nieregeringsorganisasies.</p>	Die vraag na ondersteuning en diens deur mense in nood kan uitdagend wees, veral as jy in 'n omgewing werk wat te min hulpbronne ten opsigte van personeel en geriewe het.
Skeppende Kunste	<p>Jy kan jou skeppende talente tot uitdrukking bring deur die werk wat jy doen (soos skilder, dans, toneelspeel, sang, binnehuisversiering, modeontwerp). Jy kan dus jou passie deur jou werk uitleef.</p>	Dit is moeilik om jouself as 'n kunstenaar te vestig; jy sal daarom dalk geld moet verdien deur ook in ander velde te werk.
Toerisme en Gasvryheidsdienste	<p>Jy kan reis, verskillende plekke sien, verskillende mense ontmoet</p>	In moeilike tye beperk mense hulle begroting deur

	<p>en met die verskillende kulture meng.</p> <p>Om in die vermaaklikheidsbedryf te werk, soos by hotelle en casino's, kan baie opwindend wees.</p> <p>Jy kan jou eie onderneming begin, soos om 'n toerleier of gastehuiseienaar te wees.</p>	<p>byvoorbeeld nie by restaurante te gaan eet of met vakansie te gaan nie.</p> <p>Mense wil ook nie gebiede besoek wat deur natuurrampe soos vloede, droogtes en aardbewings getref is nie.</p>
--	---	---

Aktiwiteit 2 Werk 'n plan van aksie uit

Leerdersboek bl.84

Riglyne vir onderrig

Die leerders kan hierdie aktiwiteit in klein groepies doen. Jy sal vir elke groep 'n kort opsomming van die Wet op Basiese Diensvoorwaardes moet gee. 'n Gewilde opsomming van die heel belangrikste afdelings van hierdie wet is aanlyn beskikbaar by http://www.westerncape.gov.za/eng/pubs/public_info/B/3342#8. 'n Afskrif van die volledige dokument behoort by jou skoolbestuurder beskikbaar te wees omdat elke skool en werkgewer verplig word om een te hê.

1. Die leerders se antwoorde sal wissel.
2. As Redi afgedank word, kan sy na die KVBA vir hulp gaan.
3. Leerders se antwoorde sal verskil, maar hulle sal waarskynlik sê dat hulle kwaad en teleurgesteld sou voel.

Ondersteuning

Die opsomming van die Wet op Basiese Diensvoorwaardes kan vir die leerders moeilik wees om te verstaan omdat hulle met die taal kan sukkel. Afskrifte in Sotho en Zoeloe is op die regering se webwerf beskikbaar: <https://www.labour.gov.za/legislation/acts/basic-conditions-of-employment/basic-conditions-of-employment-act-and-amendments>.

As alternatief kan jy die dokument saam met die leerders deurlees en hulle help om die moeilike woorde en begrippe te verstaan. Terwyl jy deur die dokument lees, verduidelik dat jy soek na reëls wat jy aan Redi se situasie kan verbind. Gebruik ook die geleentheid om metakognitiewe leer as strategie te gebruik terwyl julle 'n ingewikkelde dokument lees.

(Regulasie 2)

WET OP BASIESE DIENSVOORWAARDES, 1997

OPSOMMING WAT KRAGTENS ARTIKEL 30 DEUR 'N WERKGEWER GEHOU MOET WORD

Die volgende is 'n opsomming van die bepalings van die belangrikste artikels van die Wet op Basiese Diensvoorwaardes, 1997, soos gewysig.

1. TOEPASSING VAN DIE WET: ARTIKEL 3

Die Wet is van toepassing op alle werknemers en werkgewers, behalwe lede van die Nasionale Weermag, die Nasionale Intelligensie-agentskap, die Suid-Afrikaanse Geheime diens en onbesoldigde vrywillige werkers wat werk vir 'n organisasie wat 'n liefdadigheidsdoel dien.

Die basiese diensvoorwaardes wat in die Wet vervat word, maak deel uit van die dienskontrak van werknemers wat deur die Wet gedek word. Sommige van die basiese diensvoorwaardes, maar nie almal nie, kan in ooreenstemming met die bepalings van die Wet deur individuele of kollektiewe ooreenkomste gewysig word (sien paragraaf 7 hieronder).

2. REËLING VAN WERKSTYD: HOOFSTUK TWEE

2.1 Toepassing

Hierdie hoofstuk is nie van toepassing op senior bestuurswerknemers, en werknemers wat in diens is as verkoops personeel wat rondreis en werknemers wat minder as 24 uur per maand werk nie.

2.2 Gewone werkure: Artikel 9

Geen werkgewer mag van 'n werknemer vereis of hom toelaat om meer as 45 uur in 'n week te werk nie; nege uur op 'n dag te werk nie indien die werknemer vir vyf dae of minder in 'n week werk; of agt uur op 'n dag te werk nie indien die werknemer op meer as vyf dae in 'n week werk.

2.3 Oortyd: Artikel 10

- 2.3.1 'n Werkgewer mag nie van 'n werknemer vereis of hom of haar toelaat om oortyd te werk nie behalwe ooreenkomstig 'n ooreenkoms; meer oortyd te werk nie as tien uur in 'n week.
- 2.3.2 'n Ooreenkoms mag nie van 'n werknemer vereis of hom of haar toelaat om meer as 12 uur op enige dag te werk nie.
- 2.3.3 'n Kollektiewe ooreenkoms kan oortyd vir tot twee maande in enige 12-maande-tydperk tot 15 uur per week verhoog.
- 2.3.2 2.3.4 Oortyd moet teen 1.5 maal die werknemer se gewone loon betaal word of 'n werknemer kan instem om tyd vry te neem met betaling.

2.4 Saamgeperste werkweek: Artikel 11

- 2.4.1 'n Werknemer mag skriftelik ooreenkom om 12 uur op 'n dag te werk sonder oortyd betaling.
- 2.4.2 Hierdie ooreenkoms mag nie van die werknemer vereis of hom of haar toelaat om meer as 45 gewone werkure in 'n week te werk nie; meer as 10 uur oortyd in 'n week te werk nie; of meer as vyf dae in 'n week te werk nie.

2.5 Berekening van gemiddelde werkure: Artikel 12

2.5.1 'n Kollektiewe ooreenkoms kan toelaat dat die werkure as 'n gemiddelde bereken word oor 'n tydperk van tot vier maande.

2.5.2 'n Werknemer wat deur so 'n kollektiewe ooreenkoms gebind word, mag nie meer as 'n gemiddelde van 45 gewone werkure per week oor die ooreengekome tydperk werk nie; 'n gemiddelde van vyf uur oortyd per week oor die ooreengekome tydperk werk nie.

2.6 Etenspouses: Artikel 14

'n Werknemer moet 'n etenspouse van 60 minute na vyf ure se werk neem.

'n Skriftelike ooreenkoms kan die etenspouse tot 30 minute verkort; wegdoen met die etenspouse vir werknemers wat minder as ses uur op 'n dag werk.

2.7 Daaglikse en weeklikse rustye: Artikel 15

'n Werknemer moet 'n daaglikse rusperiode van 12 opeenvolgende ure en 'n weeklikse rusperiode van 36 opeenvolgende ure neem, wat, tensy anders ooreengekom, 'n Sondag moet insluit.

2.8 Betaling vir werk op Sondae: Artikel 16

2.8.1 'n Werknemer wat by geleentheid op 'n Sondag werk, moet dubbelbetaling ontvang.

2.8.2 'n Werknemer wat gewoonlik op Sondae werk, moet 1.5 maal die gewone loon ontvang.

2.8.2 Daar kan ooreengekom word dat werk op 'n Sondag verruil kan word vir tyd vry met betaling.

2.9 Nagwerk: Artikel 17

2.9.1 Werknemers wat nagwerk verrig tussen 18:00 en 06:00, moet vergoed word met betaling van 'n toelaag of deur vermindering van werkure en vervoer moet beskikbaar wees.

2.9.2 Werknemers wat gereeld na 23:00 uur en voor 06:00 uur die volgende dag werk verrig, moet ingelig word oor enige gesondheids- of veiligheidsgevaar; endie reg om 'n mediese ondersoek te ondergaan.

2.10 Openbare vakansiedae: Artikel 18

2.10.1 Werknemers moet vir enige openbare vakansiedag wat op 'n werksdag val, hulle normale betaling ontvang.

2.10.2 Werk op 'n openbare vakansiedag is per ooreenkoms en moet teen dubbel betaling vergoed word.

2.10.3 'n Openbare vakansiedag kan volgens ooreenkoms met 'n ander dag uitgeruil word.

3. VERLOF: HOOFSTUK DRIE

3.1 Toepassing

Hierdie hoofstuk is nie van toepassing nie op 'n werknemer wat minder as 24 uur per maand vir 'n werkgewer werk en op verlof toegestaan wat meer is as die verlof waarop die werknemer kragtens hierdie hoofstuk geregtig is.

3.2 Jaarlikse verlof: Artikels 20 & 21

- 3.2.1 Werknemers is geregtig op 21 opeenvolgende dae jaarlikse verlof of, volgens ooreenkoms, een dag vir elke 17 dae gewerk of een uur vir elke 17 ure gewerk.
- 3.2.2 Verlof moet nie later as ses maande na die einde van die jaarlikse verlofsiklus toegestaan word nie.
- 3.2.3 'n Werkgewer moet nie 'n werknemer betaal in plaas daarvan om verlof toe te staan nie, behalwe by die beëindiging van diens.

3.3 Siekteverlof: Artikels 22 - 24

- 3.3.1 'n Werknemer is geregtig op ses weke se betaalde siekteverlof in 'n periode van 36maande.
- 3.3.2 Gedurende die eerste ses maande is 'n werknemer geregtig op een dag betaalde siekteverlof vir elke 26 dae gewerk.
- 3.3.3 'n Werkgewer kan 'n mediese sertifikaat vereis voordat hy 'n werknemer betaal wat vir meer as twee agtereenvolgende dae afwesig was of iemand wat dikwels afwesig is.

3.4 Kraamverlof: Artikels 25 & 26

- 3.4.1 'n Swanger werknemer is geregtig op vier opeenvolgende maande kraamverlof.
- 3.4.2 'n Swanger werknemer of 'n werknemer wat haar kind borsvoed mag nie toegelaat word om werk te verrig wat vir haar of haar kind gevaarlik is nie.

3.5 Verlof vir gesinsverantwoordelikheid: Artikel 27

- 3.5.1 Voltydse werknemers is op versoek geregtig op drie dae betaalde verlof per jaar, wanneer die werknemer se kind gebore word of siek is, of in die geval van die dood van die werknemer se gade of lewensmaat of die werknemer se ouer, aangenome ouer, grootouer, kind, aangenome kind, kleinkind of broer of suster.

3.5.2 'n Werkgewer kan redelike bewyse vereis.

4. BESONDERHEDE VAN DIENS EN BESOLDIGING: HOOFSTUK VIER

4.1 Toepassing

Hierdie hoofstuk is nie van toepassing op 'n werknemer wat minder as 24 uur per maand vir 'n werkgewer werk nie.

4.2 Skriftelike besonderhede van diens: Artikel 29

4.2.1 'n Werkgewer moet 'n werknemer by aanvang van sy diens van die volgende skriftelike besonderhede voorsien: volle naam en adres van die werkgewer; naam en beroep van die werknemer, of 'n bondige beskrywing van die werk; verskillende werksplekke; datum van indienstreding; gewone werkure en werkdae; loon of skaal en hoe dit bereken word; skaal vir oortyd; enige ander kontantbetalings; enige betaling in goedere en die waarde daarvan; hoe dikwels besoldiging betaal sal word; enige aftrekkings; verlofgeregtigheid; tydperk van kennisgewing of tydperk van kontrak; beskrywing van enige raad of sektorale vasstelling wat die werkgewer se besigheid dek; tydperk van diens by 'n vorige werkgewer wat tot dienstyd bydra; 'n lys van enige ander dokumente wat deel van die dienskontrak uitmaak en waarop aangedui word waar 'n afskrif verkry kan word.

4.2.2 Besonderhede moet hersien word indien die diensooreenkoms verander.

4.3 Verwittiging van werknemers van hulle regte: Artikel 30

'n Staat van die werknemer se regte moet in die amptelike tale wat in die werkplek gepraat word, by die werkplek vertoon word.

4.4 Hou van rekords: Artikel 31

Elke werkgewer moet 'n rekord hou wat die volgende inligting bevat: werknemer se naam en beroep; tyd gewerk; besoldiging betaal; geboortedatum indien jonger as 18 jaar; en enige ander voorgeskrewe inligting.

4.5 Inligting oor besoldiging: Artikel 33

Die volgende inligting moet skriftelik verstrek word wanneer die werknemer betaal word: werkgewer se naam en adres; werknemer se naam en beroep; tydperk van betaling; besoldiging in geld; enige aftrekkings van die besoldiging; die werklike bedrag wat betaal is; en indien tersaaklik vir die berekening van die werknemer se besoldiging: die werknemer se besoldigingskoers en oortydskaal; die getal gewone en oortydure gewerk gedurende die tydperk van betaling; die getal ure op 'n Sondag of openbare vakansiedag gewerk gedurende die tydperk; en indien 'n ooreenkoms om gemiddelde werktyd te bereken aangegaan is, die totale getal gewone en oortydure gewerk gedurende die tydperk.

4.6 Aftrekkings en ander handelinge betreffende besoldiging: Artikels 34 en 34A

4.6.1 'n Werkgewer mag nie geld van 'n werknemer se besoldiging aftrek nie, tensy – die werknemer skriftelik instem tot die aftrekking van 'n spesifieke skuld; die aftrekking ingevolge 'n kollektiewe ooreenkoms, wet, hofbevel of arbitrasietoekenning gedoen word.

4.6.2 'n Aftrekking ten opsigte van skade of verlies wat deur die werknemer veroorsaak is, mag slegs gedoen word met die instemming van die werknemer en nadat die werkgewer 'n regverdigde prosedure gevolg het.

4.6.3 Werkgewers moet aftrekkings en werkgewerbydraes vir bystandsfondse binne sewe dae na die fonds oorbetaal.

4.7 Berekening van besoldiging en lone: Artikel 35

4.7.1 Lone word bereken deur die aantal ure gewoonlik gewerk.

4.7.2 Maandelikse besoldiging of loon is vier en 'n derde maal die weeklikse loon.

4.7.3 Indien besoldiging op 'n ander grondslag as tyd bereken word of indien 'n werknemer se besoldiging of loon van tydperk tot tydperk beduidend skommel, moet enige betaling bereken word met verwysing na die werknemer se besoldiging of loon gedurende die voorafgaande 13 weke; of indien vir 'n korter tydperk werksaam, daardie tydperk.

4.7.4 Werkgewers en werknemers moet vir die doeleindes van berekeninge wat ingevolge hierdie Wet gedoen word, 'n bylae wat in die Staatskoerant gepubliseer is, raadpleeg om vas te stel of 'n bepaalde kategorie betaling deel van 'n werknemer se besoldiging uitmaak.

5. DIENSBEËINDIGING: HOOFSTUK VYF

5.1 Toepassing

Hierdie hoofstuk is nie van toepassing op enige werknemer wat minder as 24 uur per maand vir 'n werkgewer werk nie.

5.2 Kennisgewing van diensbeëindiging: Artikel 37

5.2.1 'n Dienskontrak mag beëindig word na kennisgewing van minstens een week, indien die werknemer ses maande of korter in diens is; twee weke, indien die werknemer al langer as ses maande in diens is, maar nie langer as 'n jaar nie; vier weke, indien die werknemer al een jaar of langer in diens is, of indien 'n plaaswerker of 'n huiswerker al langer as ses maande in diens is.

5.2.2 'n Kollektiewe ooreenkoms kan die kennistydperk van vier weke tot nie minder nie as twee weke verkort.

5.2.3 Kennis van beëindiging van diens moet skriftelik gegee word behalwe wanneer dit deur 'n ongeletterde werknemer gegee word.

- 5.2.3 Kennis van beëindiging van diens deur 'n werkgewer kragtens die Wet weerhou nie die werknemer om die geldigheid of billikheid daarvan te betwis kragtens die Wet op Arbeidsverhoudinge van 1995, of enige ander wet nie.

5.3 Skeidingsloon: Artikel 41

'n Werknemer wie se diens as gevolg van bedryfsvereistes beëindig word of wie se dienskontrak ingevolge artikel 38 van die Insolvensiewet, 1936, beëindig word, is geregtig op 'n skeidingsloon van een week se besoldiging vir elke voltooide jaar van diens.

5.4 Dienssertifikaat: Artikel 42

By diensbeëindiging is 'n werknemer geregtig op 'n dienssertifikaat.

6. VERBOD OP INDIENSNEMING VAN KINDERS EN DWANGARBEID: ARTIKELS 43 - 48

- 6.1 Dit is 'n kriminele oortreding om 'n kind onder die ouderdom van 15 jaar in diens te neem.
- 6.2 Kinders onder 18 mag nie in diens geneem word om werk te verrig wat ongeskik is vir daardie ouderdom of wat hulle in gevaar stel nie.
- 6.3 Dit is 'n kriminele oortreding om dwangarbeid te veroorsaak, te vereis of af te dwing.

7. WYSIGING VAN BASIESE DIENSVOORWAARDES: ARTIKELS 49 - 50

- 7.1 'n Kollektiewe ooreenkoms wat in 'n bedingingsraad aangegaan is, kan enige basiese diensvoorwaarde behalwe die volgende verander, vervang of uitsluit: die plig om werkure te reël met betrekking tot die werknemer se gesondheid, veiligheid en gesinsverantwoordelikhede (A. 7, 9 & 13); om die beskerming verleen aan werknemers wat nagwerk verrig te verminder (A. 17(3) & (4)); om jaarlikse verlof na minder as twee weke te verminder (A. 20); om die geregtigdheid op kraamverlof te verminder (A. 25); om die geregtigdheid op siekteverlof te verminder (A. 22 - 24); en voorkoming van kinder- en dwangarbeid (A. 48).
- 7.2 Kollektiewe ooreenkomste en individuele oorkomste kan slegs basiese diensvoorwaardes vervang of uitsluit in soverre dit by hierdie Wet of 'n sektorale vasstelling toegelaat word (Artikel 49).
- 7.3 Die Minister van Arbeid kan 'n vasstelling doen ter verandering of uitsluiting van 'n basiese diensvoorwaarde. Dit kan ook gedoen word ten opsigte van 'n aansoek deur 'n werkgewer of werkgewersorganisasie (Artikel 50).
- 7.4 'n Vasstelling kan nie toegestaan word nie tensy 'n vakbond wat die werknemers verteenwoordig, tot die verandering ingestem het of die geleentheid gehad het om verhoë tot die Minister te rig (Artikel 50). 'n Afskrif van enige vasstelling moet deur die werkgewer by die werkplek vertoon word en moet aan werknemers beskikbaar gestel word (A. 50).

8. SEKTORALE VASSTELLINGS: ARTIKEL 51

Sektorale vasstellings kan gedoen word om basiese diensvoorwaardes vir werknemers in 'n sektor of gebied te bepaal.

9. MONITERING, AFDWINGING EN GEREGTELIKE VERRIGTINGE: ARTIKELS 63 - 81

- 9.1 Arbeidsinspekteurs moet werknemers en werkgewers omtrent hul regte en verpligtinge ingevolge indiensnemingswette adviseer. Hulle voer inspeksies uit, ondersoek klagtes en kan persone ondervra en rekords en ander toepaslike dokumente ondersoek, kopieer en verwyder (A. 64 - 66).
- 9.2 'n Inspekteur kan 'n nakomingsbevel aan 'n werkgewer wat nie aan die vereistes van die Wet voldoen nie, uitreik. Die werkgewer kan teen die bevel beswaar aanteken by die Direkteur-Generaal van Arbeid, wat, nadat hy versoë ontvang het, die bevel kan bekragtig, wysig of intrek. Hierdie besluit is onderhewig aan appél by die Arbeidshof (A. 68 – 73).
- 9.3 Daar mag nie teen werknemers gediskrimineer word wat hulle regte kragtens die Wet uitoefen nie (Artikel 78 - 81).

10. AANNAME BETREFFENDE WIE 'N WERKNEMER IS : ARTIKEL 83A

- 10.1 'n Persoon wat vir 'n ander persoon werk of aan 'n ander persoon dienste lewer, word geag 'n werknemer te wees indien sy of haar werkwyse of werkure aan beheer of leiding onderworpe is; hy of sy deel van die werkgewer se organisasie uitmaak; hy of sy oor die vorige drie maande minstens 40 uur per maand vir die ander persoon gewerk het; hy of sy ekonomies van die ander persoon afhanklik is; hy of sy van sy of haar gereedskap of werktoerusting voorsien word; of hy of sy vir slegs een persoon werk of aan slegs een persoon diens lewer.
- 10.2 Indien een van hierdie faktore aanwesig is, word daar aanvaar dat die persoon 'n werknemer is totdat die werkgewer bewys dat hy of sy nie is nie.

11. ALGEMEEN

Dit is 'n misdryf om 'n persoon wat 'n werksaamheid ingevolge hierdie Wet te verrig, te dwarsboom of te poog om hom of haar onbehoorlik te beïnvloed; enige voorgeskrewe dokument deur middel van bedrog of valse voorwendsels of deur aanbieding of voorlegging van 'n vals of nagemaakte dokument te verkry of te poog om dit te verkry; voor te gee om 'n arbeidsinspekteur of enige ander persoon wat 'n funksie kragtens die Wet uitoefen, te wees; te weier of te versuim om enige wettige vraag gestel deur 'n arbeidsinspekteur of 'n ander persoon wat 'n werksaamheid ingevolge hierdie Wet verrig, volledig te beantwoord; te weier of te versuim om aan enige wettige versoek van, of wettige bevel deur 'n arbeidsinspekteur of 'n ander persoon wat 'n werksaamheid ingevolge hierdie Wet verrig; 'n arbeidsinspekteur of 'n ander persoon wat 'n werksaamheid ingevolge hierdie Wet verrig, te belemmer of te dwarsboom (A. 92).

Aktiwiteit 3 Verantwoordelikhede by die werkplek

Leerdersboek bl.85

Riglyne vir onderrig

Dit is 'n klein groepaktiwiteit wat van leerders verwag om scenario's te interpreteer, reaksies te evalueer en moontlike optrede aan te beveel op grond van hulle kennis van verantwoordelikhede in die werkplek.

1. Mary het die reg om kwaad te wees en te voel sy word nie gerespekteer nie. Die mense by haar werkplek behandel haar nie met respek of as 'n gelyke wanneer hulle vuil taal gebruik en seksistiese grappe vertel nie. Hulle skend haar reg om gerespekteer en as 'n gelyke behandel te word. Hulle het ook haar versoeke om hulle gedrag te staak geïgnoreer. Haar werkgewer tree ook nie daadwerklik op nie, wat wys dat hy hulle gedrag ondersteun.
2. Mary kan 'n klag teen haar kollegas en werkgewer by die KVBA gaan lê.
3. Kate is nie 'n verantwoordelike werknemer nie. Sy gebruik haar maatskappy se hulpbronne tot haar voordeel, sonder haar werkgewer se toestemming, en sy kom nie haar verantwoordelikheid na om die klante te bedien nie.
4. As Kate se werkgewer uitvind wat sy doen, kan hy 'n dissiplinêre verhoor hou. Afhangende van die erns van die saak kan hy vir haar 'n waarskuwing gee of haar dalk afdank.

Aktiwiteit 4 Rolspeel 'n werk-voorval

Leerdersboek bl.86

1. Leerders moet 'n rolspeel ontwikkel in groepe van 3. Dan moet hulle dit opvoer.
2. Antwoorde sal verskil; hulle moet ondersoek instel om te bepaal wie is verkeerd in die voorval, asook wat hulle dink die gevolge van hierdie voorval sou wees in die werklike lewe.

EENHEID

Spelplanne vir individuele- of spansport (3)

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 87 tot 91

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: In Eenheid 4 het die leerders 'n wedstrydplan vir sokker uitgewerk. In hierdie eenheid gaan hulle 'n wedstrydplan vir netbal uitwerk en daar sal van hulle

verwag word om dit te toets. Hulle moet na 'n verloorspan se spel kyk en daardie span dan probeer help deur vir hulle 'n wedstrydplan, om te wen, uit te werk. Eers moet die leerders meer oor die teorie van die sport wat hulle gaan waarneem uitvind, en dan die wedstrydplan uitwerk. Die uitdaging wat die leerders moet oorkom, is om 'n wedstrydplan vir die verloorspan uit te werk. Laastens moet die leerders hulle wedstrydplan in werking stel en die doeltreffendheid daarvan evalueer.

Voordat die leerders die aktiwiteite aanpak, maak seker dat hulle 'n goeie begrip van die reëls van die spel het (sien bladsy 87 van die LB).

Wanneer 'n doel aangeteken word, of aan die begin van 'n kwartronde, word die spel vanaf die middelpunt van die baan hervat deurdat die senter die bal van daar af uitgee. Die spanne maak beurte om die spel só te begin, ongeag van watter span laaste 'n doel aangeteken het. Die bal word heel eerste deur 'n speler in die senterposisie uitgegee, wat een voet op die grond binne die sirkel in die middel van die baan moet hou. Wanneer die spel hervat word, mag net die twee senters in die middelste derde van die baan wees: wanneer die skeidsreger die fluitjie blaas om die spel te laat hervat, kan die doel, die doelverdediger, die aanvallende vleuel en die verdedigende vleuel na die middelste derde beweeg om die bal te vang. Die senter se bal-aangee moet binne die middelste derde gevang of geraak word.

As die bal aan die grond buite die netbalbaan se grense raak, kan 'n lid van die span wat nie laaste aan die bal geraak het voordat dit uit gegaan het nie, die bal teruggooi tot in die baan om die spel te laat hervat.

Bron: Aangepas vanuit Wikipedia.

Aktiwiteit 1 'n Wedstrydplan vir netbal

Leerdersboek bl.90

Riglyne vir onderrig

Vra die leerders om vir hierdie aktiwiteit in klein groepies te werk. Maak seker hulle maak 'n lys van al die swak punte van die verloorspan en skryf vir elke punt iets neer wat die span kan doen om hulle spel te verbeter. Hulle behoort opmerkings by elke stap van die wedstrydplan te maak:

- **Stap 1:**Oefen en berei voor
- **Stap 2:**Tydens die wedstryd
- **Stap 3:**Vaardighede (verdediging en aanval).

Aktiwiteit 2 Ontwikkel jou eie wedstrydplan

Leerdersboek bl.90

Riglyne vir onderrig

Die leerders kan hierdie aktiwiteit alleen of twee-twee doen. As daar genoeg tyd is, kan dit in klastyd gedoen word of anders kan dit as huiswerk gegee word. Die leerders moet 'n sport van hulle keuse uitsoek en 'n span kies wat nie goed presteer het nie. Die uitdaging

vir die leerders is om na die wedstryde te kyk wat hierdie span gespeel het en die redes vir hulle swak prestasie te identifiseer. Hulle moet dan 'n wedstrydplan ontwikkel wat die span sal help om in die toekoms hulle wedstryde te wen. Hulle laaste wedstrydplanne behoort reaksies op al vier die stappe wat op bladsy 88 van die Leerdersboek uiteengesit (en hier herhaal) word te bevat:

- **Stap 1:** Skryf die reëls van die spel kortliks neer. Noem 'n paar vaardighede wat die spelers nodig het. Sê watter vaardighede jy wil hê die spelers tydens die wedstryd moet gebruik.
- **Stap 2:** Verduidelik hoe die spelers hulle vir die wedstryd moet voorberei.
- **Stap 3:** Maak voorstelle vir 'n gesonde dieet vir die spelers en gee twee redes vir die kos wat jy kies.
- **Stap 4:** Gee 'n rede hoekom jy glo jou wedstrydplan sal aan die spelers 'n goeie kans gee om te wen. As julle die wedstryd wen, gaan jy jou wedstrydplan verbeter of voortgaan om dit te gebruik? En as julle die wedstryd verloor? Gaan jy dan die wedstrydplan verander?

Assessering

Die formele assesseringsprojek kan aan die einde van Kwartaal 3 in hierdie Onderwysersgids gevind word.

Kwartaal 2 Formele Assessering Voorbeeld 1

Halfjaar-eksamen (70 punte)

Afdeling A

Alle vrae in hierdie afdeling is verpligtend.

Vraag 1

Vind in die lys stellings hier onder SES stellings wat onwaar is. Jy hoef net die letters van die vyf onwaar stellings neer te skryf.

- a Alle seksueel oordraagbare infeksies kan genees word.
- b Dit is wettig om op 16 seks te hê.
- c Die meeste SOI's verhoog jou kans om met MIV geïnfekteer te word.
- d Voorbehoedmiddels kan jou onvrugbaar maak.
- e Dit is die meisie se verantwoordelikheid om vir voorbehoeding te sorg, nie die seun s'n nie.
- f Die beste manier om swangerskap te vermy is deur jou van seks te onthou.
- g 'n Kondoom word 'n versperringsmetode genoem omdat dit keer dat die sperm die uterus binnegaan.
- h Sommige seksueel oordraagbare infeksies kan jou onvrugbaar maak.
- i As 'n pa nie by die ma van sy kind bly nie, word daar nie van hom verwag om vir sy kind te sorg nie.

- j Wanneer mense seksueel oordraagbare infeksies het, ervaar hulle altyd onaangename simptome. [6]

Vraag 2

Vul die ontbrekende woorde in.

Londisizwe se suster het 'n nuwe ou en dit voel vir haar hulle hou nooit op om mekaar te soen nie. Londisizwe is bekommerd dat Nomsí te jonk is om die moontlike gevolg van seks met haar ou te hanteer. Sy besluit om vir Nomsí kliniek toe te neem. Daar sê die verpleegster vir Nomsí:

“Nomsí, die veiligste manier om jouself teen ongewenste gevolge soos swangerskap, SOI's en MIV te beskerm te beskerm, is deur __a__. As jy met MIV geïnfekteer raak, sal jou immuunstelsel swak raak en nie meer jou liggaam beskerm nie. Wanneer dit gebeur, sal jy __b__ hê. Jy kan hierdie siekte slegs met __c__ en 'n __d__ beheer. In Suid-Afrika word ongeveer __e__ kinders jonger as 15 elke jaar met die MI-virus geïnfekteer.” [5]

Vraag 3

Verbind die term in Kolom A met die verduideliking in Kolom B. Skryf die woorde in Kolom A neer en skryf dan die regte letter uit Kolom B langs aan neer.

Kolom A	Kolom B
Trauma	a Onregverdigde gevoelens wat sommige mense het
Onvrugbaar	b iets wat ons glo belangrik is
Selfhandhawend	c Ons ingebore reg om gerespekteer en regverdig behandel te word eenvoudig omdat ons mense is
Instemming	d Dieselfde wette is te alle tye op alle mense van toepassing
Oppergesag van die reg	e Oortuigings oor wat reg en verkeerd is
Waardigheid	f Om redelik en gemaklik op te tree, en nie aggressief of verskonend nie
Etiek	g Besluite om seker te maak jy bereik jou doelwitte
Stigma	h Ernstige liggaamlike en geestelike skok
Persoonlike leefstylkeuses	i Om in te stem dat iemand iets mag doen
'n Waarde	j Nie in staat om kinders te hê nie

[10]

Vraag 4

Kinders wat ongesonde seksuele gedrag toon, moet dikwels ongewenste gevolge, 'n swak selfbeeld en emosionele letsels hanteer.

1. Wat is 'n emosionele letsel? (3)
2. Noem drie gevolge (waarheen lei dit?) van emosionele letsels.(3)

(6)

TOTAAL AFDELING A **27 punte**

Afdeling B

Alle vrae in hierdie afdeling is verpligtend.

Vraag 5

Kies twee van die volgende mense en verduidelik hoe hulle die Grondwetlike waardes in jou gemeenskap kan uitleef:

Onderwyser Ma Winkeleienaar Taxibestuurder [2 x 3 = 6]

Vraag 6

Richard is baie lief vir sy pa, maar daar is een ding wat sy pa doen waarvan hy nie hou nie. Sy pa kla altyd oor sy werk as klerk. Hy sê hy het die verkeerde maatskappy gekies om voor te werk en hy haat dit om die hele dag lank net vorms in te vul. Richard kan nie verstaan hoekom sy pa 30 jaar lank in 'n pos bly wat hy dan so haat nie. Richard is vasbeslote om nie dieselfde fout te maak nie. Hy besluit dat wanneer hy die dag begin werk, hy sal aanhou om sy vaardighede te ontwikkel en te leer sodat hy vir beter poste kan aansoek doen wanneer dit geadverteer word. Hy is ook bekommerd dat die maatskappy vir wie sy pa werk 'n rekenaarsstelsel sal begin gebruik en dat sy pa dan dalk sy werk kan verloor.

1. Richard se pa is dalk nie eens bewus daarvan hoe baie die tegnologie in die afgelope tyd verander het nie. Gee vier voorbeelde van sulke veranderinge in die beroepswêreld om Richard se pa hieroor in te lig.(4)
2. Verduidelik hoe dit Richard se pa kan help as hy van die Wet op die Ontwikkeling van Vaardighede sou weet. (3)
3. As die maatskappy sou weier om aan Richard se pa 'n geleentheid te bied om sy vaardighede te verbeter en 'n rekenaarsstelsel begin gebruik, en hy gevolglik sy werk verloor, kan hy 'n eis indien by 'n onafhanklike regsliggaam wat hulp bied aan werknemers wat onregverdig behandel is. Wat word hierdie regsliggaam genoem? (1)
4. Wat sal dit Richard se pa kos as hy sou gebruik maak van die diens van die regsliggaam wat in vraag 3 genoem is? (1)
5. Sou jy Richard se pa aanraai om by 'n vakbond aan te sluit? Gee redes vir jou antwoord.(2)
6. Noem vier maniere, buiten 'n leerlingskap, waardeur Richard ervaring kan opdoen en sy vaardighede kan ontwikkel terwyl hy werk.(4)

7. Verduidelik wat 'n leerlingskap is en hoe dit tot Richard se voordeel kan strek.(6) [21]

TOTAAL AFDELING B 27 punte

Afdeling C

Beantwoord enige TWEE vrae in hierdie afdeling.

Vraag 7

Jason kan nie besluit wat hy ná graad 9 moet doen nie. Hy was nog altyd goed daarmee om elektriese toestelle reg te maak en hy hou daarvan om sy oom in sy werkswinkel te gaan help. Hy het gehoor van die NSS- en die NBS-program, maar hy weet nie regtig wat die verskil tussen dié twee opsies is nie.

Hoe sou jy vir Jason help sodat hy die verskil tussen die NSS en die NBS sal verstaan en 'n ingeligte besluit kan neem oor wat elke opsie vir hom kan bied? [8]

Vraag 8

Toe Abeerah by haar toesighouer kla omdat die kafeteria nie halaalkos bedien nie, sê hy grappenderwys vir haar sy sal dan maar net na 'n ander geloof moet oorgaan. Abeerah is baie ontevrede hieroor en gaan kla by haar vakbond oor sy opmerking. Toe haar toesighouer daarvan uitvind, sê hy vir haar sy moet haar klag terugtrek anders sal sy haar werk verloor. Terwyl Abeerah sy nie by haar lessenaar is nie, kyk die toesighouer op haar selfoon of sy enige oproepe na die vakbond gemaak het. Abeerah betrap hom met haar selfoon in sy hand en eis 'n verskoning. Hy sê wanneer sy by die werk is, is dit sy taak om toesig oor haar te hou en hy weier om haar om verskoning te vra. Abeerah word so kwaad dat sy hom voor al hulle kollegas beledig. Sy sê vir hom hy is 'n dom man sonder enige bestuursvaardighede. Hy sê toe vir haar sy kan maar haar goed oppak en iewers anders 'n werk gaan soek.

Verduidelik watter Grondwetlike regte sowel Abeerah as haar toesighouer geskend het en gee vir hulle raad oor hulle onderskeie regte. [8]

Vraag 9

Watter van die volgende nasionale vakansiedae beteken vir jou die meeste? Kies twee en verduidelik hoekom jy dink hierdie twee dae die betekenisvolste is, deur onder meer na te dink oor hoekom ons hierdie dae vier. Sê ook hoe jy hierdie dae vier. [8]

Menseregtedag Vryheidsdag Vrouedag Erfenisdag Versoeningsdag

TOTAAL AFDELING C 16 punte

GROOTTOTAAL 70 punte

Kwartaal 2 Liggaamsopvoedingtaak (LOT)

Liggaamsopvoedingtaak (30 punte)

Beide jou deelname en bewegingsvaardighede sal in die Liggaamsopvoedingtaak in elke kwartaal geassesseer word.

- Ken aan leerders 'n punt uit 20 toe vir deelname (sien rubriek op bladsy 18).
- Assesseer hul bewegingsvaardighede op twee keer. Gee elke assessering 'n punt uit 5 vir 'totaal van 10. Gebruik die Kriteria in die rubriek op bladsy 18.

Kwartaal 2 Formele Assessering Voorbeeld 1

Memorandum

Halfjaar-eksamen (70 punte)

Afdeling A:

Vraag 1: Vind die ses onwaar stellings

a, b, c, d, i, j

(6)

Vraag 2: Ontbrekende woorde

- a geheelonthouding
- b vigs
- c ARV-middels
- d gesonde leefstyl
- e 50 000

(5)

Vraag 3: Verbind die kolomme

Kolom A	
Trauma	h
Onvrugbaar	j
Selfhandhawend	f
Instemming	i
Oppergesag van die reg	d
Waardigheid	c
Etiek	e
Stigma	a
Persoonlike leefstylkeuses	g
'n Waarde	b

(10)

Vraag 4: Beantwoord die vrae

- a 'n Soort spanning of 'n slegte gevoel wat jou lewe lank by jou kan bly (3)
- b Depressie, woede of ander geestesiektes (3)
- (Totaal: 27 punte)

Afdeling B

Vraag 5: Verduidelik hoe mense die grondwetlike waardes in ons gemeenskappe uiteleef

- a) Leerders se antwoorde sal verskil en kan enige grondwetlike waardes insluit (soos om ander mense met waardigheid en regverdig te behandel) wat hierdie mense in die gemeenskap kan uiteleef. Gee 3 punte vir elke rolmodel. 'n Onderwyser is 'n gemeenskapsleier en om grondwetlike waardes aan ander te leer is deel van hulle posbeskrywing. Hulle moet aan die jeug voorleef wat die regte manier is om op te tree. 'n Ma is die eerste rolmodel wat 'n kind het en leer ons waardes soos menswaardigheid en respek vir reëls. 'n Winkelleienaar moet alle klante regverdig en as gelykes behandel en kan daarom 'n rolmodel van menswaardige behandeling wees. 'n Taxibestuurder behoort alle mense met respek en waardigheid te behandel en kan 'n positiewe rolmodel wees deur veilig te bestuur en die padreëls te gehoorsaam.

(2 × 3 = 6 punte)

Vraag 6: Beantwoord die vrae in volsinne en kort paragrawe

- Enige vier feite van die volgende: Tegnologie het mense in sekere poste vervang of verbeterde vaardighede word in hierdie poste vereis. Daar is al hoe minder beroepe wat nie rekenaarvaardighede vereis nie. Tekenaars wat bouplanne met potlode en liniale geteken het, het nou Rekenaargeassisteerde Konseptekeninge (RAK) nodig. Die toenemende gebruik van e-pos beteken daar is minder werk vir poskantoorwerkers; die gebruik van elektroniese liassering verminder die behoefte aan liasseringklerke. Aanlynbankdienste beteken baie mense hoef nie meer bank toe te gaan nie. Baie takke het toegemaak en werknemers afgedank. Terselfdertyd skep tegnologiese tendense nuwe werkgeleenthede, soos vir selfoontegnici, tegnici vir digitale satelliet-TV en webtuiste- en videospeletjie-ontwerpers. (4)
- Hierdie wet verseker dat werkgewers vir hulle werknemers geleentheid aanbied vir opleiding en die ontwikkeling van hulle vaardighede. Richard se pa behoort met sy toesighouer te praat en te vra dat sulke geleentheid vir hom geskep word. As die maatskappy besluit om 'n rekenaarsstelsel te begin gebruik, behoort Richard se pa te vra om opgelei te word om die nuwe stelsel te kan gebruik sodat hy sy werk kan behou. (3)
- Die KVBA. (1)
- Niks; dit is gratis. (1)
- Ja, om by 'n vakbond aan te sluit sal hom help, want hulle onderhandel vir beter werksomstandighede en salarisse. (2)
- Werk onder die toesig van 'n ervare persoon; woon opleidingskursusse en slypskole by; studeer verder. (4)

7. 'n Leerlingskap is 'n manier om 'n nasionaal erkende kwalifikasie te bekom terwyl jy werk; dit hou direk verband met die werk wat jy doen. Dit bied vir jou 'n breër begrip van die werk, verhoog jou prestasie en gee vir jou die kans om bevorder te word of verder te studeer. Dit sluit in die aanleer van basiese geletterdheid, kommunikasie- en wiskundige vaardighede, sowel as die kernkennis en vaardighede van die kwalifikasie.

(6)

(Totaal: 27 punte)

Afdeling C

Vraag 7: Gee raad oor studie-opsies

Die NSS is 'n sertifikaat wat jy aan die einde van jou hoërskoolloopbaan ontvang wanneer jy graad 12 slaag. Dit is 'n driejaarkursus wat graad 10, 11 en 12 insluit. As Jason die NSS kies, moet hy minstens 7 vakke kies, wat twee tale ('n huistaal en 'n eerste addisionele taal), Wiskunde of Wiskundige Geletterdheid, Lewensoriëntering en 'n keuse van drie ander vakke insluit. Jason kan die volgende kies: Ingenieursgrafika en -ontwerp, Informasietegnologie en Lewenswetenskappe, wat goeie vakke sal wees vir iemand wat in elektronika belangstel.

Die NBS-program bied opleiding in vaardighede wat in die Suid-Afrikaanse ekonomie nodig is; as hy dus een van hierdie programme kies, sal hy waarskynlik werk kry wanneer hy klaar gestudeer het. Daar is nie genoeg mense met hierdie vaardighede in Suid-Afrika nie; dit is hoekom die regering hierdie kursusse bekendgestel het. Jason kan een van die volgende programme volg: Informasietegnologie & Rekenaarwetenskap, Megatronika, of Ingenieurs- of verwante ontwerp. Elke vlak word binne 'n jaar voltooi. Die programme sluit akademiese en praktiese leerinhoud in. Die praktiese komponent van die kursus kan by 'n werklike werkplek gedoen word sodat Jason ervaring in die ware werkomgewing sal opdoen.

(8)

Vraag 8: Los 'n grondwetlike dilemma by die werk op

Die toesighouer	Abeerah
<i>Moet by die werkplek voorsiening maak vir mense van alle godsdienste (ook in die kafeteria)</i>	<i>Het die reg op dieselfde behandeling as werknemers van ander gelowe</i>
<i>Moes nie vir Abeerah gesê het sy moet haar geloof verander nie</i>	<i>Het die reg om aan 'n geloof van haar keuse te behoort</i>
<i>Moes nie vir Abeerah gedreig het om haar klag terug te trek nie</i>	<i>Het die reg om aan 'n vakbond te behoort en daar te gaan kla</i>
<i>Mag nie Abeerah se selfoonboodskappe lees nie</i>	<i>Haar reg op privaatheid is geskend</i>
<i>Het die reg om waardig behandel te word</i>	<i>Moes die toesighouer nie voor hulle kollegas beledig het nie</i>
<i>Moet vir haar 'n skriftelike waarskuwing gegee het</i>	<i>Behoort 'n skriftelike waarskuwing te ontvang, maar mag nie afgedank word nie</i>

Vraag 9: Bespreek nasionale vakansiedae

Die leerders se antwoorde sal verskil. Hulle moet twee dae kies en die geskiedenis van die dag beskryf om só te verduidelik hoekom ons hierdie dag vier (vir 4 punte elk). Gee 1 punt vir elke verduideliking van hoe hulle hierdie dag vier.

Menseregtedag word op 21 Maart gevier. Hierdie dag gedenk die Sharpeville-skietery wat in 1960 plaasgevind het. Die mense van Sharpeville het 'n protesoptog teen die paswette van die apartheidsregering gehou. Die polisie het 69 mense doodgeskiet.

Vryheidsdag word op 27 April gevier. Hierdie dag gedenk die eerste demokratiese verkiesing wat in 1994 gehou is. Vir die eerste keer in Suid-Afrika se geskiedenis kon alle volwassenes van 18 en ouer stem.

Jeugdag op 16 Junie herdenk die begin van die protesoptogte van die jeugdiges in Soweto in 1976 teen die sogenaamde Bantoe-onderwys. Dié protesoptogte is aangevuur die instelling van Afrikaans as onderrigtaal. Op hierdie dag vier ons die jeug se bydrae tot onderwyservorming.

Vrouedag word op 9 Augustus gevier. Hierdie dag herdenk die optog na die Uniegebou in 1956 deur 20 000 vroue van oor die hele Suid-Afrika. Hulle het 'n petisie met meer as 100 000 handtekeninge teen die paswette aan die eerste minister, JG Strijdom, oorhandig.

Erfenisdag word op 24 September gevier. Hierdie dag herdenk die bydraes van die verskeie volke en hulle onderskeie kulture oor die hele land heen.

Versoeningsdag word op 16 Desember gevier. Die Slag van Bloedrivier het in 1838 tussen die Zoeloes en die Voortrekkers plaasgevind. Op dieselfde dag meer as 100 jaar later is Umkhonto we Sizwe (Spies van die nasie) – die militêre vleuel van die ANC – gestig. Op hierdie dag fokus ons daarop om vrede tussen strydende groepe te vestig.

(8)

(Totaal: 16 punte)

Groottotaal: 70 punte

Kwartaal 2 Formele Assessering

Voorbeeld 2

Halfjaar-eksamen (70 punte)

Afdeling A: 27 punte

Alle vrae in hierdie afdeling is verpligtend.

Vraag 1: Meervoudige-keusevrae

1.1 Wat is 'n "waarde"?

- a) Iets wat ons glo belangrik is
- b) Goeie onderrig
- c) Om te weet wat reg en verkeerd is

(1)

1.2 Die feit dat mense 'n ingebore reg het om gerespekteer en regverdig behandel te word eenvoudig omdat ons mense is, is 'n beskrywing van watter grondwetlike waarde?

- a) Gelykheid
- b) Waardigheid
- c) Lewe

(1)

1.3 Wat is die beste beskrywing van seksisme?

- a) Mense van verskillende geslagte word nie regverdig behandel nie.
- b) Die oortuiging dat mans beter is as vroue.
- c) Vroue moet beter werk kry.

(1)

1.4 Wat beteken die oppergesag van die Grondwet?

- a) Jy kan nie sommer jou eie reëls maak wanneer jy wil nie.
- b) Alle mense moet die waardes van die Grondwet na hulle beste vermoë uitleef.
- c) Alle wette moet in ooreenstemming met die Grondwet en sy waardes wees.

(1)

1.5 Vry en regverdigde verkiesings vorm deel van 'n demokrasie. Hoe kan jy hierdie waarde in jou lewe uitleef?

- a) Jy besluit self vir wie jy gaan stem en stem nie vir 'n party net omdat iemand anders vir jou sê jy moet dit doen nie.
- b) Jy maak seker jy praat met jou familie oor politieke partye voordat jy gaan stem.
- c) Jy weier dat mense van ander politieke partye in jou omgewing organiseer en veldtogte hou.

(1)

Vraag 2: Sê of die volgende stellings WAAR of ONWAAR is:

- 2.1 Die regering moet informasie met burgers deel.
- 2.2 'n NSB program word slegs aangebied op Vlak 4, wat soortgelyk is aan 'n Graad 12.
- 2.3 Die regering moet luister na sy burgers, en hul bekomernisse in ag neem.
- 2.4 Die regering kan die Konstitusie verander om nuwe wette te maak indien hierdie wette die burgers van die land sal bevoordeel.
- 2.5 Regeringsamptenare kan hul posisies gebruik om werk te gee aan vriende en familie.
- 2.6 Die regering moet universele volwasse stemreg ondersteun.

(6)

Vraag 3: Vul die ontbrekende woord in:

- 4.1 Volgens die Grondwet word mans en vroue in alle opsigte as _____ beskou en moet daarom as sodanig behandel word.
- 4.2 Volgens die Grondwet het ons almal die basiese reg op lewe en _____, _____ en _____.
- 4.3 Ons het die reg om vrylik te _____ en te woon en te werk waar ons verkies.

(5)

Vraag 4: Noem ses eienskappe van 'n slegte rolmodel.

(6)

Vraag 5: Noem 'n positiewe rolmodel in jou lewe en verduidelik drie eienskappe van hierdie persoon wat hom of haar 'n goeie rolmodel maak. Gee voorbeelde van hoe hy of sy hierdie eienskappe uitleef in sy of haar lewe.

Afdeling B: 27 punte

Vraag 6: Lerato sukkel om te leer, haar take by die huis te doen en haar sokker- en dansklasse ná skool by te woon.

Beskryf drie dinge wat Lerato kan doen om haar te help om haar tyd doeltreffer te bestuur. (6)

Vraag 7: Angela is vyf jaar gelede met MIV geïnfekteer. Haar familie het geweier dat sy teruggaan kliniek toe vir verdere ondersoeke omdat hulle bang is ander mense in die omgewing sal van Angela se status uitvind. Hulle het ook gesê sy moet net probeer om gelukkig te wees en haar nie toegelaat om vir berading te gaan nie. Angela word nou al hoe sieker. Toe sy op 'n dag by die skool flou val, neem haar een onderwyser haar hospitaal toe. By die hospitaal weier die verpleegsters dat Angela die inligting in haar hospitaallêer lees. Sy weet dus nie wat fout is met haar nie. Sy weet nie of sy sal bly leef en of sy sal doodgaan nie. Angela sê vir die onderwyser wat haar hospitaal toe geneem het dat sy MIV-positief is. Hy vra toe die hele klas om vir Angela te ondersteun omdat sy MIV-positief is, selfs al het Angela hom nie gevra om dit te doen nie.

7.1 Noem drie van Angela se regte wat nie in hierdie gevallestudie vir haar gegun is nie. Verduidelik jou antwoordemet voorbeelde uit die gevallestudie. (6)

7.2 Watter reg van Angela het die onderwyser in hierdie gevallestudie geïgnoreer. Verduidelik hoekom dit 'n skending van Angela se regte was. (2)

7.3 Verduidelik wat dit beteken om gestigmatiseer te word en gee voorbeelde van hoe mense wat lewe met MIV/vigs gestigmatiseer word. (4)

Vraag 8: Skryf 'n paragraaf waarin jy die voordele van die NBS en dié van die NSS as 'n verdere studie-opsie ná graad 9 met mekaar vergelyk. (9)

Afdeling C: 16 punte

Beantwoord twee van die drie vrae

Vraag 9: Beskryf en verduidelik twee positiewe invloede op jou leefstylkeuses en twee negatiewe invloede op jou leefstylkeuses. Verduidelik dan hoe een van jou leefstylkeuses jou help (of kan help) om 'n persoonlike doelwit te bereik. (8)

Vraag 10: Beskryf twee beskermingsfaktore in jou lewe en twee risikofaktore wat jy moet hanteer en wat jou gesonde besluitneming oor seksuele gedrag kan beïnvloed. Beskryf dan kortliks wat jy kan doen om jou teen die gevolge van ongesonde seksuele gedrag te beskerm. (8)

Vraag 11: Stel 'n kort program op om 'n nasionale dag te vier en koppel hierdie program aan die betekenis en belangrikheid van daardie nasionale dag. (8)

Kwartaal 2 Formele Assessering

Voorbeeld 2 Memorandum

Alternatiewe halfjaar-eksamen (70 punte)

Afdeling A: 27 punte

Vraag 1: Meervoudige-keusevrae

- 1.1 A: Iets wat ons glo belangrik is (1 punt)
- 1.2 B: Waardigheid (1 punt)
- 1.3 B. Die oortuiging dat mans beter is as vroue (1 punt)
- 1.4 C: Alle wette moet in ooreenstemming met die Grondwet en sy waardes wees (1 punt)
- 1.5 A Jy besluit self vir wie jy gaan stem en stem nie vir 'n party net omdat iemand anders vir jou sê jy moet dit doen nie. (1 punt)

Vraag 2: Sê of die volgende stellings WAAR of ONWAAR is.

- 2.1 Waar
- 2.2 Onwaar
- 2.3 Waar
- 2.4 Onwaar
- 2.5 Onwaar
- 2.6 Waar

(6)

Vraag 3: Vul die ontbrekende woord in:

- 3.1 Volgens die Grondwet word mans en vroue in alle opsigte as GELYKES beskou en moet daarom as sodanig behandel word.
- 3.2 Volgens die Grondwet het ons almal die basiese reg op lewe en VEILIGHEID, GELYKHEID en WAARDIGHEID.
- 3.3 Ons het die reg om vrylik te PRAAT en te woon en te werk waar ons verkies. (5)

Vraag 4: Enige ses eienskappe van 'n slegte rolmodel: respekteer nie die regte en vryheid van ander mense nie; laat ander toe om hulle regte te skend; skend hulle eie regte; diskrimineer teen mense wat anders as hulle is; oortree die wet; maak of aanvaar wette wat onregverdig is; het geen respek vir die howe of hofamptenare nie; stem nie in verskiesings nie; ontwing vergaderings van ander politieke partye; misbruik hulle leierskapposies of beskerm leiers wat nie hulle werk behoorlik doen nie.

(6)

Vraag 5: Die leerders sal verskillende rolmodelle kies. Hulle antwoorde behoort egter drie eienskappe van 'n goeie rolmodel in te sluit en hulle moet voorbeelde gee van hoe hierdie persoon hierdie eienskappe uitleef. (Eienskappe kan insluit: gehoorsaam die wet; behandel mense as gelykes; stem in verkiesings; maak beswaar teen diskriminasie en onregverdigheid.)

(5)

Afdeling B: 27 punte

Vraag 6:

Drie dinge wat Lerato kan doen om haar te help om haar tyd doeltrefferder te bestuur (1 punt vir elk van enige drie van die volgende wat genoem word en 1 punt vir die regte verduideliking daarvan): stel 'n doenlysie op; stel 'n daaglikse rooster op; prioritiseer; doen een taak op 'n slag; beplan; verdeel take in kleiner dele; bly gefokus. (6 punte)

(6)

Vraag 7:

7.1 Drie regte waarop Angela aanspraak kan maak: gesondheidsorg, berading, en inligting. Haar ouers het gekeer dat sy gesondheidsorg en berading ontvang; die verpleegsters het gekeer dat sy toegang het tot die inligting in haar lêer sodat sy kon uitvind wat fout is met haar.

(6)

7.2 Die reg op privaatheid. Die onderwyser het haar status sonder haar toestemming aan die klas bekendgemaak. Angela het die reg om hierdie inligting vertroulik te hou as sy dit so verkies.

(2)

7.3 Stigmatisering beteken om teen gediskrimineer te word omdat daar iets ongewoons of anders omtrent jou is wat mense ongemaklik of bang maak. Baie mense is bang dat hulle Vigs sal kry, dus stigmatiseer hulle mense met Vigs. Mense stigmatiseer ook persone wat met MIV en Vigs lewe as gevolg van die groot koste en intensiewe sorg wat die siekte tot gevolg het. Stigmatisering is verkeerd; dieselfde regte wat belangrik is vir mense met gestremdhede is ook van toepassing op mense met MIV en Vigs.

(4)

Vraag 8: Albei bied aan jou opsies om verskeie beroepe te volg. Die NBS is gekoppel aan vaardigheidstekorte in Suid-Afrika; daar is dus 'n goeie kans om werk te kry; die NBS bied opleiding in meer gefokusde of 'n kleiner reeks beroepe. 'n Goeie slaagsyfer in die NSS sal aan jou toegang tot 'n universiteit of kollege bied; die NSS is meer akademies ingestel; die NBS fokus meer op vaardighede.

(9)

Afdeling C: 16 punte

Beantwoord twee van die drie vrae

Vraag 9: Die leerders se antwoorde sal verskil. Hulle moet egter enige twee positiewe invloede en enige twee negatiewe invloede noem en beskryf; dit kan met hulle persoonlike lewe, godsdiens, familie, gemeenskap of die media verband hou. Enige positiewe leefstylkeuse en hoe hierdie keuse hulle kan help om 'n persoonlike doelwit te bereik.(8)

Vraag 10: Die leerders kan enige twee beskermingsfaktore noem: groepe en organisasies wat jongmense help om hulleself te beskerm; die plaaslike kliniek; geloof in die toekoms; 'n goeie selfbeeld; die vermoë om selfhandhawend te kommunikeer; die vermoë om te onderhandel; die vermoë om probleme op te los; betrokke ouers. Enige twee risikofaktore: die oortuiging dat slegte dinge nie met jou sal gebeur nie; 'n swak selfbeeld, 'n swak verhouding met teenoorgestelde geslag; gebrek aan ouerleiding; middelmisbruik; armoede; die familie, gemeenskap, vriende of portuurgroep se norme. Maniere om jouself te beskerm kan insluit: om jou heeltemal van seks te onthou; om jou te omring met mense wat jou

ondersteun; om jou gedrag te verander en veilige seks te kies deur aan die gevolge te dink; om te beplan wat jy moet doen; om ondersteuning te vra om jou besluite deur te voer.

(8)

Vraag 11: Die leerders se antwoorde sal verskil. Maak seker hulle noem die agtergrond van die nasionale dag; die aktiwiteite moet verband hou met die belangrikheid van die dag; hierdie verband moet duidelik na vore kom of verduidelik word. Die plan moet haalbaar wees en binne die leerder se vermoë val.

(8)

Review Copy

Kwartaal 3

Eenheid	Tydsduur	Onderwerp	Aktiwiteite
Eenheid 1	3 uur	Beroeps- en vakkeuses	1-3
Eenheid 2	3 uur	Verbeter jou liggamlike welstand (1)	1-2
Eenheid 3	3 uur	Vrywillige dienslewering	1-3
Eenheid 4	3 uur	Verbeter jou liggamlike welstand (2)	1-3
Eenheid 5	4 uur	Hoe om geweld te hanteer	1-4
Eenheid 6	4 uur	Verbeter jou liggamlike welstand (3)	1

KERNKONSEPTE EN DEFINISIES	
aktivis	Iemand wat daadwerklik optree om politieke of sosiale verandering teweeg te bring
alternatiewe	Dinge wat jy in plaas van iets anders kan doen of gebruik
aspirasie	Begeerte om iets te doen of te hê
bedlêend	Om aan 'n bed gekluister te wees; om weens 'n siekte nie uit die bed te kan opstaan nie
bevoorreg	Mense wat meer voordele as ander het
borgskap	'n Persoon of organisasie voorsien geld om 'n gebeurtenis te finansier
definieer	Om duidelik uiteen te sit wat iets is en nie is nie
donasie	'n Geskenk of bydrae tot 'n liefdadigheidsorganisasie
fondsinsameling	'n Georganiseerde aktiwiteit om geld vir 'n nuwingsgewende organisasie in te samel
huishoudelike mishandeling	Geweld en emosionele mishandeling wat tussen twee mense in 'n verhouding plaasvind
kompromis	'n ooreenkoms tussen twee mense sodat albei gedeeltelik kry wat hulle wil hê, maar nie alles nie
korporatiewe maatskaplike verantwoordelikheid	Wanneer maatskappye hulle hulpbronne tot voordeel van die gemeenskap gebruik, maar nie om 'n wins te maak nie
minimum	Die kleinste of minste moontlik
momentum	Krag wat deur beweging opgebou word
onrus	'n Toestand van verwarring of geraas

organies	Iets wat natuurlik groei, sonder chemiese bemestingstowwe of pesdoders
prospektus	'n Boek of gedrukte dokument wat vir jou inligting oor 'n skool, kollege of universiteit gee met die doel om die instelling te adverteer
samewerking	Om saam met iemand anders of 'n groep te werk om iets te doen of te skep
slagoffer	'n Persoon wat deur iemand of iets seergemaak, leed aangedoen of doodgemaak word
statistiek	Syfers wat ingesamel is om inligting oor iets te voorsien
stres	'n Gevoel van bekommernis weens probleme in jou lewe
terminaal	'n Siekte wat nie genees kan word nie en uiteindelik tot die dood lei
Trust	'n Organisasie wat geld belê en die wins gebruik om 'n liefdadigheidsorganisasie te help
Vermin	Om iemand so erg seer te maak dat hulle liggaam permanent beskadig is
Veroordeel	Om iemand te blameer
Volhoubaar	Iets wat nie die omgewing sal beskadig of die aarde se hulpbronne sal uitput nie
Weeskind	'n Kind wie se ouers gesterf het
Xenofobie	Vrees of haat vir mense van ander lande of kulture

KWARTAAL 3 Daaglikse klas aktiwiteit aanbeveling		
Wêreld van werk: Beroep en vakkeuses – 3 ure		
Aktiwiteit 1: Skryf oor die vakke waarin jy belangstel	Bladsy 96 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Vul 'n werkblad oor loopbaan- en vakkeuses in	Bladsy 97 in LB	Die klas aktiwiteitdeel van hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem.
Aktiwiteit 3: Doen 'n mondeling voorstelling oor jou loopbaan keuse	Bladsy 100 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 45-60 te minute neem om te voltooi in die klas.
Gesondheid, sosiale en omgewingsverantwoordelikheid: Vrywilligheid – 3 ure		
Aktiwiteit 1: Dink aan die Wêreld Woef Toer	Bladsy 105 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Evalueer die bydrae van organisasies wat vrywillige diens doen	Bladsy 110 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 50-60 minute te neem om te voltooi in die klas.

Aktiwiteit 3: Hoe kan jy help?	Bladsy 112 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 50-60 minute te neem om te voltooi in die klas.
Gesondheid, sosiale en omgewingsverantwoordelikheid: Gesondheid en veiligheidskwessies wat verband hou met geweld – 4 ure		
Aktiwiteit 1: Gesels oor gemeenskapsgeweld	Bladsy 117 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 35-45 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Identifiseer die uitwerking van geweld	Bladsy 119 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 3: Ontleed 'n voorbeeld van konflikbeheer	Bladsy 122 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 15-20 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 4: Hou 'n dinkskrum oor maniere om jouself te beskerm	Bladsy 124 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 50-60 minute te neem om te voltooi in die klas.

EENHEID

Beroeps- en vakkeuses

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 94 tot 100

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: Graad 9 is 'n belangrike jaar vir die leerders omdat dit die jaar is waarin hulle moet kies watter vakke hulle in graad 10-12 gaan neem. Dit is 'n groot besluit, want dit kan die leerders se beroepsdoelwitte beïnvloed. Moedig die leerders aan om nie 'n spesifieke vak te kies net oor die onderwyser wat dit aanbied nie, en om nie toe te laat dat hulle portuurgroep hulle vakkeuse beïnvloed nie. Leerders behoort vakke te kies wat vir hulle die beste is.

In hierdie eenheid sal die leerders:

- meer leer oor die vakke wat hulle in graad 10-12 kan neem
- verstaan watter vaardighede en vermoëns hulle vir spesifieke vakke en beroepe nodig het
- deur 'n proses gaan om vakke vir graad 10-12 te kies.

Aktiwiteit 1 Skryf 'n kort opstel oor jou vakkeuses

Leerdersboek bl.96

Riglyne vir onderrig

Vir hierdie aktiwiteit moet die leerders alleen werk en 'n joernaalinskrywing oor 'n onderwerp van hulle keuse maak. As daar genoeg tyd is, kan dit in klastyd gedoen word of anders as huiswerk gegee word. Vraag 1-3 sal die leerders help om hulle opstelle te struktureer. Hulle moet die opsies wat vir hulle beskikbaar is, evalueer, die vakke aan die beroep van hulle keuse of verdere studie koppel en uiteindelik hulle vakkeuses maak. As die leerders onseker is oor hulle vakkeuse, sal die lys beroepe wat met die verskillende vakke verband hou en die tabel met eienskappe van die verskillende beroepe en vakke, op bladsy 103-106 van die Leerdersboek, hulle baie kan help.

Ondersteuning

Die leerders het dalk 'n beperkte begrip van watter beroepe beskikbaar is en kan dit moeilik vind om deur al die tabelle en kategorieë te werk. Bring 'n alledaagse voorwerp saam klas toe, soos 'n beker, 'n metaalplaat of 'n selfoon. Vra dan die leerders om 'n dinkskrum te hou oor soorte beroepe wat met daardie voorwerp verband hou. Dit kan insluit mynwerkers, toesighouers, winkelassistente, bestuurders, ingenieurs, kunstenaars, rekenmeesters, ensovoorts. Help dié leerders wat sukkel om die skriftelike inhoud te bemeester deur uit te vind in watter beroepe hulle belangstel. Werk dan stap vir stap saam met hulle deur die vakkeuses wat vir hulle onderskeie beroepe relevant is. Moedig hulle aan om te dink aan die beelde wat in die klas gebruik is om hulle met hulle idees te help.

Aktiwiteit 2

Voltooi 'n werkvel oor beroep- en vakkeuses

Leerdersboek bl.97

- 1 Die vier vakke wat verpligtend is vir die NSB is:
2 SA tale; Wiskunde of Wiskundige Gelleterdheid; Lewensoriëntering
- 2 Verander skole of verander vakkeuses.
- 3 Die minimum slaagsyfer vir die NSB in Graad 12 is as volg:
Vir Eerste Huistaal : 40%
Vir twee ander vakke: 40%
Vir drie ander vakke: 30%

Aktiwiteit 3

Doen 'n mondelinge aanbieding oor jou vakkeuse

Leerdersboek bl.100

Leerders moet 'n 1-minuut mondelinge aanbieding voorberei waarin hulle hul beroepskeuse verduidelik; hoekom hulle dink dat hulle goed geskik is vir die beroep; wat hulle van hou met betrekking tot die beroep en watter skoolvakke hulle sal moet kies. Antwoorde sal verskil.

1. Klasmaat moet terugvoering bied nadat hulle geevalueer het of die leerder werklik goed geskik is vir die beroep, en of hulle goeie vakkeuses gemaak het. Antwoorde sal verskil.
2. Antwoorde sal verskil; leerders moet evalueer of hul beroepskeuse 'n positiewe impak sal hê op hul gemeenskap.

EENHEID

2

Verbeter jou liggaamlike welstand (1)

Eenheidsdoersig

Leerdersboek bladsy 101 tot 103

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: In hierdie eenheid sal die leerders 'n hindernisbaan voltooi om hulle individuele vaardighede sowel as hulle portuur- of groepvaardighede in die bewegingsaktiwiteite te verfyn. Die leerders moet al hierdie bewegingsaktiwiteite kan bemeester, hulle portuurgroep kan help en hulle vaardigheid kan assesseer. Herinner die leerders dat hulle voortdurend hulle vaardigheid moet verhoog omdat dit goed is vir hulle gesondheid en vir hulle meer punte verdien.

Veiligheidswenke

Praat met die leerders oor die volgende veiligheidswenke om seker te maak hulle voorkom moontlike beserings. Die leerders moet:

- 'n veilige area kies, wat ver weg is van voorwerpe soos pale, doelpale en geboue.
- enige moontlike gevaarlike voorwerpe soos glas, klippe en dorings uit die omgewing verwyder voordat hulle met die aktiwiteite begin.
- wag vir hulle spanmaats om 'tuis' te bereik voordat hulle begin, om enige beserings te vermy deur byvoorbeeld teen mekaar vas te hardloop.
- versigtig in die hoepels trap sodat hulle nie struikel nie.
- bottels met water na alle LO-klasse saambring.
- opwarm voordat hulle die oefeninge doen en afkoel wanneer hulle klaar is met al die oefeninge.

Aktiwiteit 1 Voltooi hierdie reeks oefeninge

Leerdersboek bl.101

Riglyne vir onderrig

Die hindernisbaan bestaan uit ses stasies. Elke stasie moet 'n bestuurder hê, wat sal seker maak dat die leerders weet wat om te doen. Die bestuurders behoort ook die vordering

tussen die stasies te vergemaklik. Die leerders werk twee-twee saam.

Hulpbronne benodig

Geen.

Warm op

- Stap en draf.
- Swaai en roteer die liggaam en liggaamsdele.

Stasie 1 – Narspronge

Vra die leerders om tien narspronge te doen.

Stasie 2 – Naellope

Vra die leerders om oor 'n kort afstand te nael en dan agteruit terug te hardloop.

Stasie 3 – Rekspronge

Vra die leerders om met hulle regterbeen 'n groot tree vorentoe te gee en dan ses rekspronge te doen; daarna gee hulle 'n groot tree vorentoe met hulle linkerbeen en doen ses rekspronge.

Stasie 4 – Knipmes-opsitte

Laat die leerders op hulle rug lê, met hulle arms bokant hulle kop uitgestrek. Wanneer hulle uitasem, buig hulle by die middellyf en lig hulle arms en bene tot in 'n knipmes-posisie. Wanneer hulle inasem, laat sak hulle hulle arms en bene tot in die beginposisie. Herhaal tien keer.

Stasie 5 – Bonsspronge

Vra die leerders om tien keer vorentoe en agtertoe te bons en dan tien keer van kant tot kant. Herinner hulle om hulle liggaam so regop moontlik te hou terwyl hulle bons.

Stasie 6 – Opsitte

Laat die leerders oorkant 'n maat gaan sit. Vra hulle om hulle knieë te buig en hulle bene met hulle maat s'n te kruis. Wanneer hulle uitasem, sit hulle regop en klap hulle hande teen hulle maat s'n. Wanneer hulle inasem, gaan lê hulle plat. Herhaal hierdie oefening tien keer.

Koel af

- Stap stadig.
- Doen arm-, been- en skouerstrekke.

Riglyne vir onderrig

Die leerders bly in hulle pare om oor hulle vaardigheid met Aktiwiteit 1 te praat. Die vrae op bladsy 109 van die Leerdersboek kan hulle hiermee help. Stap tussen die groepe deur en assesser hulle terugvoering aan mekaar op 'n informele wyse.

Ondersteuning

Leerders wat onfiks is, kan die oefeninge by elke stasie minder kere herhaal.

EENHEID**Vrywillige dienslewering****Eenheidsoorsig**

Leerdersboek bladsy 104 tot 112

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: Suid-Afrika se Grondwet beskerm ons basiese maatskaplike en omgewingsregte, maar ons het ook 'n verantwoordelikheid om 'n positiewe bydrae te lewer tot die samelewing waarin ons leef. In ons gemeenskappe is daar baie individue en organisasies wat help om maatskaplike en omgewingsdienste te lewer om só te ondersteun wat die regering doen. Hulle maak staat op die diens van vrywilligers wat bereid is om ander te help sonder om betaling daarvoor te verwag.

In hierdie eenheid sal die leerders:

- verstaan watter verantwoordelikheid individue en gemeenskappe het om hulle tyd en vaardighede vrywillig aan te bied
- lees oor verskillende soorte organisasies wat vrywillige dienswerk lewer
- meer leer oor verskillende soorte vrywillige dienswerk: om die minderbevoorregtes te help; om hulp te verleen aan die mense wat deur MIV en VIGS en ander terminale siektes geraak word.

Ondersteuning

Sommige leerders kan dit moeilik vind om die gevallestudies op bladsy 113, 114, en 115 te lees. Laat hulle dit saam met leerders lees wat sterker vaar hierin sodat hierdie leerders hulle kan help. Gesels met die klas oor die moeilike woorde en laat 'n paar sterker leerders opsom waaroor die gevallestudies gaan om die ander leerders se begrip te verbeter.

Aktiwiteit 1**Dink aan die Werêldwoef-toer**

Leerdersboek bl.105

- 1 Om mense meer bewus te maak van hond-aanneming en verantwoordelike troeteldiereienaarskap.
- 2 66 hond-aannemings verenigings
- 3 By die DBV
- 4 Leerders se antwoorde sal verskil.

Aktiwiteit 2**Evalueer die bydrae van organisasies wat vrywillige diens lewer**

Leerdersboek bl.110

Riglyne vir onderrig

Die leerders behoort hierdie aktiwiteit met 'n maat te bespreek en dan hulle eie antwoorde op die vrae neerskryf. Jy kan die navorsingsaspek van hierdie aktiwiteit (Vraag 3) uitbrei deur die leerders aan te moedig om onafhanklik aan 'n projek oor 'n nuwingsgewende organisasie te werk, wat hulle dan aan die einde van die kwartaal vir formele assessering kan inhandig.

1.
 - a) Volhoubare ontwikkeling: Wanneer ons nie die omgewing deur ontwikkeling beskadig of vernietig nie, en nie die natuurlike hulpbronne uitput nie.
 - b) Trust: 'n Regsooreenkoms waardeur 'n persoon of maatskappy opdrag gee dat 'n spesifieke deel van hulle geld vir 'n spesifieke doel gebruik moet word.
 - c) Nuwingsgewende organisasie: 'n Organisasie wat om opvoedkundige- en barmhartighedsredes bestaan en waaruit die trustees (dié wat die organisasie bestuur) nie finansiële voordeel trek nie.
 - d) Berading: Raad wat deur 'n professionele persoon gegee word.
- 2.

Funksies	ACVV Koeberg	Lifeline Pietermaritzburg	Plaas-en-Tuin Nasionale Trust	Ander (sien vraag 3)
Soort organisasie	Godsdienstige organisasie	Nie-winsgewende organisasieberading	Trust	
Belangrikste funksies/aktiwiteite	Voorsien maatskaplike dienste: onderwys, remediërende hulp, nasorgsentrum, vroeë-ontwikkelingsentrum, kospakkies,	Berading aan volwassenes, telefoonberading, persoonlike berading	Ondersteun projekte wat mense help om 'n volhoubare leefstyl te geniet	

	intervensie by mishandeling, werkskepping, ondersteuning aan bejaardes			
Rol van vrywilligers	Berading: dwelm- en alkoholmisbruik, huishoudelike geweld; Onderwys: remediërende huiswerk; Voedselskemas: middagetes vir kinders, kospakkies; Intervensie: ingryping met huishoudelike geweld, samewerking met die polisie	Berading		

3. Die leerders se antwoorde sal verskil afhangende van die onderskeie organisasies wat hulle kies.
4. Antwoorde sal verskil. Herinner leerders daaraan dat ondersteuning die gee van geld, tyd en aanmoediging insluit.

Aktiwiteit 3 Hoe kan jy help?

Leerdersboek bl.112

Riglyne vir onderrig

Die leerders werk aanvanklik alleen en skryf die antwoorde op vraag 1-3 in hulle werkboeke neer; daarna werk hulle saam met 'n maat om die aktiwiteit te voltooi.

1. a. Rose Mashale en Dawn Leppan het albei 'n behoefte in hulle gemeenskap raakgesien en op klein maniere 'n verskil begin maak; hierdie klein begin het gegroei tot waar hulle vandag is.
- b. Baphumelele Education Centre and Children's Home in Khayelitsha:
 - gee die armes kos
 - sorg vir weeskinders
 - sorg vir hawelose kinders
 - sorg vir jong kinders wat met MIV en vigs saamleef
 - reël fondsinsamelings.
 - 1 000 Hills Community Helpers Project:
 - voorsien in die behoeftes van weeskinders en weerlose kinders
 - versorg die bejaardes
 - sorg vir mense wat met MIV en vigs saamleef
 - bestuur 'n voedselskema

voorsien klere en mediese hulp

het 'n primêregesondheidskliniek wat ook na-ure vir noodgevalle beskikbaar is en tuisversorging bied.

2. Nee, hulle bestuur nuwingsgewende organisasies, wat beteken hulleself word nie finansiële bevoordeel nie.
3. Die leerders se antwoorde sal verskil; kyk na die krag van die redenasie. Vroue en mans behoort by vrywilligerorganisasies betrokke te raak.
4. Die leerders doen twee-twee navorsing oor 'n gemeenskapsorganisasie.
5. Die leerders se antwoorde sal verskil. Maak seker dit moedig mense aan om die werk van die gemeenskapsorganisasie te ondersteun.

EENHEID

4

Verbeter jou liggaamlike welstand (2)

Eenheidsdoersig

Leerdersboek bladsy 113 tot 114

Aanbevole tyd: 3 uur

In hierdie eenheid neem die leerders deel aan die liggaamlike bewegings wat hulle tydens die reeks oefeninge aangeleer het, en verfyn (verbeter) dit. Moedig die leerders aan om goed voor te berei omdat hulle vaardighede geassesseer sal word. Daar is drie aktiwiteite in hierdie eenheid. Verdeel die klas in twee spanne – A en B. Ken dieselfde hoeveelheid tyd aan elke aktiwiteit toe.

Aktiwiteit 1 Hardloop

Leerdersboek bl.113

Riglyne vir onderrig

Hulpbronne benodig

- Keëls
- Fluitjie

Warm op

- Draf stadig op een plek.
- Hardloop

Pak drie rye keëls uit. Gee die volgende opdrag aan die leerders: Wanneer jy die fluitjie blaas, hardloop hulle verby die eerste ry keëls tot by die tweede ry keëls en dan agteruit tot by die eerste ry. Sonder om te stop moet hulle dan verby die tweede ry keëls tot by die

derde ry keëls hardloop, waar hulle sal eindig.

Koel af

Hou toesig oor die leerders terwyl hulle been-, arm- en skouerstrekke doen.

Aktiwiteit 2 Opsitte en naellope

Riglyne vir onderrig

Hulpmiddels benodig

Fluitjie

Opwarming

Draf stadig op die plek.

Opsitte en naellope

Laat leerders op hulle rûe lê met hulle knieë gebuig en hul hande agter hul koppe. Soos hulle uitasem, moet hulle hul bolywe opkrul in 'n opsit, en uitasem soos hulle terugsak na die beginposisie. Verduidelik dat, wanneer jy die fluitjie blaas, hulle 10 opsitte moet doen en dan terughardloop na die beginpunt.

Afkoeling

Maak seker dat leerders been-, arm- en skouerstrekke korrek uitvoer.

Aktiwiteit 3 Toets die krag van jou maagspiere

Leerdersboek bl.114

Riglyne vir onderrig

Hulpbronne benodig

- Fluitjie

Warm op

- Stap
- Swaai en roteer die liggaam en liggaamsdele.
- Opsitte en naellope

Vra die leerders om op hulle rug te gaan lê. Wanneer hulle uitasem, moet hulle hulle bolyf

en bene na mekaar toe lig (knipmes-posisie). Sê vir die leerders wanneer jy die fluitjie blaas, moet hulle die oefening tien keer herhaal, dan opstaan en na die eindstreep toe loop.

Koel af

Vra die leerders om te gaan lê en stadig asem te haal.

Assessering

Gebruik die rubriek op bladsy 18 om die leerders se uitvoering van al drie die aktiwiteite te assesseer.

EENHEID

Hoe om geweld te hanteer

Eenheidsdoersig

Leerdersboek bladsy 115 tot 125

Aanbevole tyd: 4 uur

Agtergrondinligting: Die hoë voorkoms van geweld in Suid-Afrika beïnvloed almal se gesondheid en veiligheid. Die bedreiging van geweld verhoog stres, wat beteken ons voel dikwels bang en onveilig. Geweld vind plaas wanneer een persoon of 'n groep mense iemand anders doelbewus seermaak deur hulle onder meer te boelie, te slaan, met die vuus te slaan, te steek, te skiet en te verkrag.

Terwyl jy hierdie eenheid aanbied, hou in gedagte dat sommige leerders die slagoffers van geweld kan wees of iemand kan ken wat mishandel word. Wees sensitief hiervoor. Maak seker jy skep 'n atmosfeer van vertroue sodat leerders gemaklik daarmee sal voel om na jou toe te kom met die probleme wat hulle ervaar. In hierdie eenheid gaan jy met hulle praat oor geweld by die huis, by die skool en in die gemeenskap, asook oor die redes vir geweld en die invloed wat dit het.

Julle ondersoek alternatiewe vir geweld, soos probleemoplossingsvaardighede en maniere om konflik te voorkom en te hanteer. Om jouself en ander mense teen geweld te kan beskerm, is 'n belangrike voorkomingsmaatreël, maar as leerders of enigiemand wat hulle ken aan geweld blootgestel word, is daar nasionale-, provinsiale- en gemeenskapsorganisasies en -programme by wie hulle hulp kan vra.

'n Belangrike boodskap wat elke leerder aan die einde van hierdie eenheid behoort te ontvang, is dat ons almal iets kan doen om die kringloop van geweld te stuit.

Ondersteuningsaktiwiteit

Sommige leerders sal dit makliker vind om die kringloop van geweld te verstaan deur na 'n rolspel te kyk van 'n situasie wat ontvou. Jy kan die leerders wat goed is in toneelspeel vra

om 'n scenario van emosionele geweld, wat deur elke fase van die kringloop gaan, uit te beeld. (Dit kan 'n uitbreidingsaktiwiteit vir daardie leerders wees.) Dié leerders wat sukkel met die skriftelike inhoud kan dan die rolspel evalueer en deur visuele en auditiewe geheue leer.

Aktiwiteit 1 Gesels oor gemeenskapsgeweld

Leerdersboek bl.117

Riglyne vir onderrig

Die hele klas kan die eerste deel van hierdie aktiwiteit saam doen. Ruim tyd in sodat die leerders die storie kan lees en dan geweld in hulle gemeenskap bespreek. Laat die leerders twee-twee of in klein groepies saamwerk om die vrae te beantwoord. Stap in die klas rond en luister na hulle gesprekke. Stel enige wanopvattinge reg en deel dit met die res van die klas. Neem die leerders se kort toesprake in vir assessering en kies dan 'n paar om in die klas voor te lees.

Aktiwiteit 2 Identifiseer die uitwerking van geweld

Leerdersboek bl.119

Riglyne vir onderrig

Die leerders kan hierdie aktiwiteit twee-twee voltooi. Lees saam met hulle deur die aktiwiteit om seker te maak hulle verstaan wat van hulle verwag word. Verduidelik enige terme wat hulle nie verstaan nie. Gesels in die klas oor die antwoorde.

Die volgorde van gebeure kan van individu tot individu wissel, afhangende van hulle verwysingsraamwerk of spesifieke vrese. Selfs geslag kan 'n rol speel. Die gebeure wat waarskynlik PTSV sal veroorsaak, is:

- om te sien hoe 'n ouer vermoor word
- om seksueel mishandel te word
- om seksuele geweld te sien gebeur
- om tydens 'n skietvoorval teenwoordig te wees
- om geweld in die gemeenskap te sien gebeur.

Die simptome van PTSV, wat die meeste onder tieners voorkom, is roekeloosheid en aggressiewe gedrag.

Aktiwiteit 3 Ontleed 'n voorbeeld van konflikbestuur

Leerdersboek bl.122

Riglyne vir onderrig

Dit is 'n groepaktiwiteit wat besprekings en debatvoering sal aanmoedig. Die leerders lees die dialoog tussen Bonolo en Carmen en beantwoord dan die vrae.

1. Die tegnieke vir konflikbestuur wat Bonolo en Carmen reg gebruik het was:
 - a Om na mekaar se standpunt te luister
 - b Om te sê waarmee hulle saamstem en waarmee hulle nie saamstem nie
 - e Om te vra hoe die probleem opgelos kan word.
2. Die leerders se antwoorde sal dalk verskil. 'n Voorbeeld kan wees: "Ek hou nie daarvan as iemand oor my probeer baasspeel nie, want dit laat my kwaad voel."
3. Leerders kan die volgende wenke vir konflikbestuur wat Bonolo en Carmen nie gebruik het nie, insluit:
 - Gee vir die ander persoon genoeg tyd om te sê wat hulle nodig het sonder om hulle in die rede te val of te oordeel.
 - Probeer fokus op die probleem, eerder as op die ander persoon.
 - Gebruik 'ek-stellings'.
 - Vra die persoon om vir jou te verduidelik hoe hy of sy jou standpunt verstaan.

Aktiwiteit 4 Hou 'n dinkskrum oor maniere om jouself te beskerm

Leerdersboek bl.124

Riglyne vir onderrig

Die fokus van hierdie aktiwiteit val op hoe om nuwe oplossings te vind. Vra die leerders om hierdie aktiwiteit in klein groepies te voltooi. Herinner hulle om nie te hard te raas terwyl hulle dinkskrum nie.

1. Die oplossing om die potte teen mekaar te kap het gehelp om geweld te voorkom omdat
 - dit die bure inlig wanneer daar geweld plaasvind en dat hulle moet kom help.
 - dié wat die geweld pleeg, skaam sal wees en waarskynlik nie met hulle gedrag sal voortgaan nie.
 - die mense in die dorpie, wanneer hulle die potte hoor kap, die polisie sal bel as hulle nie self kan gaan help nie.
2. Die leerders se antwoorde sal verskil.
3. Die leerders se plakkate sal verskil. Assesseer hulle plakkate deur 'n standaardrubriek daarvoor op te tel.
4. Leerders se antwoorde sal verskil; hulle moet die effektiwiteit van hulle plakkate in 'n kort paragraaf evalueer.

Verbeter jou liggaamlike welstand (3)

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 126 tot 127

Aanbevole tyd: 4 uur

Hierdie eenheid kombineer al die bewegingsaktiwiteite van die vorige eenhede en is daarop gemik om elke leerder se prestasievlak te assesseer. Die leerders gaan 'n hindernisbaan voltooi. Jy sal vir hulle instruksies gee hoe om die baan te voltooi. Die wenspan is die een wat die baan eerste voltooi.

Aktiwiteit 1 **Neem deel aan bewegings aktiwiteite**

Leerdersboek bl.126

Riglyne vir onderrig

Hulpbronne benodig

- 12 keëls
- 10 hoepels
- 'n fluitjie

Opdragte

Die hindernisbaan bestaan uit vyf stasies, wat deur die keëls gemerk word.

Warm op

- Draf stadig op een plek.
- Swaai en roteer die liggaam en liggaamsdele.

Stasie 1 – Voltooi 'n hindernisbaan

Wanneer die fluitjie blaas, maak die leerders beurte om op hulle linkervoet deur die hoepels vanaf Stasie 1 na Stasie 2 te hop. Hulle trap een keer in elke hoepel. Hulle naelloop dan van Stasie 2 na Stasie 3 en terug. Hulle hop weer deur die hoepels, maar hierdie keer gebruik hulle hulle regtervoet op pad terug na Stasie 1. Wanneer een hele span klaar is, begin hulle met Stasie 2.

Stasie 2

Vra die leerders om van Stasie 1 na Stasie 2 te beweeg deur rekspronge te doen. Hulle

naelloop dan van Stasie 2 na Stasie 3 en terug. Laastens doen hulle rekspronge van Stasie 2 terug na Stasie 1.

Stasie 3

Die leerders hardloop terug van Stasie 1 na Stasie 2 en nael dan van Stasie 2 na Stasie 3 en terug. Om hierdie stasie te voltooi, moet die leerders van Stasie 2 na Stasie 1 hardloop.

Stasie 4

Die leerders bons op en af van Stasie 1 na Stasie 2, nael van Stasie 2 na Stasie 3 en terug na Stasie 2 voordat hulle van kant tot kant bons om by Stasie 1 terug te kom.

Stasie 5

Dit is die laaste stasie van die baan. Die leerders staan twee-twee met hulle gesigte na mekaar toe. Hulle lig hulle hakke stadig totdat hulle op die bal van hulle voete balanseer en bly tien tellings lank in hierdie posisie. Hulle kan dan ontspan en die beweging vier keer herhaal.

Koel af

Hou toesig oor die leerders wat afkoel nadat hulle die baan voltooi het.

Assessering

Gebruik hierdie rubriek om die leerders se prestasie tydens die hindernisbaan te assesseer:

Kwartaal 3 Formele Assessering Voorbeeld 1

Projek (70 punte)

Let op die volgende:

Jy moet die inligting vir jou projek ná skoolure insamel.

Jy moet die projek in klastyd voltooi.

Opsies ná graad 9

Vir hierdie projek moet jy 'n geskrewe pamflet met minstens drie bladsye inhandig en vir die klas van jou bevindings vertel.

1. Kies 'n beroep waaroor jy graag meer wil weet. Skryf op die eerste bladsy van jou pamflet jou naam en die naam van die beroep wat jy eendag wil volg, byvoorbeeld Sinen Majola – Toerleier.
2. Vind uit of dit vir jou die beste sal wees om 'n NSS- of 'n NBS-program te volg om jou beroepsdoelwit te bereik. Lees deur die aantekeninge in jou Leerdersboek. Op die tweede bladsy van jou pamflet maak jy dan 'n lys van die voordele en die nadele van die NSS-program vir jou beroep; maak ook 'n lys van die voordele en

die nadele van die NBS-program vir jou beroep. Skryf neer watter opsie vir jou die beste sal wees.

3. Op die derde bladsy van jou pamflet skryf jy dan al die inligting oor die beroepswêreld neer. Jy moet hierdie inligting ná skoolure insamel (uit geskrewe bronne of deur 'n onderhoud met iemand te voer), maar jy moet die skriftelike taak in klastyd voltooi. Sluit die volgende in:
- Die name van drie moontlike werkplekke vir jou beroepskeuse.
 - Kies een van hierdie werkplekke en vind uit watter regte en verantwoordelikhede die werknemers in daardie spesifieke werkplek het.
 - Vind uit watter geleenthede in daardie spesifieke werkplek bestaan om ervaring op te doen en vaardighede te verbeter.

Kwartaal 3 Formele Assessering Voorbeeld 1

Memorandum

(70 punte)

Assesseer die leerders se projekte volgens hierdie matriks:

7 kriteria	1 punt	2 punte	3 punte	4 punte	5 punte
Die leerder het bewys dat hy of sy die verskil tussen die NSS en NBS verstaan.	Die leerder verstaan nie die verskil nie.	Die leerder verstaan die verskil in 'n mate.	Die leerder verstaan die verskil.	Die leerder verstaan die verskil goed.	Die leerder verstaan die verskil uitstekend.
Die leerder kon die beroep wat hy of sy gekies het op sowel die NSS as die NBS toepas en relevante voordele en nadele van elke program gee met betrekking tot die beroep van sy of haar keuse.	Die leerder het nie voordele en nadele genoem nie.	Die leerder het 'n paar voordele en nadele genoem.	Die leerder het relevante voordele en nadele genoem.	Die leerder het 'n goeie lys met voordele en nadele ingesluit.	Die leerder het 'n uitstekende lys met voordele en nadele ingesluit.
Die leerder kon tot 'n gevolg-trekking kom ten opsigte van wat die beste program vir hom	Die leerder het tot geen Gevolg-	Die leerder het probeer om tot 'n gevolg-trekking te kom,	Die leerder het tot 'n relevante gevolg-trekking	Die leerder het tot 'n goeie gevolg-trekking	Die leerder het tot 'n uitstekende gevolg-

of haar sal wees.	trekking gekom nie.	maar was onsuksesvol.	gekom.	gekom.	trekking gekom.
Die leerder het die name gegee van 3 relevante werkplekke vir die beroep wat hy of sy gekies het.	Geen name is gegee nie.	1 of 2 name is gegee.	3 relevante werkplekke is genoem.	3 of meer hoogs relevante werkplekke is genoem.	3 of meer werkplekke is met uitstekend e redenasies genoem.
Die leerder het relevante inligting gevind oor die regte en verantwoordelike de wat die werknemers in 'n spesifieke werkplek het.	Nie bespreek nie.	'n Paar regte en verant- woordelike is bespreek.	Regte en verantwoor- delike is bespreek.	Sommige regte en verantwoor- delike is goed bespreek.	Regte en verantwoor- delike is uitstekend bespreek.
Die leerder het uitgevind watter geleenthede daar in hierdie spesifieke werkplek bestaan om ervaring op te doen en vaardighede te verbeter.	Nie bespreek nie.	Geleent-hede is in 'n mate bespreek.	Geleenthede is ingesluit.	Geleent- hede is goed bespreek	Geleenthe- de is baie goed bespreek.
Die leerder het die inligting in 'n pamflet met 3 bladsye aangebied sowel as mondelinge terugvoering gegee.	Nie aangebied nie.	Gedeel-telik aangebied.	Aangebied.	Goed aangebied.	Uitstekend aangebied.

Kwartaal 1 Liggaamsopvoedingtaak (LOT)

Liggaamsopvoedingtaak (30 punte)

Beide jou deelname en bewegingsvaardighede sal in die Liggaamsopvoedingtaak in elke kwartaal geassesseer word.

- Ken aan leerders 'n punt uit 20 toe vir deelname (sien rubriek op bladsy 18).
- Assessee hul bewegingsvaardighede op twee keer. Gee elke assessering 'n punt uit 5 vir 'totaal van 10. Gebruik die Kriteria in die rubriek op bladsy 18.

Kwartaal 3 Formele Assessering Voorbeeld 2

Projek: Doen vrywillige dienswerk in jou gemeenskap (70 punte)

Die leerders moet 'n organisasie identifiseer wat mense in hulle gemeenskap help en aanbied om as vrywilliger daar te werk. Hulle moet 'n verslag skryf oor wat hulle gedoen het, wat die organisasie doen en in watter behoeftes hulle voorsien. Hulle moet oor hierdie ervaring nadink.

In Aktiwiteit 2, op bladsy 110 van die Leerdersboek, word die leerders gevra om navorsing te doen oor 'n organisasie in hulle gemeenskap wat mense help. As hulle dit gedoen het, kan hulle hierdie projek oor daardie organisasie doen. Indien nie, moet hulle 'n organisasie identifiseer en meer oor hierdie organisasie uitvind voordat hulle met hierdie projek begin. As daar nie geskikte organisasies naby julle skool is wat vrywilligers nodig het nie, pas hierdie projek aan tot vrywillige dienswerk aan individue (soos om iemand in nood te identifiseer, vas te stel hoe hulle gehelp kan word en dit dan vir daardie mense te doen).

Riglyne

1. Identifiseer 'n organisasie naby aan jou wat die lewe vir die minderbevoorregtes beter maak en vrywilligers se hulp aanvaar.
2. Vind meer uit oor hierdie organisasie en sy missie, waardes en doelwitte.
3. In watter behoeftes voorsien hierdie organisasie?
4. Staen 'n uur of twee van jou tyd per week, ná skool of oor naweke, aan hierdie organisasie af.
5. Lê 'n verslag aan jou klas voor oor die volgende sake:
 - die werk wat jy gedoen het en die vaardighede en kennis wat jy opgedoen het
 - die visie, missie en doelwitte van die organisasie.
6. Dink na oor jou persoonlike gedagtes en ervarings oor hierdie werk. Sal jy aanhou om as 'n vrywilliger daar te werk? Hoekom, of hoekom nie? Wat, indien enigiets, het jou tydens jou ervarings diep geraak? Dink of voel jy anders ná hierdie ervaring van vrywillige dienswerk?

Kwartaal 3 Formele Assessering Voorbeeld 3

Memorandum

Projek: Doen vrywillige dienswerk in jou gemeenskap (70 punte)

Assesseer die projek volgens hierdie riglyne:

- Leerder het gereeld twee ure van sy of haar tyd aan 'n NRO in die omgewing afgestaan en breedvoerig verduidelik wat hulle gedoen het. (35)
- Leerder het die NRO-organisasie se missie, waardes en doelwitte by die verslag ingesluit. (15)
- Die verslag bevat 'n verduideliking van vaardighede en kennis wat opgedoen is. (10)
- Die verslag sluit in opregte nadenke oor persoonlike ervarings en gedagtes wat met die vrywillige dienswerk by die organisasie verband hou. (10)

Review Copy

Kwartaal 4

KWARTAAL 4 OORSIG

Eenhede	Tydsduur	Onderwerp	Aktiwiteite
Eenheid 1	2 uur	Finansiering en beplanning vir 'n studiekursus en 'n beroep	1-3
Eenheid 2	2 uur	Neem deel aan 'n prettige buitelogaktiwiteit (1)	1-2
Eenheid 3	1 uur	Bydraes van verskeie godsdienste om vrede te bevorder	1-6
Eenheid 4	1 uur	Neem deel aan 'n prettige buitelogaktiwiteit (2)	1
Eenheid 5	1 uur	Sportetiek in alle liggaamlike aktiwiteite	1-2
Eenheid 6	1 uur	Neem deel aan 'n prettige buitelogaktiwiteit (3)	1
Eenheid 7	3 uur	Uitdagende situasies: depressie, verlies, smart, krisis en trauma	1-4
Eenheid 8	3 uur	Neem deel aan 'n prettige buitelogaktiwiteit (4)	1

KERNKONSEPTE EN DEFINISIES

aftree	Om op te hou werk, gewoonlik wanneer jy ouer as 65 is
beroepswedder	Iemand wat weddenskappe hanteer en die weners betaal
bevorder	Om iets aan te moedig
borg	Om in te stem om met sekere voorwaardes vir iets te betaal
collage	'n Prent wat jy maak deur stukkies gekleurde papier, materiaal, foto's en ander voorwerpe op 'n oppervlak vas te plak
depressie	'n Behandelbare sielkundige siekte wat gekenmerk word deur 'n terneergedrukte gemoedstemming en 'n gevoel van hopeloosheid
die lewe hierna	'n Plek waarheen ons skynbaar ná ons dood gaan
divers	Uiteenlopend
etiek	'n Gedragskode wat beskryf watter gedrag reg en verkeerd is
fasiliteer	Om iets moontlik of makliker te maak
geïrriteerd	Om maklik kwaad of vies te raak

globaal	Oor die hele wêreld heen
harmonieus	Vredevol
imam	'n Aanbiddingsleier by 'n moskee
in vertroue neem	Om jou gedagtes en gevoelens met iemand te deel
intervensie	Om betrokke te raak by iets, gewoonlik namens iemand anders of wanneer hulle dit nie self kan doen nie
kalmte	Harmonie of vrede
kommissie	'n Groep mense wat 'n amptelike taak het
kredietgradering	Jou vermoë om geld wat jy geleen het, terug te betaal
krisis	'n Tyd wanneer iets baie gevaarlik of ernstig gebeur
maagdelik	Ongeskonde
medepligtig	Om saam met ander mense by iets verkeerds of onwettigs betrokke te raak
musangwe	'n Soort kaalvuiskoks wat Venda-mans beoefen
ontsteld	'n Sterk gevoel van pyn of hartseer of 'n behoefte aan hulp
oorgang	'n Verandering van een ding in 'n ander
oortreders	Mense wat misdade pleeg of iets verkeerds doen
paramedikus	Iemand wat nie 'n dokter of 'n verpleegster is nie, maar wat beseerde of siek mense kan versorg totdat hulle by 'n hospitaal kom
prioriteit	Iets wat volgens jou belangriker is as ander dinge
rente	Geld wat jy moet terugbetaal wanneer jy geld geleen het
ritmies	'n Reëlmatige patroon of maatslag
samewerking	Om te help of te ondersteun
selfmoord	Die daad om jouself dood te maak
skending	Om menseregte te ontken of te ignoreer
teenproduktief	Iets wat jou nie help nie
tegniek	'n Spesiale manier om iets te doen
terugflits	Om 'n storie te herleef asof dit op hierdie oomblik gebeur en nie iets is wat in die verlede gebeur het nie
trauma	'n Ernstige besering aan jou lyf of 'n toestand van skok of hartseer wat deur 'n spesifieke gebeurtenis veroorsaak is
vakkundigheid	'n Spesiale kennis van, of vaardigheid in, 'n spesifieke vak
versoening	Om 'n manier te vind om twee gedagtes wat skynbaar teenstrydig is te hanteer; om ná 'n rusie weer vriende te word
voorgaadse studie	Studie wat 'n Baccalaureusgraad voorafgaan
voorwaardes	Iets wat moet gebeur voordat iets anders kan gebeur
waardering	Om te verstaan en te geniet hoe goed iemand of iets is

KWARTAAL 4		
Daaglikse klas aktiwiteit aanbeveling		
Wêreld van werk: Studie en beroepsbevondsing, plan vir lewenslange leer – 2 ure		
Aktiwiteit 1: Werk 'n plan uit om jou toekomstige studies te bevonds	Bladsy 132 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-25 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Identifiseer jou doelwitte	Bladsy 135 in LB	Die klas aktiwiteit van hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem.
Aktiwiteit 3: Beraam'n plan van aksie	Bladsy 135 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 15-20 minute te neem om te voltooi in die klas.
Konstitusionele regte en verantwoordelikhede – Bydrae van verskeie godsdiense om vrede te bevorder – 1 uur		
Aktiwiteit 1: Dink na oor hierdie gebed	Bladsy 139 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Gesels oor die bevordering van vrede	Bladsy 139 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 5-10 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 3: Gesels oor Desmond Tutu se bydrae	Bladsy 142 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 4: Bespreek die bydrae van Afrika-tradisionele Godsdiens tot vrede	Bladsy 142 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 5: Kyk na die Hindoes se bydrae tot vrede	Bladsy 144 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 6: Die Islam se bydrae tot vrede	Bladsy 144 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem om te voltooi in die klas.
Konstitusionele regte en verantwoordelikhede – Sportetiek in alle fisiese aktiwiteite – 1 uur		
Aktiwiteit 1: Gesels oor regverdige spel	Bladsy 149 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 5-10 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Gesels oor spelers as rolmodelle	Bladsy 150 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 25-30 minute te neem om te voltooi in die klas.
Ontwikkeling van self in die samelewing – Uitdagende situasies – 3 ure		
Aktiwiteit 1: Dink oor depressie, smart en trauma	Bladsy 157 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 45-60 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 2: Gesels oor die oorsake van uitdagende	Bladsy 159 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 10-15 minute te neem om te voltooi in die

situasies		klas.
Aktiwiteit 3: Nuttige hanteringstegnieke	Bladsy 162 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 45-60 minute te neem om te voltooi in die klas.
Aktiwiteit 4: Strategieë om op jou emosies te reageer	Bladsy 165 in LB	Hierdie taak behoort leerders min of meer 20-30 minute te neem om te voltooi in die klas.

EENHEID

Finansiering en beplanning vir 'n studiekursus en 'n beroep

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 130 tot 135

Aanbevole tyd: 2 uur

Agtergrondinligting: In die tweede kwartaal het die leerders meer geleer oor beskikbare studie-opsies nadat hulle graad 9 voltooi het. Hulle het ook ontdek dat die verskillende vakke hulle met verskillende soorte kennis en vaardighede vir verskillende beroepe voorberei. Hierdie eenheid moedig leerders aan om meer uit te vind oor die instansies wat studie- en beroepsfinansiering verskaf en om vir lewenslange leer te beplan.

Die meeste leerders en hulle families sal nie in 'n posisie wees om verdere studies te kan bekostig sonder die hulp van 'n studentelening, 'n spesifieke studiebeurs of 'n algemene beurs nie. Die leerders moet die bronne van finansiering kan identifiseer en uitvind watter vereistes daar is om toegang tot hierdie fondse te kan kry, sowel as hoe om daarvoor aansoek te doen.

Aktiwiteit 1

Werk 'n plan uit vir betaling vir jou studies

Leerdersboek bl.132

Riglyne vir onderrig

Hierdie klasaktiwiteit moedig die leerders aan om na te dink oor hoe om 'n beroep te kies waarin hulle belangstel, om uit te vind watter kwalifikasies hulle nodig het om in hierdie veld te kan werk, en om te verduidelik hoe hulle vir hulle studies gaan betaal as hulle familie hulle nie finansiële kan help nie. Antwoorde op hierdie aktiwiteit sal wissel, afhangende van elke leerder se beroepskeuse. Maak seker die leerders noem die soort finansiering waarvoor hulle gaan aansoek doen, watter instellings hulle vir hierdie soort

finansiering sal nader en watter voorwaardes hulle verwag deel van hierdie finansiering sal wees.

Ondersteuning

Wanneer jy die verskillende soorte finansiering op bladsy 130-132 behandel, laat die leerders dit twee-twee lees. Lees dan die afdeling weer hardop in die klas en verduidelik moeilike woorde terwyl jy lees. Gee ook voorbeelde of gebruik metakognitiewe prosesse terwyl jy die teks lees. Die sal die leerders help verstaan hoe ons dink en feitlike inligting inneem. Laat hulle dan 'n opsomming maak van elke soort finansiering wat beskikbaar is. Dit sal hulle vir Aktiwiteit 1 voorberei en die leesproses waardeur hulle moet gaan om die teks te verstaan, vergemaklik.

Leerders se antwoorde sal verskil soos hulle hul ondersteuningstrukture oorweeg.

Aktiwiteit 2 Identifiseer jou doelwitte

Leerdersboek bl.135

Riglyne vir onderrig

Dit is nog 'n aktiwiteit wat die leerders selfstandig kan voltooi. Elk van die drie doelwitte wat die leerders kies, moet wenslik, meetbaar en bereikbaar wees. Die leerders se antwoorde sal verskil. Vra hulle om hulle doelwitte by jou in te handig en assesser dit volgens die bogenoemde drie kriteria. Jy kan sommige van die leerders met ongewone ("buite die boks"-denke) vra om hulle doelwitte met die klas te deel.

Vir vraag 3, moet leerders 'n paragraaf skryf om te verduidelik waarom hulle suksesvol wil wees en waarom dit belangrik is.

Aktiwiteit 3 Beraam 'n plan van aksie

Leerdersboek bl.135

Riglyne vir onderrig

Die grootste deel van hierdie aktiwiteit word individueel gedoen, maar die terugvoering vind in pare plaas. Mense kry dikwels goeie idees, maar voer dit dan nie verder nie. Dit bly net idees. Die doel van hierdie aktiwiteit is om die leerders sover te kry om die idees wat hulle in Aktiwiteit 2 gekry het, te gebruik en 'n plan van aksie op te stel om hierdie idees uit te voer. Hulle sal nie net moet bepaal hoe hulle hulle doelwit gaan bereik nie, maar ook hoe hulle die nodige geld in die hande gaan kry en watter hulpbronne hulle nodig het. As die leerders eers al hierdie inligting het en 'n aksieplan vir elke doelwit opgestel het, kan hulle hulle idees met 'n maat deel en opbouende opmerkings maak om mekaar se planne te verbeter.

Stap rond en luister na die leerders terwyl hulle aan mekaar terugvoering gee. Help die leerders om hulle aksieplanne te ontwikkel net as hulle jou vir hulp vra. Hierdie aktiwiteit moedig navorsing aan wat die leerders selfstandig behoort te kan doen.

Ondersteuning

Gebruik 'n eenvoudige voorbeeld hoe om 'n doelwit vas te stel en dan 'n plan op te stel om dit te bereik. Verduidelik elke stap en vra die leerders vir enige idees terwyl jy deur elke fase met hulle werk. Wys regte en verkeerde voorbeelde sodat leerders die proses so konkreet moontlik kan volg.

Uitbreiding

Laat die leerders 'n akademiese doelwit of 'n doelwit met hulle skoolwerk vasstel en 'n plan opstel hoe hulle dit gaan bereik. Hulle kan die proses neerskryf en wys waar hulle suksesvol en onsuksesvol was. Hulle moet dan dié aspekte van hulle planne wat hulle nie kon bereik het soos hulle verwag het nie, aanpas. Dit sal waarskynlik insluit om take in kleiner dele te verdeel, om “slimmer” te werk en ondersteuning en hulpbronne te verbeter.

EENHEID

Neem deel aan 'n prettige buitelugaktiwiteit (1)

Eenheidsdoersig

Leerdersboek bladsy 136 tot 137

Aanbevole tyd: 2 uur

Agtergrondinligting: In hierdie eenheid sal die leerders hulle vaardigheid in ontspanningsaktiwiteite verfyn. Daar word ook van hulle verwag om hulle vaardigheid in hierdie aktiwiteite self te assesseer. Hulle gaan met 'n balsport begin. Maak seker die leerders is bekend met die reëls van albei sportsoorte voordat hulle met die aktiwiteite begin.

Veiligheidswenke

- Begin alle oefensessies deur op te warm en eindig dit deur af te koel.
- Om in warm weer te hardloop laat 'n mens maklik dehidreer; maak daarom seker die leerders drink genoeg vloeistof.
- Ander veiligheidsmaatreëls vir deelname aan buitemuurse ontspanningsaktiwiteite word op bladsy 137 van die Leerdersboek gegee.

Hulpbronne benodig

- 'n netbalbal
- 'n sokkerbal
- fluitjies
- 'n netbalbaan
- 'n sokkerveld of 'n oop stuk veld met voorwerpe wat as doelpale gebruik kan word.

Aktiwiteit 1 Speel informele netbal

Leerdersboek bl.136

Riglyne vir onderrig

Lees die riglyne op bladsy 136-137 van die Leerdersboek oor hoe om informele netbal te speel. Dit word hier herhaal sodat jy maklik toegang daartoe het terwyl hierdie aktiwiteit beplan word:

- Skiet 'n muntstuk op om te bepaal watter span eerste sal speel.
- Die span wat die bal besit, is die aanvallers en die ander span die verdedigers.
- Elke keer wanneer 'n speler die bal afneem, verander die spanne: die aanvallers word die verdedigers en die verdedigers word die aanvallers.
- Die aanvallers speel met die bal en die verdedigers probeer die bal van hulle afneem.
- Onthou, gebruik tegnieke wat in LO-lesse geleer is, soos om die bal van die bors af aan te gee, bo-oor die kop te gooi, sterk te verdedig, en so meer.
- Enigiemand mag 'n doel skiet.

Aktiwiteit 2 Speel informele sokker

Leerdersboek bl.137

Riglyne vir onderrig

Lees die riglyne vir informele sokker op bladsy 137 van die Leerdersboek. Dit word hier herhaal sodat jy maklik toegang daartoe het terwyl hierdie aktiwiteit beplan word:

1. Jy sal twee spanne en twee doelgebiede aan elke kant van die speelgebied hê.
2. Net die doelwagters mag hulle hande gebruik.
3. Besluit self watter ander sokkerreëls in hierdie wedstryd sal geld en begin dan speel.

Maak seker die reëls wat die leerders verkies om in te sluit sal nie meebring dat die aktiwiteit te rof raak en beserings veroorsaak nie.

Bydraes van verskeie godsdienste om vrede te bevorder

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 138 tot 144

Aanbevole tyd: 1 uur

Agtergrondinligting: Vergifnis is 'n belangrike tema in die meeste godsdienste en 'n baie belangrike aspek in die bevordering van vrede. Godsdiensteleiers en -instellings het 'n belangrike rol om in hierdie opsig te speel.

In hierdie eenheid sal die leerders:

- meer leer oor die bydraes van die Christelike kerk en organisasies om vrede te bevorder en meer uitvind oor die Nobelpryswenner, Desmond Tutu
- verstaan watter bydraes die Hindoeïsme tot vrede gelewer het en meer ontdek oor wat Gandhi oor vrede geleer het
- ontdek watter bydraes die Afrika-tradisionele godsdienste gelewer het om vrede te bevorder
- meer uitvind oor die bydraes wat die Islam gemaak het om vrede te bewerkstellig.

Jy het waarskynlik leerders van verskillende gelowe en godsdienste agtergronde in jou klas. Maak seker dat almal se sienings gerespekteer word.

In die lig van die tyd waarbinne hierdie aktiwiteit voltooi moet word, kan die meeste van die aktiwiteite as klasbesprekings gedoen word.

Aktiwiteit 1 Dink na oor hierdie gebed

Leerdersboek bl.139

Riglyne vir onderrig

Laat die leerders die gebed op bladsy 138 van die Leerdersboek lees en dan in die klas daaroor gesels. Hierdie aktiwiteit kan as 'n groep- (klas-) bespreking voltooi word.

1. Die persoon bid hier vir eenheid onder die leiers.
2. 'n "Kwaadwillige" woord is om iets leliks te sê – woorde wat seermaak en onmin saai.
3. As elke kwaadwillige woord tot in die woestyn verdryf word, sal daar vrede wees.
4. Leerders se antwoorde sal verskil. Hulle moet mekaar se opinies respekteer.

Aktiwiteit 2 Gesels oor die bevordering van vrede

Leerdersboek bl.140

Riglyne vir onderrig

Vra die leerders om hierdie aktiwiteit in klein groepe te doen. Die leerders se antwoorde sal verskil. Stap in die klas rond en luister na hulle gesprekke.

Ondersteuning

Die gevallestudie vir Aktiwiteit 2 kan woorde, groepe en konsepte bevat wat die leerders nie ken nie. Help hulle om dit te verstaan en daaroor na te dink. Gebruik 'n aardbol of kaart, indien moontlik, om te wys waar Sirië is. Gesels oor 'n verslag oor konflik in daardie gebied. Bespreek wat die Raad van Kerke is sowel as waar Antiogië is. Vra die leerders of hulle weet van enige konflik tussen Christene en Moslems. Vra hulle om ook in ag te neem dat nie almal altyd aan hierdie konflik wil deelneem nie.

Aktiwiteit 3 Gesels oor Desmond Tutu se bydraes

Leerdersboek bl.142

Riglyne vir onderrig

Vra die leerders om op bladsy 140-141 van die Leerdersboek te lees oor Desmond Tutu se betrokkenheid by die bevordering van vrede. Gesels oor enige vrae wat die leerders nog het en verduidelik enige terminologie wat hulle uitdagend gevind het. Die leerders kan twee-twee saamwerk om hierdie aktiwiteit te voltooi.

1. Tutu het die Nobelprys vir Vrede ontvang omdat hy uitgesproke was en hard gewerk het daaraan om vrede in Suid-Afrika te bevorder.
2. Die leerders se antwoorde sal verskil op grond van hulle godsdienstige en kulturele agtergrond. Kyk na hoe sterk hulle argumente is.
3. Die leerders se antwoorde kan verskil afhangende van denominasionele invloede, kulturele invloede, ensovoorts.

Aktiwiteit 4 Bespreek die bydraes van Afrika-tradisionele godsdienste

Leerdersboek bl.142

Riglyne vir onderrig

Hierdie aktiwiteit kan as 'n klasbespreking voltooi word.

1. Ubuntu is 'n redelik moeilike konsep wat deeglik bespreek sal moet word: mense is mense deur ander mense (mense is wie hulle is as gevolg van die mense rondom hulle).
2. As jy vrede en eenheid begeer, moet jy dit uitleef of beliggaam sodat jy die ander mense rondom jou sal bemagtig om dit ook uit te leef en te beliggaam.

3. Op grond van gedeelde oortuigings is hierdie tradisionele godsdiensteleiers in 'n uitstekende posisie om vrede in hulle uiteenlopende gemeenskappe te bevorder.

Aktiwiteit 5 Kyk na Hindoeïsme se bydrae tot vrede

Leerdersboek bl.144

Riglyne vir onderrig

Hierdie aktiwiteit kan as 'n klasbespreking gedoen word.

1. Hindoes glo jy behoort te leer om jou vyande lief te hê en dat jy geen wese, mens of dier, kwaad mag aandoen nie.
2. Toe Gandhi gesê het: “'n Oog vir 'n oog maak net die hele wêreld blind,” het hy bedoel wraak bereik niks nie; dit lei net tot 'n gewelddadige kringloop van woede en aggressie.
3. Eerder as om geweld te gebruik om sake reg te stel, sê satyagraha 'n beter manier om verkeerde gedrag reg te stel is deur mense geduldig en deernisvol te leer hoe om dinge op die regte manier te doen.
4. Nelson Mandela was nie bereid om apartheid met geweld teen te staan nie. Hy het geglo passiewe weerstand sal die apartheidsregering uiteindelik tot 'n val bring. Selfs wanneer hy weerspreek en teengestaan is, het sy benadering dieselfde gebly.

Aktiwiteit 6 Kyk na Islam se bydrae tot vrede

Leerdersboek bl.144

Riglyne vir onderrig

Hierdie aktiwiteit kan as 'n klasbespreking voltooi word.

1. Die Moslems glo 'n mens moet geduldig wees met jou vyande en hulle met innerlike vrede hanteer.
2. “Innerlike vrede” is die afwesigheid van tweestryd binne jouself, selfs midde-in 'n konfliktsituasie. Hierdie mense is goeie vredemakers, want dié wat innerlike vrede het, raak nie emosioneel betrokke by situasies nie en kan dit met groter kalmte en helderheid benader en hanteer.
3. Leerders se antwoorde sal verskil.

Neem deel aan 'n prettige buitelugaktiwiteit (2)

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 145 tot 147

Aanbevole tyd: 1 uur

Agtergrondinligting: Hierdie eenheid fokus op verskillende danse en bewegings as ontspanningsaktiwiteite in die buitelug. Dit is 'n prettige manier om die leerders se liggaamlike welstand te bevorder. Alle dansstappe sluit bewegingstegnieke en fiksheidskomponente in.

Die aktiwiteite moedig kreatiwiteit onder die leerders aan. Jou rol sal wees om toesig te hou oor die voorbereiding en praktiese oefeninge en om ondersteuning, leiding en raad te gee waar nodig.

Laat die leerders in groepe 'n dans kies en gepaste dansbewegings uitwerk. Hulle moet so gereeld moontlik oefen. Maak seker die leerders sluit opwarmings- en afkoel-aktiwiteite by hulle opvoerings in.

Aktiwiteit 1 Kies 'n dans

Leerdersboek bl.145

Riglyne vir onderrig

Verdeel die leerders in groepe van agt of tien elk en laat elke groep 'n kaartjie of 'n stukkie papier met die naam van 'n dans daarop kies. Hulle gaan daardie dans dan opvoer. Die keuses is die rubbersteweldans, 'n bruilofsdans, die ingoma, die indlamu of die inkwahla. Die leerders kan in die Leerdersboek meer oor hierdie verskillende danse lees. As 'n groep sal hulle moet besluit wat hulle gaan dra, watter voorwerpe hulle sal nodig hê en op watter musiek hulle gaan dans. Hulle moet 'n dans van tien minute uitwerk wat hulle vir die res van die klas sal opvoer.

Stap tussen die groepe deur terwyl hulle hulle beplanning doen en begin oefen. Maak seker elke leerder lewer 'n bydrae om die dans te beplan en neem aan die aktiwiteit deel.

Verdere assessering van die danse sal tydens Eenheid 6 (sien bl 161 van die LB) gedoen word.

Sportetiek in alle liggaamlike aktiwiteite

Eenheidsorsig

Leerdersboek bladsy 148 tot 151

Aanbevole tyd: 1 uur

Agtergrondinligting: Om aan liggaamlike aktiwiteite soos sport deel te neem, help die leerders om hulle liggaamlike en sosiale vaardighede te verbeter. Omdat professionele sport 'n hoogs mededingende onderneming is, is die reëls vir regverdige spel baie belangrik. Ons gebruik die term “regverdige spel” om goeie sportetiek te beskryf.

In hierdie eenheid sal die leerders:

- die eienskappe of waardes van regverdige spel, die wen-manier, bespreek
- uitvind hoekom etiek in sportaktiwiteite so belangrik is
- praat oor voorbeelde van goeie en slegte rolmodelle in die sportwêreld.

Aktiwiteit 1 Gesels oor regverdige spel

Leerdersboek bl.149

Riglyne vir onderrig

Vra die leerders om die afdeling oor “Regverdige spel – die wen-manier” op bladsy 156 van die Leerdersboek te lees en daaroor te gesels voordat hulle Aktiwiteit 1 doen.

1. Regverdige spel behels die volgende:
 - waardering en respek vir ander mense
 - vriendskap
 - lojaliteit
 - vertroue
 - regverdigheid.
2. Die leerders se antwoorde kan verskil, maar Shumane is beslis vriendelik en betoon respek aan ander mense.
3. Die leerders se voorbeelde sal verskil. Kontroleer hulle voorstelle aan die kenmerke van regverdige spel.

1Riglyne vir onderrig

Die eerste deel van hierdie aktiwiteit (antwoorde op vrae oor Hansie Cronje) kan as klas saam gedoen word. Die leerders kan twee-twee oor vraag 2 gesels en daarna kan die leerders hulle eie antwoorde neerskryf. As daar genoeg tyd is, kan dit in klastyd gedoen word, anders kan dit as huiswerk gegee word.

- 1
 - a Cronje word beskou as 'n briljante leier en daar word gesê hy het duisende mense in die post-apartheid-Suid-Afrika geïnspireer.
 - b Wedstrydknoeiery is wanneer jy instem om 'n wedstryd doelbewus te wen of te verloor. Die een wat die uitslag van die wedstryd laat swaai, kry gewoonlik 'n groot bedrag geld hiervoor. Dit is onregverdige spel omdat dit die reëls van vertroue, regverdigheid en lojaliteit aan jou span verbreek.
 - c Cronje het gesê hy is deur 'n "liefde vir geld" tot wedstrydknoeiery verlei.
 - d Die leerders se antwoorde sal verskil: verraai, kwaad, ensovoorts.
 - e Die leerders se keuse van 'n gunsteling-sportster sal verskil, wat dan hulle antwoorde sal bepaal.
- 2
 - a Die leerders se antwoorde sal verskil: Hy het waarskynlik die skeidsregter met die kop gestamp omdat hy kwaad was oor 'n besluit wat die man geneem het.
 - b Die rugbyspeler is drie jaar lank geskors. Kommentaar op die regverdigheid van die besluit sal wissel (ons weet nie regtig wat die omstandighede van die voorval was nie).
 - c Die leerders se antwoorde sal op grond van hulle ervarings verskil.
 - d Die leerders se antwoorde sal op grond van hulle ervarings verskil.
 - e Die leerders se antwoorde sal verskil.
- 3
 - a Die sokkerklub het die kolfblad met moetie en sout beskadig.
 - b Hulle kon dit gedoen het om goeie geluk vir hulle span of teenspoed vir die ander span te bring. Wat die rede ook al was, die motivering was om die uitkoms van die wedstryd op 'n manier te manipuleer.
 - c Die leerders se antwoorde kan verskil. Wesenlik behoort die antwoord egter nie te wees, want of jy nou in die krag van moetie glo of nie, die bedoeling agter die optrede was om die uitkoms van die wedstryd te manipuleer.

EENHEID

Neem deel aan 'n prettige buitelugaktiwiteit (3)

Eenheidsoorsig

Leerdersboek bladsy 152 tot 153

Aanbevole tyd: 1 uur

Gee vir elke groep 'n rukkie om hulle voor te berei om hulle danse dan vir assessering op te voer. Jy sal hulle vaardigheid, om die bewegings goed uit te voer en hulle deelname in die groep, assesseer.

Assessering

Let op na die volgende:

- Het die groep goed saamgewerk?
- Was die dans egalig en beheersd?
- Was die klere/kostuums geskik vir die dansstyl?
- Het die groep die dans in tien minute voltooi?

Assesseer die individuele dansoptredes deur die volgende kriteria te gebruik:

- Het die leerder entoesiasies deelgeneem?
- Het die leerder die nodige bewegings egalig uitgevoer?
- Het die leerder die stappe reg onthou en uitgevoer?

Gebruik die rubriek wat op die bladsy 18 voorsien word om elke leerder se deelname en afronding van 'n dansuitvoering te gradeer.

EENHEID**Uitdagende situasies: depressie, verlies, smart, krisis en trauma****Eenheidsoorsig**

Leerdersboek bladsy 154 tot 165

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: Om 'n tiener te wees bring veranderinge en uitdagings. Die leerders moet verstaan dat hulle welstand en lewensgehalte beïnvloed sal word deur hoe goed hulle hierdie uitdagings hanteer en deur hoe goed hulle hulle reaksies daarop beheer. Die algemene uitdagings waarna ons in hierdie eenheid gaan kyk, is depressie, verlies, smart, krisis en trauma.

Daar is baie ondersteuningsgroepe – nasionaal, provinsiaal en in gemeenskappe – wat gereed staan om tieners te help. Jy kan sommige van hierdie groepe bel om meer inligting oor die verskillende onderwerpe te kry, of jy kan selfs iemand wat vir so 'n ondersteuningsgroep werk, nooi om met jou klas te kom gesels. Laat jou in jou keuse lei deur die uitdagings wat jy in jou leerders se lewe geïdentifiseer het, terwyl jy hierdie eenheid behandel het.

Jy kan verwag dat die meeste van jou leerders reeds minstens een van hierdie uitdagende situasies beleef het. Wees sensitief hiervoor en maak seker die leerders self is

sensitief wanneer iemand persoonlike ervarings in die klas deel. Niemand behoort gedwing te word om enigiets te deel as hulle nie gemaklik daarmee voel nie. Wees ná klastyd beskikbaar as sommige leerders persoonlik met jou oor sekere situasies wil gesels. As jy voel ingryping is nodig, gesels met ander onderwysers en die skool se beheerliggaam oor die nodige protokol wat vereis word.

Aktiwiteit 1 Dink oor die kenmerke van depressie, smart en trauma

Leerdersboek bl.157

Riglyne vir onderrig

Vra die leerders om in die Leerdersboek meer oor depressie, smart en trauma te lees en dan Aktiwiteit 1 op hulle eie te voltooi. As daar genoeg tyd is, kan dit in klastyd gedoen word, anders kan dit as huiswerk gegee word.

1. Simptome van depressie:

- Jy voel geïrriteerd, kwaad of aggressief
- Jy voel waardeloos en skuldig en is sensitief vir kritiek
- Jy vermy die mense wat jy ken
- Jy verloor belangstelling in aktiwiteite
- Jy ervaar pyne en skete
- Jou eet- en slaapgewoontes verander
- Jy sukkel om te konsentreer
- Jy voel hartseer en hopeloos
- Jy dink aan selfmoord.

2. Fases van die rouproses:

- Ontkenning: Jy weier om te glo wat gebeur het en maak asof jou lewe nog presies dieselfde is.
- Woede: Jy blameer jouself of ander mense vir die verlies en voel gefrustreerd.
- Onderhandeling: Jy bied iets aan of probeer 'n ooreenkoms met jouself, met ander of selfs met God aangaan om te probeer om dinge terug te verander in hoe dit vroeër was. Jy besef dikwels nie dat jy dit doen nie. Dit help dus wanneer ander mense dit vir jou uitwys.
- Depressie: Jy ervaar simptome van depressie (sien die antwoorde op Vraag 1 hier bo). Jy behoort 'n dokter en/of 'n berader te raadpleeg om jou deur hierdie stadium te help.
- Aanvaarding: Jy aanvaar wat gebeur het en besef jou lewe moet voortgaan. Namate die tyd verloop, sal jy steeds aan die verlies dink, maar al hoe minder as voorheen en jou gevoelens sal nie so oorweldigend wees nie.

3. Stadiums van 'n traumatiese ervaring:

- Skok en 'n gevoel dat jy oorweldig word.
- Jy gaan voort asof niks gebeur het nie.
- Al die gevoelens en simptome wat jy in die eerste fase ervaar het, keer terug. Dit kan insluit nagmerries, terugflitse, gevoelens van vrees, skuld, woede, 'n swak selfbeeld en depressie.
- Jy begin weer soos jou ou self optree.

4. Leerders moet die onhulpvolle dinge wat mense soms sê aan diegene wat 'n traumatise ondervinding gehad het, of oorweldig word deur droefheid, identifiseer. Dan moet hulle 'n pamflet maak wat informasie bevat oor hulpvolle dinge wat mense kan doen en sê, asook die dinge wat mense moet vermy om te doen of sê. Antwoorde sal verskil.

Aktiwiteit 2 Gesels oor die oorsake van uitdagende situasies

Leerdersboek bl.159

Riglyne vir onderrig

Dit is belangrik om na die oorsake van uitdagende situasies te kyk. Soms kan hierdie situasies vermy word en soms nie. Die belangrikste is dat jy die leerders sal oortuig dat daar hulp beskikbaar is en dat jy weet dit verg moet om hulp te vra. Die leerders moet verstaan dat hulle nie veroordeel sal word vir die situasies waarin hulle is nie en dat hulle nie alleen is nie.

Vra die leerders om Sifiso se storie te lees en dan die vrae te beantwoord. Hierdie aktiwiteit kan as 'n klasbespreking voltooi word.

1. Sifiso moet depressie, smart en trauma hanteer.
2. Die leerders se antwoorde sal verskil.
3. Die tekens van depressie waarop Sifiso moet let sodat hy sal weet wanneer om hulp te vra, is 'n verlies aan belangstelling en selfmoordgedagtes.

Aktiwiteit 3 Nuttige hanteringstrategiee

Leerdersboek bl.162

Riglyne vir onderrig

Herinner die leerders dat hulp beskikbaar is as hulle in 'n uitdagende situasie vasgevang is en nie seker is wat om te doen nie. Hulle moet egter ook bewus gemaak word van sekere teenproduktiewe hanteringsmeganismes. Hulle kan op bladsy 170-171 van die Leerdersboek meer hieroor lees voordat hulle Aktiwiteit 3 in groepe doen.

1. As jy aan selfmoord dink, behoort jy met iemand te gaan praat – 'n familielid, 'n verpleegkundige of dokter, 'n maatskaplike werker of enige ander volwassene wat jy vertrou.
2. Dwelm- en alkoholmisbruik veroorsaak net meer probleme en laat jou vasval in 'n kringloop van depressie-verlies-krisis.
3. Die leerders se plakkate sal verskil. Maak seker dit weerspieël waardevolle maniere om uitdagings te hanteer en sluit tolvry hulplynnommers in.
4. Leerders moet evalueer of daar enige voorbeelde van diskriminasie is in hul plakkaat en, indien wel, moet hulle dit verwyder. Antwoorde sal verskil.

Uitbreiding

Laat die leerders 'n kort opstel skryf oor 'n persoon wat 'n uitdaging in die gesig staar,

onproduktiewe hanteringsvaardighede gebruik het, maar wat mettertyd hulp gekry het.

Aktiwiteit 4 Strategieë om emosies te hanteer

Leerdersboek bl.165

Riglyne vir onderrig

Vra die leerders om die gedeelte oor strategieë om hulle emosies tydens uitdagende situasies te hanteer op bladsy 162-165 van die Leerdersboek te lees. Beantwoord enige vrae wat die leerders het en bespreek enige aspekte van die voorgestelde reaksies waaroor hulle onseker is.

Die leerders kan die eerste drie strategieë van hierdie aktiwiteit alleen doen. Dit moedig selfondersoek aan en ontwikkel hulle selfbeeld.

Die laaste strategie vereis dat die hele klas aan die aktiwiteit sal deelneem. Laat die leerders in groepe werk. Hulle skryf die naam van elkeen in die groep op 'n aparte stukkie papier neer en vou dit in die helfte sodat die persoon se naam aan die buitekant staan. Hulle gee die papiertjies in die groep aan en elkeen in die groep skryf aan die binnekant van die papiertjie een eienskap van daardie persoon neer waarvan hulle hou of wat hulle bewonder. Wanneer almal hulle bydrae gelewer het, gee hulle die papiertjies vir die betrokke leerders sodat hulle al die goeie dinge kan lees wat die ander oor hulle geskryf het. Neem die papiertjies in en voeg iets positief vir elke leerder by voordat jy dit vir hulle teruggee. Sê vir die leerders hulle moet hulle papiertjies bêre en onthou om dit te lees wanneer hulle dit nodig het om goed oor hulleself te voel.

Ondersteuning

Vra die leerders om saam met 'n maat die gedeelte te lees wat gaan oor strategieë om op uitdagende situasies te reageer. Die leerders moet dan elke afdeling opsom. Gee vir hulle woordeboeke, indien moontlik, om hulle te help met enige woorde wat hulle nie verstaan nie. Dit sal die leerders se leesvaardighede en begripsvaardighede in Afrikaans ontwikkel.

Neem deel aan 'n prettige buitelugaktiwiteit (4)

Eenheidsdoersig

Leerdersboek bladsy 166 tot 167

Aanbevole tyd: 3 uur

Agtergrondinligting: In hierdie eenheid sal die leerders deelneem aan 'n ontspanningsaktiwiteit in die buitelug wat gesondheid, welstand en kaartleesvaardighede bevorder. Kardiovaskulêre oefeninge is die hooffokus van hierdie eenheid.

Aktiwiteit 1 Skattejag

Leerdersboek bl.167

Riglyne vir onderrig

Hulpbronne benodig

- 'n Getekende kaart van 'n groot gebied, soos die skoolgrond, met verskillende "stasies" daarop gemerk.
- Keëls of vlaggies merk die stasies.
- Instruksiekaartjies vir elke stasie (een kaartjie vir elke groep leerders). Die kaartjies moet genommer wees en inligting bevat om die groep na die volgende stasie te lei.
- 'n Skat! (Dit word gegee aan die groep wat die roete in die kortste tyd voltooi en bewys lewer dat hulle by al die stasies was.)

Riglyne vir onderrig

In 'n regte oriënteringsaktiwiteit beweeg 'n mens van punt tot punt deur 'n kaart, 'n kompas en 'n stel instruksies te gebruik om die punte te vind waar iets weggesteek is. Hierdie aktiwiteit is 'n miniweergawe van oriëntering.

Lees saam met die leerders deur die instruksies vir die aktiwiteit op bladsy 175 van die Leerdersboek. Maak seker hulle verstaan wat van hulle verwag word. Beantwoord al hulle vrae.

Stel die oriënteringsroete op en laat die leerders aan die skattejag deelneem. Onthou om elke groep se begin- en eindtyd aan te teken.

Assessering

Gebruik die volgende vrae om elke groep te assesseer:

- Het die groeplede in enkelgelid geloop en hande vasgehou terwyl hulle van die een punt na die volgende beweeg het?
- Het elke groep die instruksies op die kaartjies gevolg?
- Het die groep die roete betyds voltooi (30 minute)?
- Het elke groep al die kaartjies teruggebring om te wys hulle was by elke stasie?

Oorhandig die “skat” aan die groep wat die roete in die beste tyd voltooi en bewys het dat hulle al die stasies besoek het.

Review Copy

Kwartaal 4 Formele Assessering Voorbeeld 1

Jaareind-eksamen (70 punte)

AFDELING A

Alle vrae in hierdie afdeling is verpligtend.

LET WEL:

Vir antwoorde wat uit een woord bestaan, skryf net die vraagnommer en die woord neer.

Vir veelvoudigekeuse-vrae skryf net die vraagnommer en die letter van die regte antwoord neer.

Vraag 1

Verbind die akademiese opleiding of prestasie in Kolom A met die punt in Kolom B waarmee dit verband hou (die punt wat jy nodig het om dit te kan bereik). Skryf die vyf terme in Kolom A neer en skryf net die letter in Kolom B wat daarby pas langsaan neer.

Kolom A	Kolom B
1. Toegang tot 'n universiteit van tegnologie	a. 40% in Eerste Huistaal
2. Om vir tersiêre onderwys te kwalifiseer	b. 60-69%
3. Aansienlike prestasie	c. 50-59% vir minstens vier vakke
4. Elementêre prestasie	d. 40-49% vir minstens vier vakke
5. Minimum-slaagvereistes vir NSS in graad 12	e. 30-39%

[5]

Vraag 2

Sê of die volgende stellings WAAR of ONWAAR is:

- a As jy If you have gonorrëe het mag jy dalk geen simptome toon nie.
- b Om jou kêrel van ontrouheid te beskuldig wanneer hy 'n kondoomwil gebruik, is nie 'n voorbeeld van respek vir sy rol as beskermers nie.
- c Die voorbehoedspil kan jou steriel maak.
- d Ongesonde seksuele gedrag lei altyd tot 'n SOI of selfs MIV.
- e Spermdoders is jellies, romer of skuim wat 'n versperring veroorsaak om die lewende sperm weg te hou van die eier.

- f Tienermeisies moenie aandrang dat hul kêrel 'n kondoom gebruik tydens seks nie, want daar is 'n baie goeie kans da thy hulle sal verlaat as hulle dit doen.
- g As jy seks het met iemand wat dronk is of dwelms gebruik het, is jy skuldig van verkragting.

[7]

Vraag 3

1. Dit was die taak van die _____ om die menseregteskendings, wat tydens apartheid gepleeg, is te ondersoek.
2. 'n Maatskappy beoefen _____ wanneer dit iets teruggee aan die maatskappy waarin dit werksaam is.
3. Jou vermoë om geld wat jy by die bank geleen het terug te betaal, word jou _____ genoem.
4. Die vrees of haat vir mense van ander lande of kulture word _____ genoem.
5. Opleiding aan 'n universiteit of kollege word _____ opleiding genoem.
6. 'n Aktiwiteit word _____ genoem as dit nie die omgewing beskadig of die aarde se hulpbronne uitput nie.
7. 'n Persoon of organisasie wat geld voorsien om 'n gebeurtenis te finansier word 'n _____ genoem.
8. 'n Boek of gedrukte dokument wat vir jou inligting oor 'n skool gee, word 'n _____ genoem.
9. Organisasies wat aandui dat hulle nie aan die regering verbind is nie, word _____ genoem.
10. Hierdie soort organisasies moet _____ hou om die koste van hulle werk te dek.

[10]

Vraag 4

1. Wie het gesê: “Daar is baie sake waarvoor ek bereid is om te sterf, maar geen saak waarvoor ek sal doodmaak nie”? (1)
2. Wanneer en by watter geleentheid het aartsbiskop Desmond Tutu gesê: “Ons is gewond, maar ons word genees”? (2)
3. Watter godsdiens leer die volgende: “Deur geduldig te wees kan jy bid vir die ander party se terugkeer na vrede of God se ingrype soek om geregtigheid in die hiernamaals te laat geskied”? (1)
4. Watter godsdiens leer die volgende: “Mense is mense deur ander mense”; daarom is dit vir die hele gemeenskap belangrik om te versoen en in vrede te leef. (1)

(5)

TOTAAL AFDELING A 27 punte

AFDELING B

Alle vrae in hierdie afdeling is verpligtend.

Vraag 5

Sifiso, jou beste vriend, is baie vriendelik en goedgehartig en daarom buit mense hom soms uit. Omdat Sifiso altyd probeer om ander te help, doen hy op die ou end al sy broers en susters se huishoudelike take vir hulle. Hy sê nooit nee nie, en hulle misbruik sy goedgehartigheid. Sifiso weet dinge sal moet verander, maar hy is nie seker wat die probleem is en hoe om dit reg te stel nie.

1. Verduidelik vir Sifiso wat selfhandhawing is en hoekom hy sal moet leer om meer selfhandhawend op te tree. (5)
2. Gee 'n paar voorbeelde van selfhandhawende gedrag wat in teenstelling is met hoe Sifiso optree. (4)
3. Hoe kan Sifiso leer om meer selfhandhawend op te tree? (6)

(15)

Vraag 6

Michael en Ethan is goeie vriende en hulle bring dikwels tyd saam deur, maar Ethan hou nie daarvan om na Michael se huis toe te gaan nie. Michael se oudste broer is 'n groot, aggressiewe liggaamsbouer wat graag gevegte uitlok. Michael kom soms by die skool aan met kneusplekke oral op sy lyf; hy wil dan glad nie met Ethan praat nie en sit pouses alleen.

1. Dink jy dit is moontlik dat Michael die slagoffer van liggaamlike mishandeling by die huis is? Gee redes vir jou antwoord. (4)
2. Beskryf 'n paar strategieë om konflik op te los wat Michael kan gebruik wanneer sy oudste broer hom liggaamlik mishandel. (4)

[8]

Vraag 7

Verduidelik wat seksuele onthouding is en waarom sommige tieners onthouding verkies.

[4]

TOTALE AFDELING B 27 punte

AFDELING C

Hier is drie 8-punt-vrae waarvan die leerders TWEE moet beantwoord.

Vraag 8

Nelson Mandela het gesê: "Ek én Gandhi het koloniale onderdrukking ervaar en ons albei het ons onderskeie volke gemobiliseer teen regerings wat ons vryheid geskend

het.” Sowel Gandhi as Mandela het mense geïnspireer om in hulle gemeenskappe in vrede met mekaar te leef.

Hoe kan jy Gandhi se voorbeeld uitleef, om in vrede met ander mense in jou gemeenskap, familie en skool te leef? Dink aan die dinge wat Gandhi as ’n prokureur in Suid-Afrika gedoen het, die dinge wat hy gesê het en sy idee van satyagraha.[8]

Vraag 9

Jy het so pas by jou niggie en nefie gekuier, wat op ’n plaas in ’n ander provinsie woon. Jy was geskok om te ontdek jou niggie en nefie kan nie lees nie. Jou tannie dink nie dit is belangrik vir mense om te leer lees nie; hulle moet net weet hoe om goeie boere te wees.

Skryf ’n kort brief vir jou tannie waarin jy vir haar verduidelik dat lees verskeie doelwitte het en dat dit jou niggie en nefie baie sal help as hulle hierdie vaardigheid sou aanleer.Gee ook voorbeelde van hoe dit tot hulle voordeel sal strek sodat jy jou tannie van jou standpunt kan oortuig. [8]

Vraag 10

Dink aan ’n spesifieke behoefte in jou gemeenskap en stel jou voor jy kan ’n organisasie stig wat vrywillige dienswerk lewer om hierdie behoefte op te los.Verduidelik die volgende:

Wat sal jy jou organisasie noem?

In watter behoefte sal jy voorsien?

Verduidelik of jou organisasie ’n NRO of ’n NWO sal wees, of nie een van die twee nie.

Verduidelik die verskillende maniere waarop jy fondse vir jou organisasie kan insamel.

[8]

TOTAAL AFDELING C 16 punte
GROOTTOTAAL 70 punte

[7]

Kwartaal 4 Formele Assessering Voorbeeld 1

Memorandum

Jaareind-eksamen (70 punte)

Afdeling A (27 punte)

Vraag 1: Verbind die kolomme

Kolom A	
Universiteit van tegnologie	d
Tersiêre opleiding	c

Aansienlike prestasie	b
Elementêre prestasie	e
Minimum-slaagvereistes vir NSS in graad 12	a

(5)

Vraag 2

Sê of die volgende stellings WAAR of ONWAAR is:

- a Waar
- b Waar
- c Onwaar
- d Onwaar
- e Waar
- f Onwaar
- g Waar

(7)

Vraag 3: Voltooi die sin

- 1) Waarheids-en-versoeningskommissie (WVK)
- 2) korporatiewe maatskaplike verantwoordelikheid
- 3) kredietgradering
- 4) xenofobie
- 5) tersiër
- 6) volhoubaar
- 7) borg
- 8) prospektus
- 9) NRO's
- 10) Fondsinsameling

(10)

Vraag 4: Beantwoord die vrae

- 1) Gandhi (1)
- 2) 1995, aan die einde van die WVK-verhore (2)
- 3) Islam (1)
- 4) Afrika- tradisionele godsdienste (1)

(5)

Afdeling B: 27 punte

Vraag 5: Gee vir jou vriend raad oor hoe om meer selfhandhawend op te tree

- a) Selfhandhawing is die vermoë om aan te dring op wat jy wil hê en nodig het, terwyl jy steeds ander mense se regte respekteer. Wanneer jy selfhandhawend optree, is jy redelik en gemaklik, en nie aggressief of verskonend nie. Jy kan idees, gedagtes en menings duidelik, gepas en eerlik uitspreek. Jy ontvang ander mense se idees op dieselfde manier, sonder om kwaad of angstig te wees. Selfhandhawende mense het selfvertroue en is in beheer van hulle lewe. Hulle neem besluite met selfvertroue en kan met gemak van plan verander as dit nodig is. Hulle kan praat oor wat hulle nodig het of wil hê, oor wat hulle doelwitte is en oor

hulle emosies, sonder om skaam of aggressief teenoor ander te wees.

(5)

- b) Selfhandhawende gedrag sluit in: om jou wense, gedagtes en gevoelens eerlik uit te spreek en ander mense aan te moedig om dieselfde te doen; om te luister na ander se sienings en gepas daarop te reageer, of jy nou met hulle sienings saamstem of nie; om verantwoordelikheid te aanvaar en take aan ander te delegeer; om waardering teenoor ander uit te spreek vir wat hulle gedoen het of doen; om foute te kan erken en om verskoning te kan vra daarvoor; om selfbeheersing toe te pas; om soos ander se gelyke op te tree. Sifiso tree nie selfhandhawend op wanneer hy sy broers en susters se huishoudelike take vir hulle doen nie; hy moet nie kan sê; hulle behandel hom nie as 'n gelyke wanneer hulle sy goedhartigheid misbruik nie.

(4)

- c) Hier is 'n paar dinge wat Sifiso kan doen om meer selfhandhawend op te tree: Respekteer jouself, want jy is 'n waardevolle mens met regte en vermoëns. Respekteer ander as waardevolle mense met regte en vermoëns. Neem besluite oor wat jou behoeftes, begeertes en doelwitte is. Praat oor jou behoeftes, begeertes, doelwitte en emosies met jou familie en vriende. Luister wanneer ander vir jou van hulle behoeftes, begeertes, doelwitte en emosies vertel. Bly kalm, want dit help jou om helder te dink, te kommunikeer, goeie verhoudings te handhaaf, probleme op te los en besluite met selfvertroue en doelgerigtheid te neem. Sifiso kan leer hoe om vriendelik, kalm en met selfvertroue nee te sê.

(6)

Vraag 6: Geweld by die huis

- a) Ja, kneusplekke, isoleer homself, wil nie praat nie.

(4)

- b) Vermy sy broer; gee toe aan die eise wat sy broer stel; as dit moontlik is om met sy broer te praat, moet Michael vir hom verduidelik hoe hy voel en probeer verstaan hoekom sy broer so aggressief is; kry hulp van 'n voog wat hy soos 'n ouer vertrou; dalk kan hy op 'n ander plek gaan bly, soos by sy grootouers, totdat sy voogde sy broer se probleme opgelos het.

(4)

Vraag 7

Onthouding beteken 'n ferm besluit omnie seks te hê nie. Jy kan hierdie besluit op enige tydstip maak, selfs al het jy reeds voorheen seks gehad. Onthouding is die veiligste manier om jouself te beskerm van ongewenste gevolge van swangerskap, SOIs, MIV en swak selfbeeld.

[4]

Afdeling C: 16 punte

Vraag 8: Pas Gandhi se voorbeeld om vrede te bevorder in jou lewe toe

Leerders se antwoorde sal van hulle situasies afhang; hulle moet voorbeelde gee wat aandui hoe hulle Gandhi se voorbeeld sal navolg. As 'n prokureur was Gandhi op geregtigheid ingestel. In 1894 het hy die Natalse Indiërkongres gestig. Leerders kan opstaan vir hulle oortuigings en beswaar maak wanneer iets verkeerd is of ander se regte verdedig. Sy passiese protesveldtog is 'n voorbeeld van hoe om sonder woede en geweld teen iets beswaar te maak. Hierdie veldtog het protes teen die wette vir Indiërs aangeteken. In 1913 het Gandhi 'n veldtog teen belasting op arbeiders gelei, sowel as

teen die Wet op Immigrasie en die feit dat die Suid-Afrikaanse regering nie huwelike wat volgens die Indiërtradisies voltrek is, wou erken nie. Leerders kan na die volgende aanhalings verwys: "'n Oog vir 'n oog sal net die hele wêreld blind maak." "Mag gegrond op liefde is duisend maal doeltreffer en blywender as die mag wat ontstaan uit die vrees vir straf." "Daar is baie sake waarvoor ek bereid is om te sterf, maar geen saak waarvoor ek sal doodmaak nie." Leerders kan geïnspireer word deur satyagraha – Gandhi se leer oor niegewelddadige weerstand. Eerder as om geweld te gebruik om sake reg te stel, het Gandhi geglo 'n beter manier om verkeerde gedrag reg te stel is deur mense geduldig en deernisvol te help om te leer hoe om dinge op die regte manier te doen.

(8)

Vraag 9: Oortuig jou tannie dat om te kan lees 'n belangrike vaardigheid is

Studiedoeleindes Dit behels om spesifieke tekste te lees om dit te kan verstaan, dit later te onthou en te verduidelik. Om te kan lees help boere om meer oor diere, plante, die grond en die weer te leer.

Navorsing Dit is om te lees om spesifieke inligting te vind sodat jy dit kan verstaan, in jou eie woorde kan omsit en dit kan verduidelik. As hulle kan lees, sal boere probleme op hulle plase kan oplos en beter boerderymetodes ontdek.

Algemene kennis Dit is om tekste te lees wat nie direk met jou leerwerk verband hou nie. Voorbeelde sluit in koerantberigte, niefiksie boeke, tydskrifartikels en dalk godsdienstige tekste. Sy niggie en nefie sal hierdeur verryk word.

Ontspanning Om vir pret en vermaak te lees sluit in boeke (fiksie en niefiksie), tydskrifte en strokiesprentboeke. Sy niggie en nefie sal dit geniet.

Toepassing Om te lees om leiding te ontvang sodat jy kan optree volgens die inligting wat jy ontvang het. 'n Voorbeeld is om die rigtingaanwysings na 'n spesifieke plek te lees, om 'n resep te lees terwyl jy kook of bak, of om aanwysings te lees wanneer jy 'n tafel of 'n stoel aanmeekaarsit. Dit sal hulle help met die boerdery en die lewe in die algemeen.

(8)

Vraag 10: Los 'n gemeenskapsprobleem op deur 'n organisasie te stig wat vrywillige dienswerk lewer

Die leerders se antwoorde sal wissel. Gee 1 punt vir 'n naam en 1 punt vir 'n beskrywing van die behoefte waarin die organisasie sal voorsien. Leerders moet wys dat hulle verstaan 'n nieregeringsorganisasie het geen bande met die regering nie, en 'n nuwingsgewende organisasie bestaan nie om wins te maak nie, al kan hulle 'n klein fooi hef om hulle bedryfskoste te dek. Leerders kan die volgende noem: fondsinsameling; om geld van die Nasionale Loteryfonds te ontvang; die betrokkenheid van ondernemings om hulle korporatiewe maatskaplike verantwoordelikheid te toon deur steun te gee aan organisasies wat vrywillige hulpdiens lewer – deur geld of goedere te skenk, of deur borgskappe te voorsien waaruit die maatskappye, in ruil vir hulle borgskap, publisiteit kry.

(8)

TOTAAL AFDELING C 16 punte
GROOTTOTAAL 70 punte

Kwartaal 4 Liggaamsopvoedingtaak (LOT)

Liggaamsopvoedingtaak (30 punte)

Beide jou deelname en bewegingsvaardighede sal in die Liggaamsopvoedingtaak in elke kwartaal geassesseer word.

- Ken aan leerders 'n punt uit 20 toe vir deelname (sien rubriek op bladsy 18).
- Assesseer hul bewegingsvaardighede in 'n buiteligugontspanningsaktiwiteit op twee keer. Gee elke assessering 'n punt uit 5 vir 'totaal van 10. Gebruik die Kriteria in die rubriek op bladsy 18.

Kwartaal 4 Formele Assessering Voorbeeld 2

Jaareind-eksamen (70 punte)

Afdeling A: 27 punte

Vraag 1: Meervoudige-keusevrae

- 1.1 Watter van die volgende stellings oor konflik is onwaar?
- a) Om vir die ander persoon sy of haar sin te gee sal waarskynlik die konflik oplos.
 - b) Om jou sin te probeer kry sal nie die konflik oplos nie.
 - c) Om die konflik te vermy of te ignoreer sal dit net erger maak.
 - d) Samewerking lei tot 'n wen-wen-situasie. (1)
- 1.2 Wanneer jy 'n "ek"-stelling maak behoort jy:
- a) jou gevoelens eerlik uit te druk en verantwoordelikheid vir jou gevoelens te aanvaar.
 - b) die ander persoon vir die probleem te blameer.
 - c) aan al die betrokke partye 'n kans te gee om hulle gevoelens uit te spreek.
 - d) A en C. (1)
- 1.3 Xenofobie kan gedefinieer word as:
- a) 'n Weersin in vreemdelinge
 - b) 'n Weersin in of vrees vir mense van ander lande
 - c) Die vrees om jou werk te verloor
 - d) 'n Vrees vir vlugtelinge (1)
- 1.4 'n Kompromie in 'n konfliksituasie is wanneer:
- a) albei partye aan mekaar belowe dit sal nie weer gebeur nie.
 - b) die een party vir die ander een sy of haar sin gee.
 - c) albei partye 'n gedeelte kry van wat hulle wil hê.
 - d) albei partye presies kry wat hulle wil hê. (1)
- 1.5 Hoe kan jy jouself en ander mense teen geweld beskerm?
- a. Hardloop na die naaste veilige plek.

- b. Roep om hulp.
- c. Vermy alkohol en dwelms.
- d) Almal hier bo genoem

(1)
(5)

Vraag 2: Pas die vakke in Kolom A by die toepaslike beroepe in Kolom B

Skoolvakke	Beroep
A. Engels Geskiedenis Besigheidstudies Rekeningkunde Ekonomie Wiskunde	1. joernalis
B. Fisiese Wetenskappe Lewenswetenskappe Wiskunde	2. bourekenaar
C. Engels Geskiedenis Geografie Tale	3. advokaat, prokureur, regsadviseur
D. Siviele tegnologie Meganiese tegnologie Rekenaartoeëpassingstegnologie Tegnologie Informasietegnologie	4. boekhouer, rekenmeester, geoktrooierde rekenmeester
E. Rekeningkunde Informasietegnologie Engels Besigheidstudies Wiskunde	5. dokter, verpleegkundige

(5)

Vraag 3: Vul die ontbrekende woorde in:

- 2.1 _____ beteken om dinge in volgorde van belangrikheid te plaas.
- 2.2 _____ is die gewoontes, idees en lewenswyse van 'n groep mense.
- 2.3 Om jouself te geniet wanneer jy nie aan die werk is nie word _____ genoem.
- 2.4 Sommige kulture disrespek mense van ander kulture; dit is _____ en is 'n negatiewe lewenstylkeuse.
- 2.5 Baie Afrika kulture is baie _____, wat beteken dat hulle vriendelik en verwelkomend is met vreemdelinge en besoekers.
- 2.6 _____ is die vermoë om aan te dring op wat ons benodig, terwyl ons die regte van ander mense respekteer.
- 2.7 _____ beteken dat mens nie iets doen nie wat jy weet regtig gedoen moet word.

[7]

Vraag 4:

4.1 Noem vyf oorsake van geweld.

(5)

4.2 Noem vyf gevolge van geweld.

(5)

(10)

Afdeling B: 27 punte

Vraag 5: Lees die gevallestudie hier onder en beantwoord dan die vrae wat volg.

'n Onlangse koerantberig het verslag gedoen oor 'n groep vroue wat by 'n sjebien ingestorm en 'n man aangeval het. Die betrokke man het vermoedelik verskeie vroue in die gemeenskap verkrag. Die vroue het hulle optrede verduidelik deur te sê die verkragtings is by die polisie aangemeld, maar hulle het niks daaraan gedoen nie. Daarom het hulle besluit om die reg in eie hande te neem deur die oortreders te benoem, en gee voorbeelde uit die storie.

5.1 Beskryf drie die menseregte wat hier geskend is. (6)

5.2 Maak voorstelle oor hoe die vroue die probleem van die verkragtings in hulle gemeenskap kon hanteer het sonder om hulle tot geweld te wend. (6)

Vraag 6: Kies drie van die scenario's hier onder en beantwoord dan die vrae

* 'n Vrou het al drie haar huishulp se kinders ingeskryf by dieselfde skool waar haar eie kinders skoolgaan en hulle skoolgeld betaal.

* 'n Eerstejaarstudent aan 'n universiteit het al die geskenke wat sy vir haar verjaardag gekry het aan 'n kinderhuis vir vigswesies geskenk.

* 'n Wit seun het besluit om 'n groep swart seuns in sy gemeenskap te leer krieket speel en geld ingesamel om vir hulle krieketskoene te koop.

* Twee straatkinders het die munte wat hulle bymekaargemaak het in 'n bedelaar se bakkie gaan gooi.

* 'n Vrou wie se seun vermoor is, het haar seun se moordenaar aangeneem.

* 'n Sesjarige seuntjie se bene moes geamputeer word nadat 'n boom op hom geval het. Lede van 'n motorfietsklub het hom ingeskryf by 'n skool vir gestremde kinders en sy skoolgeld betaal.

6.1 Verduidelik wat ubuntu is en wys hoe elke scenario die waardes van ubuntu en die konsep van 'n "Reënboognasie" demonstreer. (6)

6.2 Vertel van 'n situasie wat jy self ervaar het of waarvan jy gehoor het wat 'n goeie voorbeeld van ubuntu en die konsep van 'n "Reënboognasie" is. (3)

6.3 Stel drie maniere voor hoe skole leerders kan aanmoedig om ubuntu en die konsep van 'n "Reënboognasie" uit te leef. (6)

(15)

Afdeling C: 16 punte

Vraag 7:

Jy sien 'n advertensie vir beurse vir die kursus waarvoor jy graag wil inskryf wanneer jy klaar is met skool. Skryf 'n brief waarin jy om die beurs aansoek doen en motiveer hoekom jy dink jy verdien om dit te ontvang. Sluit die volgende in: 'n inleiding; 'n

beskrywing van jou vaardighede, belangstellings en vermoëns; 'n lys van die vakke wat jy neem en sê ook watter kursus jy wil volg en watter beroep jy gekies het; enige vrywillige werk en/of werkskadu wat jy gedoen het.

(8)

Vraag 8:

Lees die scenario's hier onder oor etiek in die sportwêreld en beantwoord dan die vrae.

- a 'n Hoërskool-sportheld toets positief vir 'n steroïed. Hy sê sy afrigter het hom en ander spanlede aangemoedig om die steroïed te gebruik om hulle prestasie te verhoog.
- b Nadat hy tweede gekom het in die 200 m-wedloop by die Paralimpiese Spele van 2012 het "Blade-runner" Oscar Pistorius in 'n TV-onderhoud gesê die uitslag was "onregverdig". Hy het aangevoer die wenner het eerste gekom omdat sy lemme langer is, wat wel waar is. Paralimpiese amptenare het egter gesê in hierdie geval is daar geen reëls oor die lengte van die atlete se lemme nie.
- c In 2011 is vier lede van Pakistan se nasionale krieketspan daaraan skuldig bevind dat hulle in 2010 omkoopgeld van 'n beroepswedder aanvaar het om tydens 'n toetswedstryd by Lord's Cricket Ground in Londen swak te speel. Identifiseer hoe die sportpersone in elke storie teen die waardes van regverdige spel opgetree het en gee moontlike redes vir hulle gedrag. Stel dan voor hoe etiese gedrag en regverdige spel in skolesport aangemoedig kan word.

(8)

Kwartaal 4 Formele Assessering

Voorbeeld 2 Memorandum

Jaareind-eksamen (70 punte)

Afdeling A: 27 punte

Vraag 1: Meervoudige-keusevrae

- 1.1 A
- 1.2 D
- 1.3 B
- 1.4 C
- 1.5 D

(5)

Vraag 2: Pas die vakke in Kolom A by die toepaslike beroepe in Kolom B

- A 3
- B 5
- C 1
- D 2
- E 4

(5)

Vraag 3: Vul die ontbrekende woorde in

- a prioritisering
- b kultuur
- c ontspanning
- d rasisme
- e gasvry
- f Selfgelding
- g Uitstel

(7)

Vraag 4

4.1 Enige 5 oorsake van geweld: iemand het geweld ervaar; iemand het geweld sien gebeur; sosiale/politieke/ekonomiese ongelykheid; dwelm- of alkoholmisbruik; swak selfbeeld; depressie; mislukking op skool.

(6)

4.2 Enige 5 gevolge van geweld: slagoffers word geblameer; gebrek aan vertroue in die gemeenskap; vrees om op straat te verskyn, minder gemeenskapsaktiwiteite; individue ly aan liggaamlike, emosionele en gedragsimptome soos PTSV; kringloop van geweld duur voort.

(6)

(12)

Afdeling B: 27 punte

Vraag 5

5.1 Leerders se idees oor die menseregte wat geskend is, kan verskil. Voorbeelde is: die polisie het die gemeenskap se reg op veiligheid en vryheid van mishandeling geskend deur nie die oortreder in hegtenis te neem nie; die verkrachter het die slagoffers se reg op veiligheid en vryheid van mishandeling geskend; die vroue het die man se reg op 'n regverdige verhoor en op veiligheid en vryheid van mishandeling geskend.

(6)

5.2 Die leerders sal verskillende voorstelle maak oor hoe die vroue die probleem van verkragting in hulle gemeenskap kon hanteer het sonder om hulle tot geweld te wend. Voorbeelde sluit in: Probeer om met die man te praat en hom sover te kry om te erken hy het die misdade gepleeg en om in te sien hoe verkeerd sy optrede was, of om te bewys hy het dit nie gedoen nie; oortuig die polisie om die oortreder in hegtenis te neem; vorm 'n vrywilligergroep om die gebied in die nag te patroleer en niegewelddadige maniere te gebruik om mense te ontmoedig om misdade te pleeg.

(6)

Vraag 6

- 6.1 Die leerders se idees oor hoe elke scenario die waardes van ubuntu en/of die Reënboognasie demonstreer, sal verskil. Hulle kan die inligting oor die Reënboognasie en ubuntu in die Leerdersboek, Kwartaal 4, Eenheid 3, bladsy 150 gebruik. (3 x 2 = 6)
- 6.2 Die leerders se voorbeelde van ubuntu moet gepas wees. (3)
- 6.3 Die leerders se voorstelle oor hoe skole leerders kan aanmoedig om die beginsels van ubuntu uit te leef, sal verskil. (3 x 2 = 6)
(15)

Afdeling C: 16 punte

Vraag 7: Leerders moet die volgende insluit: 'n inleiding; die vakke wat hulle neem, die kursus wat hulle wil volg en die beroep wat hulle gekies het (dit behoort alles met mekaar verband te hou); hulle vaardighede, belangstellings en sterk punte; enige vrywillige dienswerk en/of werkskadu wat hulle gedoen het (8)

Vraag 8: Leerder sal hulle eie mening gee. Moontlike antwoorde: Storie 1: Dit is onwettig om steroïede of enige opkikkers te gebruik om jou sportprestasie te verhoog. Dit gee aan die speler 'n onregverdigde voordeel. Rede: Te veel klem op wen tot elke prys in skolesport. Storie 2: Oscar was 'n slegte verloorder deur nie die wenner geluk te wens nie. Hy moes sy mening vir homself gehou het en dit nie oor die TV aan die hele wêreld verkondig het nie. Rede: Hy was teleurgesteld omdat hy verwag het om die wedloop te wen. Storie 3: Dit is voorbeeld van wedstrydknoeiery. Rede: Die spelers was gierig en het meer in geld belanggestel as om hulle span te help om die wedstryd vir hulle land te wen.

Leerder sal hulle eie voorstelle gee. Moontlike antwoorde sluit in: Alle skole in die gebied kan 'n gemeenskaplike gedragskode vir skolesport op stel; sportafrigters behoort op spansport en goeie sportmanskap te konsentreer, en nie op 'n mededingende ingesteldheid en wen tot elke prys nie; afrigters kan spelers prys omdat hulle probeer en deelneem, selfs al wen hulle nie; moedig leerders aan om rolmodelle te kies wat etiese gedrag uitleef.

(8)

Totaal: 16 punte